

**مجموعه مطالعات دیپلماسی اقتصادی (۲):
شناخت اقتصاد عمان و فرصت‌های همکاری با ایران**

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۸۸۳۴
کد موضوعی: ۲۲۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مجموعه مطالعات دیپلماسی اقتصادی (۲): شناخت اقتصاد عمان و فرصت‌های همکاری با ایران

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه اقتصاد بین‌الملل)

تهیه و تدوین‌کننده: میرجواد میرگلوی بیات

همکاران: میلاد ترابی فرد، علیرضا بیگی، سامان ملک‌پور، مینو خانزاده

ناظران علمی: مهدی رزم‌آهنگ، حسن حیدری (عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس)

اظهار نظر کنندگان: زهرا جعفری، مهرشاد غفاری‌زاده

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: شیوا امین اسکندری

واژه‌های کلیدی:

۱. عمان
۲. ایران
۳. تجارت
۴. نفت و گاز
۵. سرمایه‌گذاری خارجی

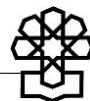

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۱۶

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	خلاصه مدیریتی
۳	مقدمه
۴	۱. کلیاتی در مورد عمان
۴	۱-۱. جغرافیا، مختصات نژادی و جمعیت
۶	۱-۲. جغرافیای انسانی
۸	۱-۳. نظام سیاسی عمان
۱۱	۱-۴. عضویت عمان در سازمانهای بین‌المللی
۱۳	۱-۵. خانواده‌ها و اشخاص منتفذ و ثروتمند
۱۴	۲. اقتصاد عمان
۱۴	۲-۱. شاخش‌های کلان اقتصادی
۲۰	۲-۲. برنامه توسعه عمان مبتنی بر سند چشم‌انداز ۲۰۴۰
۲۴	۲-۳. سرمایه‌گذاری خارجی در عمان
۲۷	۲-۴. تجارت خارجی
۳۳	۳. زیرساخت‌های تجاری، صنعتی و عمرانی
۳۳	۳-۱. مناطق آزاد، ویژه و مناطق صنعتی
۳۸	۳-۲. پایانه‌های صادراتی و وارداتی
۴۳	۳-۳. بخش نفت و گاز و زیرساخت‌های مرتبط با آن
۵۲	۴. ایران و عمان؛ سطح روابط اقتصادی و تجاری
۵۲	۴-۱. توافقنامه‌های منعقد شده بین ایران و عمان
۵۵	۴-۲. مبادلات تجاری میان ایران و عمان
۵۷	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۶۰	منابع و مآخذ

مجموعه مطالعات دیپلماسی اقتصادی (۲): شناخت اقتصاد عمان و فرصت‌های همکاری با ایران

چکیده

عمان از مهم‌ترین و راهبردی‌ترین همسایه‌های جنوبی ایران است؛ کشوری که همراه با همسایه شمالی خود یعنی ایران نقش پررنگی در تأمین امنیت شاهراه ترانزیتی انرژی دنیا دارد. عمان به لحاظ سیاسی به صورت متمرکز اداره و همه راه‌های سیاسی به نحوی به سلطان یا پادشاه ختم می‌شود. عمان به منظور کاهش وابستگی به نفت روی موقعیت جغرافیای خود حساب ویژه‌ای باز کرده است؛ از این رو پنج محور گردشگری، خدمات و پشتیبانی، صنعت، ماهیگیری و معدن‌کاری را پیشران برنامه‌های میان‌مدت خود قرار داده است.

بیشترین حجم تبادلات ایران و عمان مربوط به سال ۲۰۱۷ بوده که به دلیل اعمال مجدد تحریم‌های ظالمانه آمریکا این میزان به شدت سقوط کرده است. فولاد، قیر و دام زنده بیشترین میزان صادرات ایران به عمان را تشکیل می‌دهند. بخش بزرگی از این صادرات از طریق دریا انجام می‌شود که بنادر صُحار و السویق بیشترین تبادلات تجاری با ایران را فراهم کرده‌اند. پیشنهاد می‌شود جمهوری اسلامی ایران با دقت در سند ۲۰۴۰ عمان و شناخت بخش‌های پیشران آن، از یک طرف افزایش صادرات غیرنفتی به عمان را در دستور کار قرار داده و از طرف دیگر با اجرایی کردن طرح‌های راهبردی، همانند خط لوله صادرات گاز ایران به عمان، مناسبات اقتصادی خود را با این کشور عمق ببخشد. همچنین با توجه به اینکه نیروهای عمانی از مهارت‌ها و آموزش‌های کافی برخوردار نیستند و ۷۷ درصد نیروی کار آنها را خارجی‌ها تشکیل می‌دهند، و با توجه به قوت ایران در صادرات خدمات فنی مهندسی، شایسته است از این فرصت نیز برای افزایش صادرات خدمات علمی و فنی به عمان بهره کافی برده شود.

خلاصه مدیریتی

عمان از مهم‌ترین و راهبردی‌ترین همسایه‌های جنوبی ایران است؛ کشوری که همراه با همسایه شمالی خود یعنی ایران نقش پررنگی در تأمین امنیت شاهراه ترانزیتی انرژی دنیا دارد. موقعیت این کشور به نحوی است که از سه طرف به دریا متصل است و دامنه آن از یک طرف به خلیج فارس و دریای عمان می‌رسد و از طرف دیگر به اقیانوس هند و دریای عرب محدود می‌شود. افزون‌براین عمان، با سه کشور یمن، عربستان سعودی و امارات متحده عربی نیز مرز خاکی مشترک دارد و از طریق «مُسَنَدَم» بر تنگه هرمز مشرف است.

عمان کشوری مهاجرپذیر محسوب می‌شود به طوری که ۳۸.۷ درصد از جمعیت ۴ میلیون و ۶۵۵ هزار نفری آن را مهاجران تشکیل می‌دهند؛ زبان رسمی آن عربی و بیش از ۹۰ درصد از جمعیت آن را مسلمانان تشکیل می‌دهند؛ از این

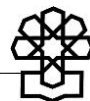
تعداد مسلمان، «اباضی‌ها» با ۷۵ درصد در اکثریت هستند، اهل سنت با ۲۰ درصد در جایگاه دوم و شیعیان با سهم ۵ درصدی در مرتبه بعدی قرار دارند؛ هرچند شیعیان در اقلیت هستند اما در بالای هرم اقتصادی عمان قرار دارند و در سیاست این کشور نقش پررنگی ایفا می‌کنند.

عمان به لحاظ سیاسی به صورت متمرکز اداره و همه راه‌های سیاسی به نحوی به سلطان یا پادشاه ختم می‌شود. در این کشور ۲۰۰ عشیره وجود دارد که بیش از سایر گروه‌ها قدرت ساماندهی و تأثیرگذاری دارند. این کشور به لحاظ سیاست خارجی با بیشتر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای روابط گرمی دارد و در فضای منطقه‌ای تلاش کرده است تا نقش میانجیگری را برای خود تثبیت کند.

عمان در چند دهه اخیر پیشرفت چشمگیری داشته است؛ با این وجود بیکاری جوانان از اصلی‌ترین معضلات اقتصادی این کشور به حساب می‌آید. شواهد آماری حاکی از آن است که نزدیک به ۵۰ درصد از جوانان عمانی بیکار هستند؛ این در حالی است که ۷۷ درصد نیروی کار عمان را خارجی‌ها تشکیل می‌دهند. هرچند این کشور در چند سال اخیر به سمت تنوع‌بخشی اقتصادی در حرکت است اما به دلیل وابستگی به نفت، از کسری بودجه رنج می‌برد. **عمان به منظور کاهش وابستگی به نفت بر موقعیت جغرافیای خود حساب ویژه‌ای باز کرده است؛** از این رو پنج محور گردشگری، خدمات و پشتیبانی، صنعت، ماهیگیری و معدن‌کاری را پیشران برنامه‌های میان‌مدت خود قرار داده است؛ عمان به دلیل ثبات سیاسی و موقعیت ویژه‌ای که دارد تاکنون حجم بالایی از سرمایه‌گذاری خارجی را از کشورهای مختلف به خود جذب کرده است. در این میان بریتانیا با سابقه نفوذ ۱۵۰ ساله در این کشور، بیش از ۵۰ درصد از این حجم را به خود اختصاص داده است که سهم عمده‌ای از سرمایه‌گذاری‌های جذب شده مربوط به بخش نفت و گاز است.

عمان بیشترین میزان واردات را از امارات متحده عربی، چین، عربستان سعودی و هند دارد که سهم امارات قابل توجه است. **بیشترین میزان صادرات نفت این کشور به چین و بعد با اختلاف زیاد به هند است.** منطقه آزاد صُحار یکی از راهبردی‌ترین بندرهای عمان محسوب می‌شود به طوری که تاکنون بیش از ۲۷ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در این بندر انجام شده است؛ این بندر بیشترین حجم واردات و صادرات عمان را پشتیبانی می‌کند. **لازم به ذکر است که صُحار به دلیل ویژگی‌هایی که دارد یکی از اصلی‌ترین رقبای منطقه آزاد چابهار محسوب می‌شود.** منطقه آزاد الدقم نیز یکی دیگر از مناطقی است که عمان برنامه ویژه‌ای برای آن دارد؛ الدقم به عنوان بزرگ‌ترین منطقه ویژه اقتصادی در خاورمیانه محسوب می‌شود. یکی از اولویت‌های برنامه‌ریزی در عمان جانمایی بزرگ‌ترین مخازن نفتی جهان در این منطقه است. در میان‌مدت، عربستان سعودی قصد دارد خطوط نفتی خود را به پالایشگاه و مخازن مستقر در شرق عمان یعنی منطقه الدقم و رأس‌المرکز متصل کند. عربستان با این خط لوله به دنبال آن است که تنگه هرمز را دور بزند؛ با این وجود مخازن نفتی پیش‌بینی شده توان ذخیره بالایی ندارند. عمان این افق را برنامه‌ریزی کرده تا الدقم را به هاب منطقه خلیج فارس و دریای عمان تبدیل کند. همچنین از دیگر مناطق آزاد عمان، منطقه آزاد المزبونه است؛ این منطقه، عمان و یمن را هم‌مرز می‌کند؛ از این رو می‌تواند برای ایران نیز راهبردی باشد.

حجم تجارت ایران و عمان در دو دهه اخیر افزایش چشمگیری داشته است. این کشور تاکنون کمک بسیاری به ایران برای کاهش تأثیر تحریم‌های ظالمانه غرب کرده است. بیشترین حجم تبادلات ایران و عمان مربوط به سال ۲۰۱۷

بوده که به دلیل اعمال مجدد تحریم‌های ظالمانه آمریکا این میزان به شدت سقوط کرده است. فولاد، قیر و دام زنده بیشترین میزان صادرات ایران به عمان را تشکیل می‌دهند. بخش بزرگی از این صادرات از طریق دریا انجام می‌شود که بنادر صُحرار و السویق بیشترین تبادلات تجاری را با ایران فراهم کرده‌اند.

پیشنهاد می‌شود جمهوری اسلامی ایران با دقت در سند ۲۰۴۰ عمان و شناخت بخش‌های پیشران آن، از یک طرف افزایش صادرات غیرنفتی به عمان را در دستور کار قرار داده و از طرف دیگر با اجرایی کردن طرح‌های راهبردی، همانند خط لوله صادرات گاز ایران به عمان، مناسبات اقتصادی خود را با این کشور عمق ببخشد. همچنین با توجه به اینکه نیروهای عمانی از مهارت‌ها و آموزش‌های کافی برخوردار نیستند و ۷۷ درصد نیروی کار آنها را خارجی‌ها تشکیل می‌دهند، و با توجه به قوت ایران در پرورش نیروی تحصیل کرده و صادرات خدمات فنی مهندسی، شایسته است از این فرصت نیز برای افزایش صادرات خدمات علمی و فنی به عمان بهره کافی برده شود.

مقدمه

عمان در میان کشورهای حوزه خلیج فارس جایگاه ویژه‌ای دارد چراکه این کشور در عمل ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل بالایی در مقایسه با سایر کشورهای جنوبی ایران دارد. این کشور به لحاظ ژئوپلیتیکی دارای اهمیت خاصی بوده به طوری که از یک طرف به اقیانوس هند و دریای عرب و از طرف دیگر به دریای عمان و خلیج فارس متصل است، همچنین یک ساحل تقریباً دو هزار کیلومتری در اختیار دارد و از طریق استان «مُسندَم» با قرار گرفتن در کرانه تنگه هرمز، بر سر یکی از اصلی‌ترین شاهراه‌های ترانزیت انرژی دنیا قرار گرفته است.

به لحاظ سیاسی نیز عمان یکی از کم‌تنش‌ترین کشورهای حوزه خلیج فارس محسوب می‌شود و نقش خود را به‌عنوان یک میانجیگر منطقه‌ای تثبیت کرده است و تقریباً رابطه‌ای گرم با بیشتر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد؛ به ائتلاف نظامی تحت رهبری عربستان سعودی علیه یمن نپیوست، ولی با رژیم غاصب صهیونیستی نیز رفت‌وآمد سیاسی دارد.

به لحاظ اقتصادی در دهه‌های اخیر پیشرفت‌های چشمگیری داشته است اما با بحران بیکاری جوانان نیز مواجه است. هرچند در سالیان اخیر کمک شایانی به ایران در کاهش آثار تحریم‌ها داشته اما در عین حال در ظرفیت‌های مشابه، رقیب ایران محسوب می‌شود. از این رو باید با شناخت کافی و وافی درباره اقتصاد این کشور به یک راهبرد درست در این زمینه رسید.

با عنایت به مطالب ذکر شده، در این گزارش ابتدا به‌منظور آشنایی بیشتر با عمان، کلیاتی درباره جغرافیای انسانی و ساختار سیاسی آن بیان می‌شود، سپس با ارائه آمارهای کلی و کلان، وضعیت اقتصادی این کشور تشریح می‌شود. در ادامه، در راستای پوشش اهداف اصلی گزارش، به بیان راهبردهای اقتصادی این کشور، وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی، وضعیت تجاری، مناطق آزاد تجاری و بنادر، وضعیت مبادلات تجاری ایران و عمان، وضعیت مهم‌ترین بخش اقتصادی عمان و حتی آمارهایی از خانواده‌ها و اشخاص ثروتمند عمانی جهت شناخت بیشتر و بهتر از فرصت‌های اقتصادی عمان پرداخته خواهد شد و در انتها نیز پیشنهادهای کارشناسی ارائه می‌شود.

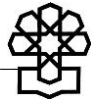
۱. کلیاتی در مورد عمان

در این قسمت کلیاتی در مورد عمان ارائه می‌شود.

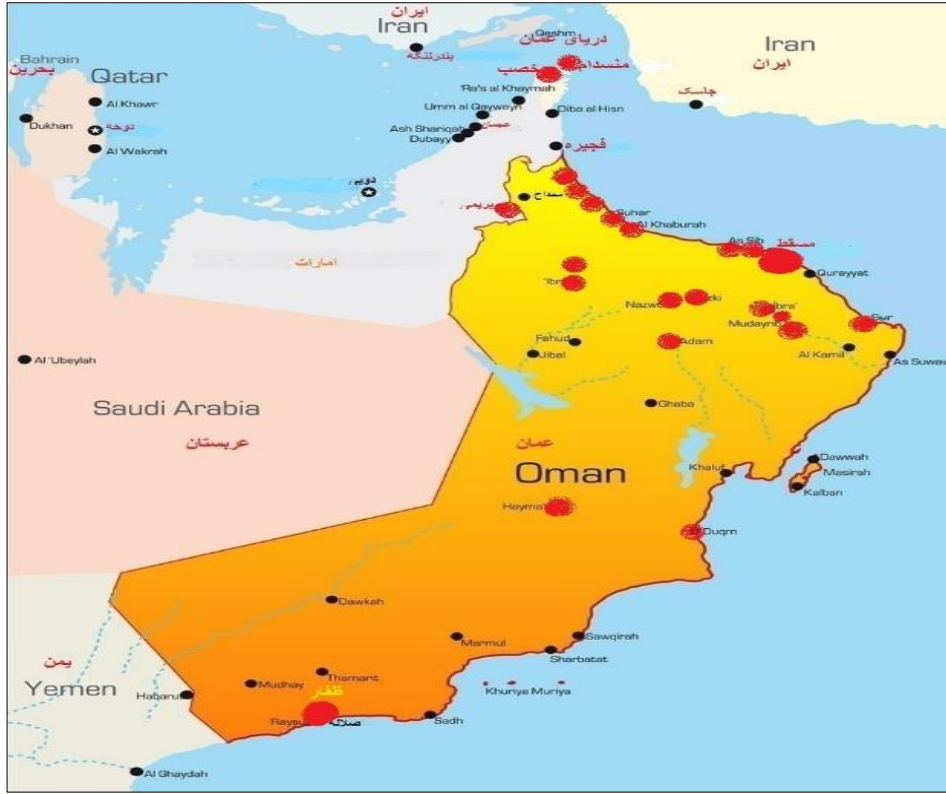
۱-۱. جغرافیا، مختصات نژادی و جمعیت

سلطنت عمان یا به اختصار عمان، کشوری مسلمان و عرب زبان است که در جنوب غربی آسیا واقع شده است. این کشور در شرق جهان عرب و حاشیه شرقی شبه‌جزیره عربستان قرار گرفته است و در تاریخ به دلیل همین دورافتادگی از مراکز اصلی قدرت، نسبت به سایر بلاد اسلامی و جهان عرب کمتر از معادلات و جریانات تعیین‌کننده تأثیر پذیرفته است.

عمان به لحاظ جغرافیایی با سه کشور عرب‌زبان دیگر یعنی امارات متحده عربی، عربستان سعودی و یمن مرز خاکی مشترک دارد. این کشور از شمال غرب با امارات متحده عربی و شیخ‌نشین‌های ابوظبی، عجمان، شارجه و رأس‌الخیمه همسایه است. در نواحی غربی خود با عربستان هم‌مرز بوده و در مناطق جنوب غربی خود به یمن محدود می‌شود. سلطان‌نشین عمان دارای دو برون‌بوم است که از سرزمین اصلی جدا مانده‌اند. «مسندم» و «مدحا» دو برون‌بومی هستند که زیر نظر استان مسندم، تحت کنترل دولت مرکزی عمان اداره می‌شوند. شبه‌جزیره «مسندم» در شمال عمان و در جنوب تنگه استراتژیک هرمز قرار گرفته و امارات متحده عربی، بین آن و سرزمین اصلی جدایی انداخته است؛ از لحاظ جغرافیایی «مسندم» در شمال امارات و جنوب جزیره قشم ایران واقع شده است. رأس «المسندم» اهمیت و موقعیت ژئوپلیتیک فوق‌العاده‌ای دارد که کرانه باختری آن به خلیج فارس و کرانه خاوری آن به دریای عمان می‌رسد. عمان با دو کشور ایران و پاکستان همسایگی دریایی نیز دارد (سایت وزارت داخله عمان، ۲۰۲۲). براساس آخرین اطلاعات درج شده در سایت مرکز آمار عمان، این کشور ۴ میلیون و ۶۵۵ هزار و ۷۲۹ نفر جمعیت دارد (المركز الوطني الاحصاء و المعلومات، ۲۰۲۲). مهاجران به این کشور، ۳۸/۷ درصد از جمعیت را تشکیل می‌دهند که اکثریت آنها مردان ۲۰ تا ۴۰ ساله هستند. این کشور یازده استان دارد و ۹۰ درصد جمعیت آن مسلمان هستند. استان‌های مسقط، باطنه شمالی، داخلی، ظفار، باطنه جنوبی، شرقی جنوبی، شرقی شمالی، ظاهره، بریمی، وسطی و مسندم به ترتیب بیشترین جمعیت این کشور را در خود جای داده‌اند. نقشه زیر نقشه تراکم جمعیت عمان را نشان می‌دهد.

تصوير ١. تراكم جمعيتي عمان (به رنگ قرمز)

مأخذ: مركز أمار عمان.

جدول ١. جمعيت ثبت شده عمان به تفكيك استان و مليت

Item	نسبة التغير Changes ديسمبر / ديسمبر Dec/ Dec (21/20)	2021						نهاية ديسمبر End of December 2020	البيان
		ديسمبر			نوفمبر				
		الجملة Total	وافد Expatriate	عماني Omani	الجملة Total	وافد Expatriate	عماني Omani		
No.		عدد							
بحسب المحافظات									
- Muscat	0.43	1,311,686	758,309	553,377	1,293,235	737,523	555,712	1,306,055	- مسقط
- Dhofar	0.67	420,324	199,867	220,457	415,587	195,255	220,332	417,520	- ظفار
- Musandam	1.41	49,830	14,963	34,867	49,423	14,380	35,043	49,135	- مسندم
- Al Buraymi	-1.37	120,372	46,421	73,951	122,031	47,553	74,478	122,042	- البريمي
- Ad Dakhliyah	1.94	488,659	113,371	375,288	483,681	111,096	372,585	479,355	- الداخلية
- Al Batinah North	1.10	794,833	231,171	563,662	790,678	228,352	562,326	786,154	- شمال الباطنة
- Al Batinah South	2.00	475,763	114,290	361,473	470,557	110,869	359,688	466,424	- جنوب الباطنة
- Ash Sharqiah South	1.95	322,306	90,534	231,772	318,045	88,015	230,030	316,136	- جنوب الشرقية
- Ash Sharqiah North	0.72	274,325	76,978	197,347	273,890	78,324	195,566	272,365	- شمال الشرقية
- Adh Dhahirah	1.39	216,381	50,009	166,372	215,351	49,417	165,934	213,405	- الظاهرة
- Al Wusta	0.98	52,967	27,416	25,551	52,048	26,531	25,517	52,451	- الوسطى
Total Population	1.04	4,527,446	1,723,329	2,804,117	4,484,526	1,687,315	2,797,211	4,481,042	- إجمالي السكان

مأخذ: مركز أمار عمان.

۱-۲. جغرافیای انسانی

گفته می‌شود که این کشور دارای ۲۰۰ عشیره است. هر عشیره با وابستگی به یکی از فرقه‌های مذهبی و اجتماعی در خصوص مسائل مختلف سیاسی و اجتماعی طرز فکر ویژه‌ای دارد. اگر بخواهیم یک شمای کلی از پراکندگی انسانی مبتنی بر نژاد و فرهنگ و قومیت ترسیم کنیم می‌توان چنین گفت که در سواحل باطنه یعنی سواحل شمالی این کشور عرب‌ها، بلوچ‌ها، عجم‌ها، هندی‌ها و مهاجران کشورهای دیگر جای گرفته‌اند؛ در عمان داخلی اعراب عمانی خالص، در منطقه ظفار، سیاه‌پوستان و مهاجران آفریقایی و در منطقه «مسندم» قبیله شیحوها زندگی می‌کنند. گفتنی است قبایل عربی در همه جای عمان حضور دارند. تقسیم‌بندی‌های ذکر شده ریشه در سال‌های دور دارد و بخش عمده آن به دلیل تاریخچه رونق تجارت دریایی، مهاجرت‌های قبیله‌ای، تجارت برده، لشکرکشی‌های مختلف و قرار گرفتن در سرحدات جهان عرب و شبه‌جزیره عربستان، حاکمیت عمانی‌ها بر تانزانیا و زنگبار در شرق آفریقا و غیره بوده است. هرچند اعراب اکثریت جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند اما بلوچ‌های ایرانی‌تبار و عمانی‌های زنگباری‌تبار آفریقایی نیز از دیگر اقوام مهم این کشور به‌شمار می‌روند. همچنین هندی‌تبارهایی که در سال‌های گذشته برای یافتن شغل به این کشور سفر کرده‌اند و یا سایر هندی‌تبارهایی که از سال‌های بسیار دور در این کشور ساکن بوده‌اند و به «خوجه» معروف هستند به همراه برخی از مهاجران جنوب آسیا، نسبت بسیاری از جمعیت سلطان‌نشین را به خود اختصاص داده‌اند.

زبان رسمی این کشور عربی بوده و زبان‌های بلوچی، انگلیسی، سواحیلی، اردو، فارسی و گویش‌های هندی نیز در میان گروه‌های قومی مخصوص به خود رایج است (صفوی، ۱۳۹۳: ۵۳۲). به‌طورمثال، شیحوهای ساکن جزیره «مسندم» دارای گویش‌های فارسی بوده و سنی مذهب هستند. دولت در سال‌های اخیر به‌شدت روی آموزش زبان انگلیسی تمرکز کرده است و نسل جدید به‌آسانی انگلیسی صحبت می‌کنند. ازسوی دیگر سلطنت عمان تلاش زیادی برای فراگیر کردن زبان عربی انجام داده و به‌دنبال این است که همه مناطق از عربی به‌عنوان زبان اصلی استفاده کنند. در زبان محلی به بلوچی‌ها، «بلووشی» می‌گویند؛ بلوچ‌ها بیشتر در مسقط و سواحل باطنه ساکن بوده و جایگاه مهمی در نیروی نظامی این کشور دارند به‌طوری‌که در چند دهه گذشته همواره مقامات عالی‌رتبه ارتش این کشور از این قوم انتخاب شده‌اند. همچنین عمانی‌های زنگباری‌تبار و نسل‌های بعدی بردگان که میراث تجارت برده در این کشور هستند در نیروهای پلیس این کشور و مشاغل حرفه‌ای فعالیت می‌کنند (صفوی، ۱۳۹۳: ۵۳۲).

در سرزمین ظفار، طوایف گوناگونی از نسل «ودایی‌ها» دیده می‌شوند. اکثر ظفاری‌های اصیل در مناطق کوهستانی سکنی دارند. اسلام در این منطقه تقریباً ضعیف مانده است. مردم ظفار علاوه بر حفظ سنن فرهنگی قبل از اسلام، به زبانی سخن می‌گویند که در سراسر ناحیه جنوبی «جزیره العرب» قبل از رسوخ زبان عربی، رایج بوده است. این زبان، یکی از گویش‌های زبان عربی دوران قبل از حمیری‌ها بوده و به عربی شباهت ندارد. به‌طورکلی، این طوایف از لحاظ فرهنگی بسیار شبیه یمنی‌ها هستند و نسبت به منطقه خود، حس ملی‌گرایی قوی‌ای دارند.

دولت عمان در مسئله مذهب با مدارا و تساهل برخورد می‌کند و می‌توان گفت که در این کشور همه مذاهب می‌توانند آزادانه و در چارچوب قوانین فعال باشند که این موضوع مورد حمایت دولت نیز است. درمجموع، سلطنت عمان در مورد ادیان با احتیاط خاصی عمل می‌کند به‌طوری‌که از ارائه آمار و ارقام رسمی در مورد جمعیت هرکدام از ادیان و مذاهب خودداری می‌کنند. اما با این حال در چند برهه و براساس نیازهای آمایشی، آمارهایی منتشر کرده است؛

این آمارها حاکی از آن است که مسلمانان بیش از ۹۰ درصد جمعیت این کشور و سایر ادیان همچون هندوها و مسیحی‌ها نیز ۱۰ درصد باقی‌مانده جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند. گفته می‌شود که در میان مسلمانان، «اباضی‌ها» با ۷۵ درصد، بالاترین میزان جمعیت را دارا هستند. اهل سنت و شیعیان نیز تنها ۲۵ درصد از این میزان را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان، شیعیان در مقایسه با اهل سنت جمعیت کمتری دارند و برآورد می‌شود تنها ۵ درصد از کل جمعیت عمان را تشکیل دهند (Global Security, 2020). گفتنی است با گسترش روند مهاجرت از کشورهای دیگر به عمان و به‌طور خاص، مهاجران سنی مذهب، وزن ترکیب جمعیتی به نفع اهل تسنن در حال تغییر است. گرچه مهاجران به‌عنوان شهروند عمان به حساب نمی‌آیند ولی این موجب شده که اهل تسنن در این باره ادعاهایی داشته باشند. نکته جالب توجه اینکه نسبت بسیاری از جمعیت عمان، تبار ایرانی دارند و علاقه خود را نسبت به ایران ابراز می‌کنند.

امروزه شیعیان عمان در شهرهای مسقط، باطنه، مطرح، سویق، خابوره، مسندم و صور زندگی می‌کنند ولی بیشتر تمرکز آنان در مسقط و استان ساحلی باطنه است. با وجود آنکه شیعیان در اقلیت هستند اما در رأس هرم اقتصادی این کشور قرار دارند. بسیاری از آنها دارای طرح‌های صنعتی، تجاری و اقتصادی بزرگی هستند. برخی از آنها نیز در سرمایه‌گذاری بزرگ ملی شرکت دارند. آنها توانسته‌اند پست‌های مهمی را به‌دست آورند و حتی سه وزیر در کابینه داشته باشند و در دوره‌ای، شهرداری مسقط را نیز به‌دست آورند. افزون‌برآن، شیعیان از گروه‌های فرهیخته جامعه عمان هستند که تمایل بالایی برای شرکت در امور فرهنگی جامعه دارند. بسیاری از آنها برای تکمیل تحصیلات خود به کشورهای آمریکا و انگلستان و برخی از کشورهای اروپایی سفر کرده‌اند (میرگلوی بیات، ۱۳۹۱). در ادامه در مورد گروه‌های مختلف شیعه توضیحاتی ارائه شده است.

الف) لواتیه (لواتیا): لواتیه یا «خوجه‌ها»، هندی‌الاصل هستند و به حیدرآبادی‌ها نیز شهرت دارند. این گروه از ثروتمندترین طبقه‌های جامعه عمان به‌شمار می‌روند و بسیاری از پست‌های دولتی را نیز در اختیار دارند. گروهی بر این عقیده‌اند که این گروه، سال‌ها قبل، از شبه‌جزیره هند برای تجارت به عمان وارد شده و در این کشور ماندگار شده‌اند. حیدرآبادی‌ها به سبب آشنایی با زبان انگلیسی و نیز آگاهی از اصول نوین تجارت، به‌سرعت پیشرفت کردند و بخش مهمی از بازار مسقط و عمان را در دست گرفته‌اند. همچنین، عده‌ای از آنها عهده‌دار پست‌های دولتی هستند. شرایط اقتصادی مناسب این گروه، این امکان را برای آنان فراهم کرده است تا به‌دلیل سفرهای متعددی که به کشورهای مختلفی همچون هندوستان، عراق و ایران دارند شناخت به‌روزی از احوالات کشورهای مختلف داشته باشند و به همین سبب، روند رو به رشد خود را حفظ کنند. همجواری محل زندگی لواتیا در مطرح، با دربار خانواده سلطنتی در مسقط قدیم، رابطه ویژه‌ای بین دو طرف ایجاد کرده است. آنها در سواحل مطرح، محله‌های شیعه‌نشین برای خود بنا کرده‌اند و مدرسه، حسینیه‌ها و مساجدی برای خود ساخته‌اند (جعفریان، ۱۳۹۱).

ب) بحارنه: بحارانه یا شیعیان مهاجر بحرینی، هرچند نسبت به «خوجه‌ها» جمعیت کمتری دارند ولی از نفوذ زیادی در سطح سران مملکت برخوردارند و در دربار سلطان اشتغال دارند. یکی از آنها در سال ۱۹۷۰ وزیر بهداشت بوده است. همچنین اولین سفیر عمان در آمریکا از شیعیان بحارنه بوده است (همان).

ج) بلووشی‌ها و عجم: در کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس به بلوچی‌ها، «بلووشی» نیز گفته می‌شود. در واقع دسته دیگری از شیعیان عمانی، بلوچی‌هایی هستند که همراه اهالی شیعیان مناطق جنوبی ایران طی سال‌ها به عمان عزیمت کرده‌اند.

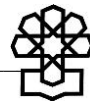
۳-۱. نظام سیاسی عمان

در این بخش توضیحاتی در مورد نظام سیاسی عمان ارائه خواهد شد.

۱-۳-۱. سلطان

نظام سیاسی عمان یک نظام سیاسی بسیط است که در آن سلطان در رأس امور است. براساس ماده پنجم قانون اساسی، مصوبه و صادره ۱۹۹۶، عمان کشوری با نظام حکومتی سلطنتی وراثتی به نوادگان ذکور سلطان ترکی بن سعید بن سلطان است که شخص سلطان باید مسلمانی رشید و عاقل و فرزند شرعی والدین مسلمان عمانی خویش باشد. در ماده (۴۱) قانون اساسی، سلطان، رئیس دولت و فرمانده کل نیروهای مسلح است که احترامش واجب و امر او مطاع است و او ضامن امنیت و توسعه کشور قلمداد می‌شود. سلطان ریاست کابینه را نیز برعهده دارد و می‌تواند برای خود نایب‌رئیس معرفی کند. ریاست مجالس تخصصی و تعیین جانشین نیز از دیگر وظایف سلطان است. تعیین نواب مجلس وزرا و وزرا و عزل آنها، تعیین معاونان وزرا و هیئت امنای وزارتخانه‌ها و عزل آنها و انتصاب قضات عالی‌رتبه و عزل آنها از اختیارات صریح سلطان در قانون اساسی است. سلطان می‌تواند فرمان حالت اضطراری، بسیج عمومی برای جنگ و انعقاد صلح را صادر کند. قوانین جدید برای اجرایی شدن باید به امضای سلطان برسد. معاهدات بین‌المللی با اجازه سلطان ضمانت اجرایی دارد؛ عزل و نصب نمایندگان سیاسی یا همان سفیران عمان در کشورهای دیگر و سازمان‌های بین‌دولتی زیر نظر سلطان انجام می‌شود. عفو و تخفیف مجرمان و زندانیان هم در اختیار سلطان است و جوایز و نشان‌های ملی و ارتقای درجه نظامیان عالی‌رتبه در قانون اساسی برعهده سلطان گذاشته شده است. سلطان در سیاست‌گذاری‌های عمومی و اجرایی راهنمایی‌های لازم را می‌کند و مصوبات با امضای او اجرا می‌شوند. سلطان با چنین اختیارات و مسئولیت‌هایی باید حافظ استقلال کشور، تمامیت ارضی و امنیت داخلی و خارجی آن باشد؛ باید حقوق شهروندان را محترم بشمارد و آزادی‌های آنها که در قانون تصریح شده است را تضمین و سیادت دولت را نیز حفظ کند و تصمیمات مهم در رد هرگونه تهدید برای کشور را سریعاً اخذ کند (قانون اساسی سلطنت عمان، مواد ۴۳-۴۱).

ماده (۱۲۶) قانون جزایی عمان، هرگونه توهین، افتراء، فحاشی و حتی نقد به سلطان را جرم‌انگاری کرده و سه سال زندان برای آن در نظر گرفته است. ماده (۲۵) قانون مطبوعات هم انتشار هرگونه مطلبی که تعرض به سلطان و خاندان او باشد را ممنوع می‌داند. سلطان اجازه تغییرات قانون را دارد و هر موقع اراده کند با سازوکاری معمولی این امکان برای وی وجود دارد. درواقع سلطان تجسم قوای اجرایی و تقنینی در نظام سیاسی عمان است (بسمه مبارک، ۲۰۱۳: ۱۶۴-۱۶۲).

۲-۳-۱. قوه مجریه

براساس اختیارات مندرج در ماده (۴۲) قانون اساسی، تمام اعضای کابینه را شخص سلطان نصب می‌کند و آنها باید در مقابل سلطان که نماینده ملت به حساب می‌آید پاسخگو باشند. البته آنها به‌طور نسبتاً صوری باید در مقابل مجلس عمان (شورا و دولت) نیز گزارش کار دهند. کابینه عمان ۳۰ عضو دارد که شامل وزرا (۲۳ وزیر)، معاونان و مشاوران سلطان است. به‌طور مشهودی می‌توان نظم نمادین قبیله‌ای را در انتصابات کابینه دید. به‌غیر از سلطان ۱۰ نفر از اعضای کابینه از خاندان آل بوسعیدی هستند و باقی کابینه نیز از قبایل مهم و متحد سلطان انتخاب شده‌اند. اعضای کابینه از قدرت زیادی برخوردارند ولی آنچه که قدرت اشخاص را در عمان تعیین می‌کند جایگاه رسمی آنها نیست بلکه عضویت در خاندان سلطنتی و نزدیکی به سلطان است که برای افراد، اعتبار و قدرت می‌آفریند. هرکدام از وزارتخانه‌های مذکور برای پیش‌برد سیاست‌های خود از تعداد کثیری از مدیران و مشاوران خارجی بهره می‌برند. به‌طور کلی می‌توان گفت که قوه مجریه، قدرت و اختیارات بسیار بیشتری نسبت به دو قوه دیگر دارد و می‌تواند روی آنها اعمال اقتدار کند. (میرگلوی بیات و صفوی، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱. قوه مقننه

ماده (۵۸) قانون اساسی عمان دو مجلس «مجلس‌الشوری» و «مجلس‌الدوله» را به‌عنوان دو مجلس این کشور به رسمیت می‌شناسد. مجلس عمان که هم‌زمان با مجلس‌الدوله به‌وجود آمد در واقع شامل هر دو مجلس مذکور است. برای درک بهتر موضوع می‌توان از لحاظ شکلی، مجلس‌الشوری را مشابه مجلس نمایندگان آمریکا، مجلس‌الدوله را همانند سنا و مجلس عمان را مشابه کنگره دانست. در ادامه توضیح کامل‌تری در مورد هر سه مجلس ارائه شده است.

۱-۳-۳-۱. مجلس‌الشوری

در سال ۱۹۸۱ با فرمان سلطنتی، مجلسی تحت عنوان «مجلس مشورتی حکومت» تشکیل شد. این اولین قدم در راه تحقق مشارکت دموکراتیک شهروندان در حکومت بود. این مجلس ۴۵ نماینده داشت که ۱۷ نفر نماینده بخش عمومی، ۱۱ نفر نماینده بخش خصوصی و ۱۷ نفر نماینده مناطق مختلف بودند. براساس دستور سلطنتی دیگری، این تعداد به ۵۵ نفر رسید و در سال ۱۹۹۱ نیز این مجلس به «مجلس‌الشوری» تغییر نام داد. پس از این تاریخ بود که نمایندگان این مجلس از ولایات مختلف انتخاب شدند و زنان نیز حق کاندیداتوری و حق رأی پیدا کردند. این مجلس از لحاظ اداری و مالی استقلال دارد. اعضای این مجلس از ولایات مختلف انتخاب می‌شوند و ولایاتی که بیش از ۳۰ هزار نفر جمعیت دارند باید دو نماینده داشته باشند و ولایات با جمعیت کمتر از ۳۰ هزار نفر یک نماینده در این مجلس دارند. رئیس مجلس و نایبان با دعوت سلطان و با رأی‌گیری میان اعضا انتخاب می‌شوند. اعضای این مجلس می‌توانند طرح پیشنهادی خود را به دولت ارائه و با تأیید دولت آن را تصویب کنند. طرح‌های توسعه‌ای و بودجه‌های سالیانه در مجلس شورا تأیید می‌شوند و سپس در مجلس عمان به تصویب می‌رسند. این مجلس باید بر کارکرد وزارتخانه‌ها نظارت داشته باشند و جلسه استماع گزارش سالیانه برگزار کند.

اعضای مجلس شورا در قالب مجلس عمان می‌توانند با حداقل ۱۵ امضا وزیران را به استیضاح بکشند که البته برای تحقق استیضاح نیاز به اکثریت رأی مجلس عمان است. سلطان می‌تواند در شرایطی که تشخیص دهد این مجلس را منحل کند و تا چهار ماه بعد انتخابات برگزار کند. امروزه مجلس شورا ۸۵ عضو دارد که برای چهار سال کامل میلادی

از سوی مردم با رأی مستقیم مخفی انتخاب می‌شوند و می‌توانند برای دوره‌های متوالی خود را نامزد کنند. همچنین نامزد انتخاباتی باید عمانی باشد، باید سی سال تمام میلادی داشته باشد. مدرک تحصیلی او نباید کمتر از دیپلم باشد، نباید سوءسابقه کیفری داشته باشد، باید در انتخاب ثبت‌نام کند، باید از لحاظ ذهنی سالم باشد و بیماری روانی نداشته باشد و همچنین در نیروهای امنیتی و نظامی عضویت نداشته باشد (مجلس‌الشوری، ۲۰۱۸).

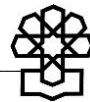
۲-۳-۱. مجلس‌الدوله

این مجلس در سال ۱۹۹۷ با فرمان سلطنتی سلطان قابوس ایجاد شد و یک نهاد مستقل حقوقی با استقلال مالی و مدیریتی به حساب می‌آید. همه اعضای این مجلس را سلطان و با حکم سلطنتی انتخاب می‌کند و تعداد آنها کمی بیشتر از تعداد اعضای مجلس شورا یعنی ۸۳ نفر است. مجلس‌الدوله در کنار مجلس‌الشوری دو ستون اصلی مجلس عمان هستند. اعضای مجلس‌الدوله باید از گروه‌هایی که در ادامه می‌آیند انتخاب شوند: وزیران و معاونان وزیر سابق، سفیران سابق، قضات عالی‌رتبه سابق، افسران ارشد بازنشسته، نخبگان علمی، ادبی و فرهنگی و اساتید ممتاز دانشگاه‌ها، اعیان و بازرگانان بزرگ، اشخاصی که خدمات بزرگی برای عمان انجام داده‌اند و هرکسی که سلطان به‌غیر از گروه‌های اخیر در نظر بگیرد. این افراد باید شهروند عمانی باشند، حداقل چهل سال میلادی از عمر آنها سپری شده باشد، سوءپیشینه کیفری نداشته باشند، به بدنامی شهره نباشند، در نیروهای امنیتی و نظامی عضویت نداشته باشند و نباید مبتلا به بیماری روانی باشند. اعضای این مجلس نیز برای چهار سال میلادی انتخاب می‌شوند و رئیس و نایبان رئیس در رأی‌گیری داخلی برگزیده می‌شوند و تصویب حکم در آن براساس رویه اکثریت مطلق صورت می‌پذیرد. نمایندگان این مجلس اجازه ندارند در مدت نمایندگی‌شان در منصب دولتی دیگری اشتغال داشته باشند و عضو مجلس شورا شوند. اعضای این مجلس نیز از مصونیت قضایی برخوردارند (مجلس‌الدوله، ۲۰۱۸). در این مجلس ۱۵ زن حضور دارند که سلطان برای مشارکت زنان و حفظ اعتبار بین‌المللی، آنها را در این جایگاه منصوب کرده است. بسیاری از لویح پس از مجلس شورا به این مجلس می‌آید و آنها نیز بر آن اعمال نظر می‌کنند. این مجلس بیشتر جنبه مشورتی دارد و برای تأمین نظر سلطان در مسائل مهمی که نیاز به تصویب دارد مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳-۳-۱. مجلس عمان

این مجلس نیز در سال ۱۹۹۷ با فرمان سلطنتی تشکیل شد؛ این مجلس شامل دو مجلس‌الدوله و الشوری بوده و به‌منظور کمک به غنای فرایند توسعه و عمران عمان تأسیس شده است. این مجلس پس از اعتراضات مردم در سال ۲۰۱۱، اختیارات قانونگذاری و نظارتی بیشتری یافت. البته باید توجه کرد که نظام قبیلگی در انتخابات عمان بسیار دخیل است و معمولاً قبایل بزرگ پیروز انتخابات می‌شوند. سلطان هر زمان که تشخیص دهد می‌تواند این مجلس را تشکیل دهد و با انحلال مجلس شورا این مجلس نیز منحل می‌شود.

نکته مهم آن است که دو مجلس عمان (مجلس‌الشوری و مجلس‌الدوله) سهم زیادی در اداره امور در این کشور ندارند؛ همچنین اعضای مجلس‌الدوله نیز منصوبان سلطان هستند و در بیشتر مواقع نظر سلطان را تأمین می‌کنند. لویحی که هیئت دولت ابلاغ می‌کند باید به تأیید و تصویب هر دو مجلس برسد و عملاً لویحی که نظر سلطان را تأمین نکنند امکان تصویب ندارند؛ چراکه هیئت دولت را سلطان انتخاب می‌کند و مجلس‌الدوله نیز از منصوبان وی هستند؛ به‌علاوه در مجلس‌الشوری نیز افرادی اجازه ورود پیدا می‌کنند که مخالفت بنیادین با سلطان نداشته باشند.

۴-۳-۱. قوه قضائیه

باب ششم قانون اساسی عمان در ماده‌های ۵۹ تا ۷۱ به مسئله قضا در این کشور می‌پردازد. براساس ماده (۶۰) قانون اساسی، این قوه مستقل است و مرجع تمامی دعاوی در همه سطوح است. در ماده (۶۱) احصای شده که هیچ تسلطی برای قضا در قضاوت‌شان به‌غیر از قانون وجود ندارد؛ آنها به‌غیر مواردی که قانون مشخص کرده غیرقابل‌عزل هستند و هیچ فردی اجازه دخالت در امور آنها را ندارد و در صورتی که فردی در کار آنها دخالت کند با مجازات روبه‌رو می‌شود. با تصویب قوانین جدید، حوزه صلاحیت دادگاه‌های نظامی به‌شدت کاهش پیدا کرده و تقریباً مرجع بسیاری از دعاوی همین قوه است. عزل و نصب قضا در اختیار سلطان است و برخی از جلسات دیوان عالی قضایی با ریاست او برگزار می‌شود و در صورت غیاب او باید به امضای سلطان برسد؛ اگرچه سلطان می‌تواند روی دستگاه قضا اعمال اقتدار کند ولی تاکنون هیچ‌یک از احکام صادره در دادگاه‌ها را ملغی نکرده است. قوانین قضایی عمان مبتنی بر شریعت اسلامی و قوانین انگلیس بنا شده است (الراشدی، ۲۰۱۵). البته در مورد اقلیت‌های موجود در عمان قوانین خاصی وجود دارد. نظام قضایی عمان از سوی وزارت دادگستری سازمان‌دهی می‌شود.

۴-۱. عضویت عمان در سازمان‌های بین‌المللی

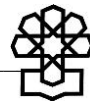
سلطان نشین عمان در سازمان‌های و نهادهای بین‌المللی مختلفی عضویت دارند. در ادامه جهت آشنایی اجمالی با این نهادها و سازمان‌ها لیستی به‌ترتیب حروف الفبا گردآوری شده است.

جدول ۲. عضویت عمان در سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی

ردیف	نام سازمان به فارسی	نام سازمان به انگلیسی	مخفف سازمان به انگلیسی
۱	بانک عرب برای اقتصاد و توسعه در آفریقا	Arab Bank for Economic Development in Africa	ABEDA
۲	صندوق عرب برای اقتصاد و توسعه اجتماعی	Arab Fund for Economic and Social Development	AFESD
۳	صندوق پول عرب	Arab Monetary Fund	AMF
۴	شورای اتحاد اقتصادی عرب	Council of Arab Economic Unity	CAEU
۵	سازمان غذا و کشاورزی	Food and Agriculture Organization	FAO
۶	گروه ۷۷	Group of 77	G-77
۷	شورای همکاری خلیج {فارسی}	Gulf Cooperation Council	GCC
۸	آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای	International Atomic Energy Agency	IAEA
۹	بانک بین‌المللی برای بازسازی و توسعه	International Bank for Reconstruction and Development	IBRD
۱۰	سازمان بین‌المللی هواپیمایی غیرنظامی	International Civil Aviation Organization	ICAO
۱۱	سازمان‌های مردم‌نهاد و دادگاه جنایی بین‌المللی	NGOs and the International Criminal Court	ICC (NGOs)
۱۲	انجمن توسعه بین‌المللی	International Development Association	IDA

ردیف	نام سازمان به فارسی	نام سازمان به انگلیسی	مخفف سازمان به انگلیسی
۱۳	صندوق بین‌المللی پول برای توسعه	International Fund for Agricultural Development	IFAD
۱۴	همکاری مالی بین‌الملل	International Finance Corporation	IFC
۱۵	سازمان بین‌المللی هیدروگرافی	International Hydrographic Organization	IHO
۱۶	سازمان بین‌المللی کار	International Labour Organization	ILO
۱۷	صندوق بین‌المللی پول	International Monetary Fund	IMF
۱۸	سازمان بین‌المللی دریایی	International Maritime Organization	IMO
۱۹	سازمان بین‌المللی ماهواره‌های متحرک	International Mobile Satellite Organization	IMSO
۲۰	سازمان بین‌المللی پلیس جنایی	International Criminal Police Organization	Interpol
۲۱	کمیته بین‌المللی المپیک	International Olympic Committee	IOC
۲۲	اتحادیه بین پارلمانی	Inter-Parliamentary Union	IPU
۲۳	سازمان بین‌المللی برای استانداردسازی	International Organization for Standardization	ISO
۲۴	سازمان مخابرات ماهواره‌ای بین‌المللی	International Telecommunications Satellite Organization	ITSO
۲۵	اتحادیه بین‌المللی مخابرات	International Telecommunication Union	ITU
۲۶	آژانس تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه	Multilateral Investment Guarantee Agency	MIGA
۲۷	جنبش عدم تعهد	Non-Aligned Movement	NAM
۲۸	سازمان همکاری اسلامی	Organisation of Islamic Cooperation	OIC
۲۹	سازمان منع استفاده از سلاح‌های شیمیایی	Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons	OPCW
۳۰	سازمان ملل متحد	United Nations	UN
۳۱	کنفرانس توسعه و تجارت	United Nations Conference on Trade and Development	UNCTAD
۳۲	سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization	UNESCO
۳۳	سازمان توسعه صنعتی ملل متحد	United Nations Industrial Development Organization	UNIDO
۳۴	سازمان جهانی توریسم	World Tourism Organization	UNWTO
۳۵	اتحادیه جهانی پستی	Universal Postal Union	UPU
۳۶	سازمان جهانی گمرک	World Customs Organization	WCO
۳۷	فدراسیون جهانی اتحادیه‌های تجاری	World Federation of Trade Unions	WFTU (NGOs)
۳۸	سازمان بهداشت جهانی	World Health Organization	WHO
۳۹	سازمان جهانی مالکیت معنوی	World Intellectual Property Organization	WIPO
۴۰	سازمان هواشناسی بین‌المللی	World Meteorological Organization	WMO
۴۱	سازمان تجارت جهانی	World Trade Organization	WTO

Source: CIA Factbook.

دقت در لیست فوق نشان می‌دهد که عمان در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصاد، سیاست، فرهنگ، ورزش، قوانین قضایی، تکنولوژی، تجارت، بهداشت و محیط زیست و غیره با جامعه جهانی همکاری دارد و در جهت بهبود جایگاه این کشور در افکار عمومی جهانی خود را ملزم به رعایت قوانین، هنجارها و استانداردهای نهادهای بین‌المللی گوناگون می‌بیند.

۵-۱. خانواده‌ها و اشخاص منتفذ و ثروتمند

در عمان علاوه بر خاندان سلطنتی، اعضای کابینه، نمایندگان مجلس و سایر مسئولان دولتی و نظامی، خانواده‌هایی وجود دارند که از ثروت و بعضاً قدرت سیاسی به‌صورت توأمان برخوردارند و مورد اعتماد شخص سلطان و خانواده او هستند. در این قسمت به بررسی این خانواده‌ها پرداخته شده است. سایت فوربس در آخرین رده‌بندی خود از شرکت‌های خانوادگی جهان عرب، شش خانواده عمانی را در لیست ۱۰۰ خانواده ثروتمند قرار داد. این خانواده‌ها و رتبه آنها در جهان عرب و در عمان به قرار زیر است.^۱

جدول ۳. لیست شرکت‌های خانوادگی عمان در میان ۱۰۰ خانواده ثروتمند جهان عرب

اسم خانواده	جایگاه در لیست ۱۰۰ خانواده ثروتمند جهان عرب در سایت فوربس
هلدینگ سهیل بهوان	۱۷
هلدینگ الزبیر	۲۱
هلدینگ سعود بهوان	۳۳
هلدینگ تاول	۴۵
هلدینگ محسن حیدر درویش	۵۶
هلدینگ محمد البروانی	۹۷

مأخذ: فوربس.

اعضای این خانواده‌ها افراد تأثیرگذاری در سپهر اقتصادی و اجتماعی عمان هستند و با دربار سلطان عمان هم رابطه خوبی دارند. برای مثال دختران محسن حیدر درویش به نام‌های لجینه و اریح و همچنین همسر هند بهوان در میان ۵۰ زن قدرتمند خاورمیانه قرار گرفته‌اند. هرکدام از این هلدینگ‌ها فعالیت‌های مختلفی انجام می‌دهند و در حوزه‌های گوناگونی فعال هستند. خانواده درویش از شیعیان عمانی هستند و خود مرحوم درویش هر سال برای زیارت امام رضا علیه‌السلام به مشهد سفر داشته و منزلی در این شهر دارد. خاندان اللواتی نیز از شیعیان عمان هستند. این خاندان ثروت زیادی دارند و تاجران بزرگ و کوچک بسیاری را در پیرامون خود پرورش داده‌اند. آقای حیدر اللواتی که استاد دانشگاه، تحلیلگر سیاسی و طرفدار سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران است از اعضای این خاندان است. ماجد الفطیم بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار خارجی در عمان از کشور امارات بوده و یکی از ثروتمندترین افراد جهان عرب و یکی افراد تأثیرگذار در اقتصاد عمان بوده است که به‌رغم فوت وی، فرزندان او می‌توانند نقش مهمی در اقتصاد عمان داشته باشند؛ فروشگاه‌های زنجیره‌ای هایپراستار (کارفور)، چندین سیتی سنتر، هتل و شهرک پرزرق و برق الموج متعلق به این خانواده

۱. این اطلاعات از سایت فوربس استخراج شده است.

است. آقای خلیل الخنجی نیز یکی از تجار و سرمایه‌گذاران بخش ساخت‌وساز عمان است. هولدینگ البروانی نیز در صنعت عمان فعال است. دکتر محمد الزوزای نیز یکی دیگر از تجار سرشناس عمان به حساب می‌آید. آقای حسین جواد نیز از شیعیان عمان است و در تجارت عمان نقش چشمگیری ایفا می‌کند.

۲. اقتصاد عمان

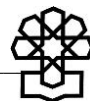
در بخش دوم، توضیحاتی در مورد اقتصاد عمان ارائه می‌شود.

۲-۱. شاخص‌های کلان اقتصادی

در جدول ۴ و ۵ شاخص‌های کلان اقتصادی عمان مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۴. شاخص‌های کلان اقتصادی عمان در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰

اعداد و ارقام	شاخص‌های کلان اقتصادی عمان
۸۷.۶ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۹۰.۴ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های ثابت)
۷۳.۸ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۸۸.۱ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های جاری)
۳.۲- درصد در سال ۲۰۲۰ (به سبب کرونا و کاهش قیمت نفت)	رشد اقتصادی (براساس قیمت‌های ثابت)
۱۶- درصد (۲۰۲۰)	رشد اقتصادی (براساس قیمت‌های جاری)
۱۶۵۰۷ دلار (۲۰۲۰)	سرنانه تولید ناخالص داخلی (براساس نرخ جاری)
۶۸.۳ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۸۱ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	تولید ناخالص ملی (براساس قیمت‌های ثابت)
۱۵۲۹۸ دلار (۲۰۲۰)	سرنانه ناخالص ملی (براساس قیمت‌های ثابت)
۷۰.۸ درصد (۲۰۲۰)، ۷۱.۴ درصد (۲۰۱۹)	سهم بخش‌های مختلف غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های ثابت)
کشاورزی و شیلات: ۲.۳ درصد (۲۰۲۰)، ۲ درصد (۲۰۱۹) صنعت: ۲۱.۱ درصد (۲۰۲۰)، ۲۱.۲ درصد (۲۰۱۹) خدمات: ۴۷.۲ درصد (۲۰۲۰)، ۴۸.۲ درصد (۲۰۱۹)	سهم بخش‌های مختلف غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های ثابت)
۷۸ درصد (۲۰۲۰)، ۷۳ درصد (۲۰۱۹)	سهم فعالیت‌های غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های جاری)
کشاورزی و شیلات: ۲.۶ درصد (۲۰۲۰)، ۲ درصد (۲۰۱۹) صنعت: ۲۰.۷ درصد (۲۰۲۰)، ۲۰.۴ درصد (۲۰۱۹) خدمات: ۵۴.۷ درصد (۲۰۲۰)، ۵۰.۷ درصد (۲۰۱۹)	سهم بخش‌های مختلف غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های جاری)
۱۹.۷ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۲۷ میلیارد دلار (۲۰۱۹) نفت خام: ۱۵.۳ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۲۲.۸ میلیارد دلار (۲۰۱۹) گاز: ۳.۶ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۳.۹ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	ارزش بخش نفتی (براساس قیمت‌های جاری)
۲۶.۸ درصد (۲۰۲۰)، ۳۱ درصد (۲۰۱۹) نفت خام: ۲۱.۶ درصد (۲۰۲۰)، ۲۶.۳ درصد (۲۰۱۹) گاز: ۵.۲ درصد (۲۰۲۰)، ۴.۷ درصد (۲۰۱۹)	سهم بخش نفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های جاری)
۲۸.۲ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۲۸.۹ میلیارد دلار (۲۰۱۹) نفت خام: ۲۴.۱ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۲۴.۷ میلیارد دلار (۲۰۱۹) گاز: ۳.۹ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۴.۱ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	ارزش بخش نفتی (براساس قیمت‌های ثابت)

اعداد و ارقام	شاخص‌های کلان اقتصادی عمان
۳۲.۳ درصد (۲۰۲۰)، ۳۲ درصد (۲۰۱۹) نفت خام: ۲۷.۶ درصد (۲۰۲۰)، ۲۷.۳ درصد (۲۰۱۹) گاز: ۴.۷ درصد (۲۰۲۰)، ۴.۷ درصد (۲۰۱۹)	سهم بخش نفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های ثابت)
در دسترس نیست	ضریب جینی
۱.۹ میلیون نفر (۲۰۲۰) ۸۲ درصد مرد، ۱۸ درصد زن (۲۰۲۰) ۷۷ درصد نیروی کار خارجی، ۲۳ درصد نیروی کار عمان (۲۰۲۰) ۷۵.۴ درصد در بخش خصوصی، ۱۱ درصد در بخش دولتی، ۱۳.۶ درصد در بخش خانگی ۶۷ درصد از نیروی کار بخش خصوص خارجی‌ها هستند ۹۱ درصد شغل‌های مهندسی در بخش خصوصی و نیروی کار بخش خانگی در اختیار خارجی‌هاست. ۸۶ درصد نیروی کار بخش دولتی و عمومی را عمانی‌ها تشکیل می‌دهند در سال ۲۰۲۰ به مقدار ۱۴ درصد نیروی کار بازنشست شدند	نیروی کار
اطلاعات رسمی در دسترس نیست ولی به صورت تخمینی بالای ۱۵ درصد است	نرخ بیکاری
طبق اعلام بانک جهانی در سال ۲۰۲۰ به ۴۹ درصد رسید	بیکاری جوانان
۱۱.۴ میلیارد دلار، (۲۰۲۰)، ۶.۷۶ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	کسری بودجه دولت عمان
۲۲.۱ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۲۷.۵ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	درآمد دولت عمان
۱۵.۰۸ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۲۰ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	درآمد نفتی دولت عمان
۷.۰۲ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۶.۷۶ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	درآمد غیرنفتی دولت عمان
۱ میلیارد دلار (۲۰۲۰) مالیات بر درآمد شرکت‌ها ۴۵.۳ درصد این درآمد را تشکیل می‌دهد (لازم به ذکر است در سال ۲۰۲۱ مالیات بر ارزش‌افزوده به مقدار ۵ درصد اجرا شد). ۳۳.۵ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، نسبت به سال قبل ۲۰۲ درصد کاهش داشته است. حقوق و مزایا کارکنان دولت ۷۶.۲ درصد از هزینه‌های جاری سازمان‌های دولتی و ۳.۵ میلیارد دلار از هزینه‌های دولت را تشکیل می‌دهد.	درآمد مالیاتی دولت عمان
۳۴.۸ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۴۷ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	صادرات کالا و خدمات (براساس قیمت‌های ثابت)
۲۸.۳ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۳۴ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	واردات کالا و خدمات (براساس قیمت‌های ثابت)
۳۲.۲ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۴۳.۴ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	صادرات کالا و خدمات (براساس قیمت‌های جاری)
۲۷.۴ میلیارد دلار (۲۰۲۰)، ۳۲.۵ میلیارد دلار (۲۰۱۹)	واردات کالا و خدمات (براساس قیمت‌های جاری)
۱ ریال عمانی: ۲.۶ دلار آمریکایی	نرخ مبادله ریال عمانی در برابر دلار آمریکا
۴۰.۴۳ میلیارد دلار (۲۰۲۰)	تجمع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

مأخذ: کتاب آمار سالانه (۲۰۲۱)، گزارش تورم (۲۰۲۱).

همچنین در جدول زیر شاخص‌های کلان اقتصادی عمان تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱ در نسبت با مدت مشابه سال قبل از آن ارائه شده است.

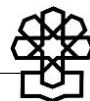
جدول ۵. شاخص‌های کلان اقتصادی ۱۲ ماهه منتهی به پایان سپتامبر ۲۰۲۱

اعداد و ارقام	شاخص‌های کلان اقتصادی عمان تا پایان ماه سپتامبر ۲۰۲۱
۸۷.۶ میلیارد دلار	تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های ثابت)
۶۲.۹ میلیارد دلار	تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های جاری)
۱۲ درصد	رشد اقتصادی (براساس قیمت‌های جاری)
۶۹ درصد	سهم فعالیت‌های غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت‌های جاری)
۱۹.۲۴ میلیارد دلار نفت خام: ۱۷.۹ میلیارد دلار گاز: ۲.۸ میلیارد دلار	ارزش بخش نفتی (براساس قیمت‌های جاری)
کاهش ۲.۶ میلیارد دلاری نسبت به مدت مشابه سال قبل	کسری بودجه دولت عمان
افزایش ۲۲.۱ درصد نسبت به زمان مشابه سال قبل، ۱۹.۲ میلیارد دلار	درآمد دولت عمان
افزایش ۲۸.۶ درصدی نسبت به زمان مشابه سال قبل، ۱۳.۷ میلیارد دلار	درآمد نفتی دولت عمان
افزایش ۴.۸ درصدی نسبت به زمان مشابه سال قبل	درآمد غیرنفتی دولت عمان
کاهش هفت دهم درصدی نسبت به سال قبل، ۲۱.۰۶ میلیارد دلار	هزینه‌های دولت عمان
۲.۴۶ درصد	نرخ تورم
۴۱.۴ درصد افزایش در قیمت صادرات، ۳۲ میلیارد دلار	صادرات کالا و خدمات
۵۴.۳ درصد افزایش در قیمت واردات، ۲۳.۴ میلیارد دلار	واردات کالا و خدمات
۲.۴ میلیارد دلار	مانده بدهی‌های خارجی
۱ ریال عمانی: ۲.۶ دلار آمریکایی	نرخ مبادله ریال عمانی در برابر دلار آمریکا
۴۲.۶ میلیارد دلار	تجمیع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۹۷۱ هزار بشکه در روز (تا پایان ۲۰۲۱)	تولید نفت
۶۴ دلار (تا پایان ۲۰۲۱)	متوسط قیمت هر بشکه نفت

مأخذ: نشریه آماری ماهانه (۲۰۲۲).

اولین نکته در مورد جدول‌های بالا، تبدیل ریال عمانی به دلار آمریکایی با نرخ برابری ۲.۶۰ دلار است؛ یعنی یک دلار معادل یک ریال و ۶۳۰ بیسه^۱ (هر هزار بیسه یک ریال) در نظر گرفته شده است. در سال ۲۰۲۰ به دلیل شیوع کرونا و کاهش قیمت نفت، اقتصاد عمان کوچک‌تر شد و همان‌طور که شاخص‌ها نشان می‌دهند، اقتصاد عمان با یک چالش اساسی مواجه شد. دولت عمان برای برون‌رفت از این وضعیت و برای اینکه اصلاحات ساختاری انجام دهد، یارانه حامل‌های انرژی را کاهش داد و از سوی دیگر مالیات بر ارزش‌افزوده وضع کرد. دولت عمان توانست از محل مالیات بر ارزش‌افزوده تا پایان سال ۲۰۲۱ بیش از یک میلیارد دلار درآمد داشته باشد. اقدام‌های ریاضتی سلطان هشتم که تقریباً

۱. ریال واحد اصلی پول عمان و بیسه واحد جزئی آن است.

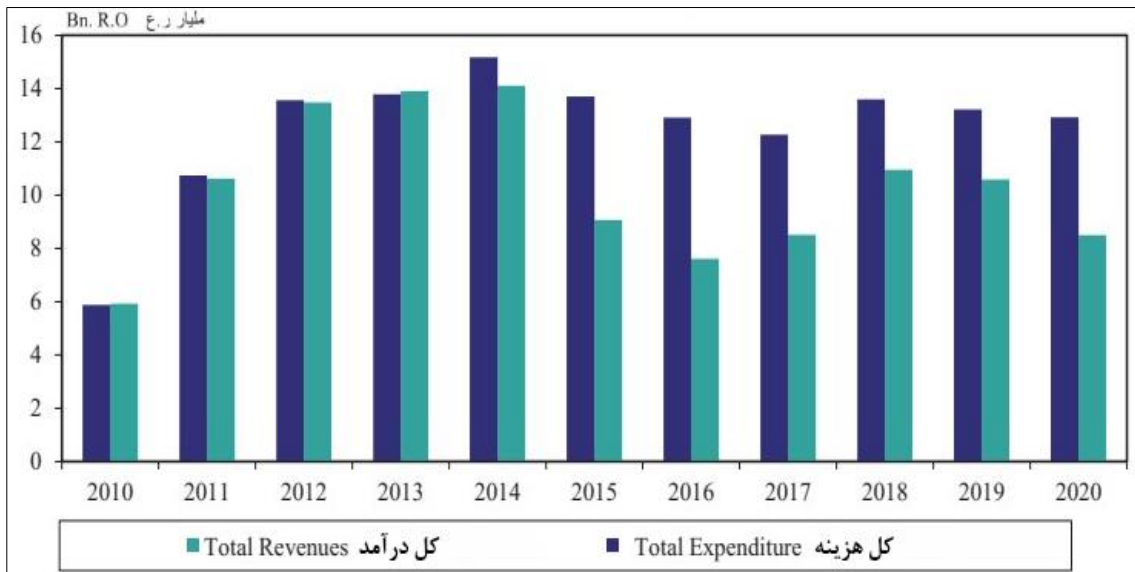
در اولین سال سلطنتش صورت گرفت علاوه بر اینکه بر محبوبیت او تأثیر گذاشت همچنین باعث شد شاخص‌های اقتصادی عمان رو به بهبودی رود و به احتمال زیاد در سال ۲۰۲۲ رشد اقتصادی مثبت در این کشور تجربه خواهد شد.

همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد ۴۹ درصد از جوانان عمانی بیکار هستند؛ ۷۷ درصد نیروی کار عمان را خارجی‌ها تشکیل می‌دهند. جوانان عمانی از یک سو مایل به فعالیت در دسته‌ای از مشاغل نیستند و از سوی دیگر به دلیل دانش، تخصص و مهارت پایینی که دارند نمی‌توانند بسیاری از موقعیت‌های شغلی را تصاحب کنند. به همین دلیل آمار بیکاری در این کشور بسیار زیاد است. در سال ۲۰۲۱ به دلیل تورم ناشی از کرونا، افزایش مخارج زندگی و رکود اقتصادی و کاهش قیمت نفت، عمان عملاً وارد رکود تورمی شد. از سوی دیگر اصلاحات ساختاری مانند کاهش یارانه‌های انرژی و وضع مالیات بر ارزش افزوده مخارج زندگی شهروندان عمانی را افزایش داد. همین موضوع باعث اعتراض جوانان بیکار شد که به اعتراضات گسترده در چندین شهر مختلف عمان منجر شد. گفتنی است در این اعتراضات هنجارشکنی خاصی صورت نگرفت و شعارهای ساختارشکن سر داده نشد. سلطان عمان بلافاصله عکس‌العمل نشان داد و اعلام کرد که ادارات دولتی و نظامی موظفند جوانان را استخدام کنند. با این وعده، مردم به خانه‌های خود بازگشتند و دولت نیز در حال عمل به وعده‌های خود است که البته این شیوه برخورد چندان کارگر نخواهد بود و چون اقدام‌ها یکباره و دفعی نظیر استخدام گسترده نتایج بلندمدت ندارد احتمالاً در آینده شاهد افزایش اعتراض‌هایی در عمان باشیم. یکی دیگر از سیاست‌های دولت سلطان هیثم، عمانی‌سازی نیروی کار است. در راستای حل مسئله فوق، ویزای کاری برای تعداد زیادی از موقعیت‌های شغلی لغو شد؛ مشخصاً کاهش اخیر جمعیت عمان ناشی از اخراج مهاجران از این کشور بوده است.

دولت عمان در چند سال اخیر قیمت هر بشکه نفت را در بودجه خود بین ۵۷ تا ۶۰ دلار در نظر می‌گرفت ولی با کاهش قیمت نفت در سال ۲۰۲۰، دولت این کشور قیمت پیش‌بینی شده هر بشکه نفت در بودجه ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ را به ترتیب ۴۵ و ۵۰ دلار پیش‌بینی کرد (عمان الیوم، ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱). از این رو عمان به دنبال افزایش ظرفیت تولید نفت خود است و احتمالاً در سال‌های آتی میانگین تولید خود را به بیش از یک میلیون بشکه در روز افزایش خواهد داد. در سال‌های گذشته بین ۲۰۰ تا ۲۴۰ هزار بشکه در روز برای مصرف داخلی کشور اختصاص می‌یافت و مابقی آن صادر می‌شد. البته با توجه به افزایش قیمت نفت در سال ۲۰۲۲ به نظر می‌رسد وضعیت اقتصادی دولت عمان رو به بهبودی رفته و کاهش کسری بودجه تجربه شده است.

نمودارهای زیر، روندهای اقتصاد کلان عمان را نشان می‌دهند.

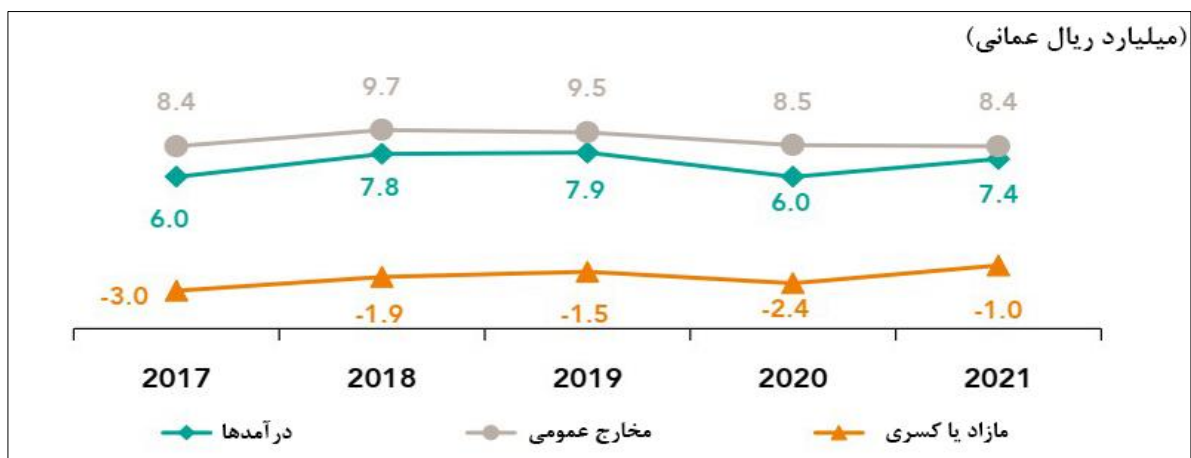
نمودار ۱. روند درآمدها و هزینه‌های دولت عمان در سال‌های (۲۰۲۰-۲۰۱۰) به میلیارد ریال عمان

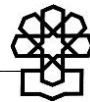
مأخذ: النشرة الاحصائية (۲۰۲۲)، المركز الاحصاء الوطني و المعلومات.

نمودار بالا درآمدها و مخارج دولت عمان را در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ نشان می‌دهد؛ دقت در این نمودار حاکی از آن است که از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳ با وجود اینکه هزینه‌های دولت افزایش یافته است اما کسری بودجه دولت ناچیز بوده است ولی از ۲۰۱۴ به بعد شکاف بین درآمدها و هزینه‌های دولت افزایش یافته است و در سال ۲۰۱۶ به اوج خود رسیده است. هرچند در سال‌های بعد، مقداری از کسری بودجه جبران شده است اما در ۲۰۲۰ این روند متوقف شده است. بر همین اساس است که سلطان هیشم در اصلاحات ساختاری خود (که براساس سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان در دستور کار قرار گرفته است) کاهش کسری بودجه را در اولویت خود قرار داده است؛ وی در سال ۲۰۲۱ توانست کسری بودجه عمان را به مقدار ۲.۶ میلیارد دلار کاهش دهد.

نمودار ۲. روند درآمدها، مخارج عمومی و کسری بودجه دولت عمان در پایان سه‌ماهه سوم سال‌های (۲۰۲۱-۲۰۱۷)

مأخذ: وزارت دارایی.

نمودار بالا نیز روند کسری بودجه دولت، مخارج عمومی و درآمدهای آن را در دوره زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱ نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود این نمودار نیز اطلاعات نمودار قبلی را تأیید می‌کند به طوری که از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ کسری بودجه دولت در حال کاهش است اما در ۲۰۲۰ این روند برعکس شده است. با این وجود در سال ۲۰۲۱ به دلیل اصلاحات ساختاری سلطان هیثم میزان کسری بودجه مجدداً کاهش یافته است.

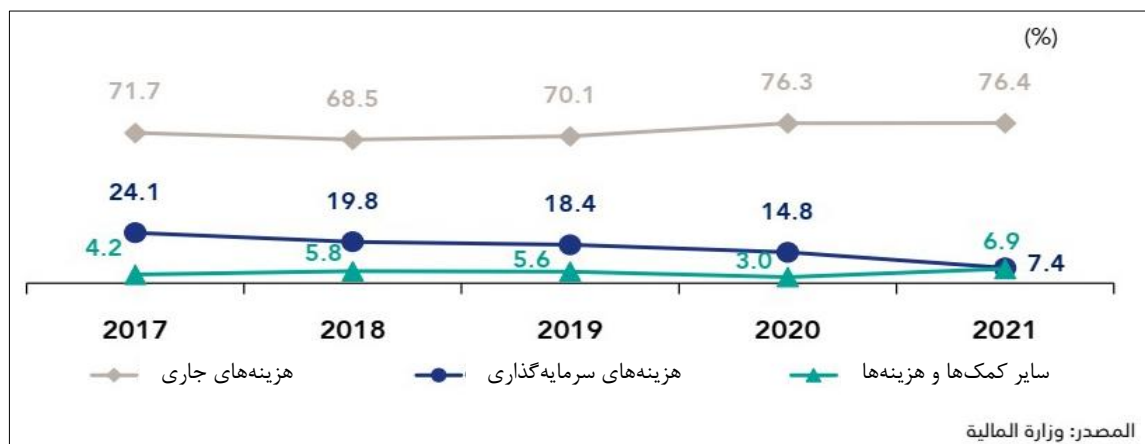
نمودار ۳. روند ارزش کل درآمدهای نفتی و غیرنفتی عمان در پایان سه‌ماهه سوم سال‌های (۲۰۲۱-۲۰۱۷)

مأخذ: همان.

نمودار فوق نیز درآمدهای نفتی و غیرنفتی دولت عمان در سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱ را به تصویر کشیده است. روند درآمدهای نفتی عمان با کاهش قیمت نفت در سال ۲۰۲۰ کاهش محسوسی داشته و پس از آن افزایشی شده است. درآمدهای غیرنفتی دولت عمان نیز یک روند ثابت داشته و در صورت عدم شیوع کرونا و ورود توریست بیشتر به عمان و با توجه به وضع مالیات بر ارزش افزوده، درآمد غیرنفتی عمان می‌توانست با شیب محسوسی افزایشی باشد.

نمودار ۴. سهم بخش‌های مختلف از هزینه‌های دولت در پایان سه‌ماهه سوم سال‌های (۲۰۲۱-۲۰۱۷)

المصدر: وزارة المالية

مأخذ: همان.

نمودار بالا سهم مخارج دولت عمان در بخش‌های مختلف را نشان می‌دهد. هزینه‌های جاری دولت عمان بیشترین سهم از مخارج دولت را تشکیل می‌دهد. مخارج سرمایه‌گذاری در حوزه‌های مختلف در جایگاه دوم مخارج دولت عمان قرار دارد. همچنین این نمودار نشان می‌دهد از ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱ بودجه سرمایه‌گذاری دولت عمان همواره کاهش یافته است. در سال ۲۰۲۱ تقریباً فقط ۷ درصد از بودجه دولت عمان برای سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی مصرف شده و تنها ۷ درصد نیز در بخش نفت و گاز مصرف شده است؛ به عبارتی بیش از ۷۵ درصد بودجه دولت صرف امور جاری شده است.

۲-۲. برنامه توسعه عمان مبتنی بر سند چشم‌انداز ۲۰۴۰

پس از آشنایی با شاخص‌های کلان به سراغ اسناد بالادستی توسعه عمان می‌رویم. این اسناد با توجه به وضعیت اقتصادی عمان در دو دهه گذشته تدوین شده‌اند و هدف اصلی آنها تنوع بخشیدن به اقتصاد عمان است. عمان پس از به قدرت رسیدن سلطان قابوس دو سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ و ۲۰۴۰ را برای خود ترسیم کرد. اهداف سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ به میزان قابل قبولی محقق شد. با توجه به اینکه سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ در زمان حیات سلطان قابوس و تحت نظارت و راهبری هیثم‌بن طارق (سلطان جدید عمان) نگاشته شد؛ لذا شخص سلطان هیثم بیش از هرکس دیگری بر آن مسلط است و بر اجرای آن تعصب و اصرار خواهد داشت؛ لذا آشنایی با محورهای اصلی این سند برای شناخت مسیر آینده عمان در زمینه‌های مختلف و به‌خصوص بخش اقتصاد این کشور اهمیت دارد.

تصویر ۲. بازنمایی از مهم‌ترین قسمت‌های سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان

محورهای اصلی این سند عبارتند از: انسان و اجتماع، اقتصاد و توسعه، دولت و عملکرد نهادی. اهداف سند چشم‌انداز نیز به این قرار است: افزایش نسبت حضور شهروندان عمان در بخش خصوصی تا ۴۲ درصد، افزایش سرمایه‌گذاری خارجی به نسبت ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی، دستیابی به رشد متوسط سالانه ۶ درصد، افزایش سهم بخش غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی عمان به ۹۳ درصد، تبدیل عمان به کشوری پیشرفته و ارتقای اقتصاد این کشور، استفاده از موقعیت جغرافیایی عمان برای تبدیل این کشور به قلب راه‌های تجارت جهانی.

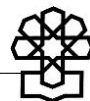
عمانی‌ها در سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ نیز اهداف دور از دسترسی برای خود طراحی نکرده بودند اما در تحقق این اهداف نیز به موفقیت کامل نرسیدند. یکی از مشکلات حاد عمان که جنبه امنیتی پیدا کرده، مسئله بیکاری جوانان است که در این سند به دنبال چاره‌جویی برای حل آن هستند. این کشور در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی تاکنون موفق

عمل کرده‌است و می‌توان گفت که توانایی رسیدن به هدف پیش‌بینی شده را دارد. تنوع‌بخشی به اقتصاد و افزایش سهم بخش غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی عمان به ۹۳ درصد یکی از اهداف بزرگ و اغراق‌آمیز این سند محسوب شده و با توجه به شرایط فعلی اقتصاد عمان، رسیدن به این هدف ناممکن به نظر می‌رسد. موقعیت جغرافیایی عمان برای این کشور شرایطی را فراهم کرده که می‌تواند از اهمیت تنگه هرمز، بندر جبل‌علی و سایر بنادر منطقه بکاهد و به دلیل دسترسی به خلیج فارس، دریای عمان، دریای عرب و اقیانوس هند موقعیت ترانزیتی فوق‌العاده‌ای برای دسترسی به شرق آفریقا، یمن و هند ایجاد کند.

دولت عمان بخش‌های زیر را به‌عنوان موتورهای توسعه سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ خود معرفی کرده است:

- ❖ گردشگری
- ❖ لجستیک و حمل‌ونقل
- ❖ صنایع
- ❖ شیلات (و کشاورزی)
- ❖ معدن

برای شناخت جزئی و بیشتر از برنامه‌های دولت عمان درباره این پنج محور، لازم است برنامه‌ریزی‌های میان‌مدت عمان که در قالب برنامه‌های توسعه صورت‌بندی می‌شوند مورد مطالعه قرار گیرند؛ این برنامه‌های میان‌مدت چهارگانه در واقع همان برنامه‌های توسعه عمان هستند که در راستای رسیدن به سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ طراحی شده‌اند.

تصویر ۳. بازنمایی از مهم‌ترین قسمت‌های دهمین برنامه پنج‌ساله عمان

برنامه ۲۰۲۱-۲۰۲۵، اولین برنامه عملیاتی حرکت به سمت سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ است. این برنامه چهار محور اصلی، ۱۴ اولویت ملی، ۳۴۳ برنامه و ۸۸ هدف استراتژیک دارد. عمان با اجرای این برنامه به دنبال تقویت توسعه انسانی پایدار، تشویق فعالیت‌های اقتصادی، توسعه قاعده تنوع اقتصادی، توسعه بنیه اقتصادی و ثبات مالی و تحقق توسعه متوازن میان استان‌هاست. محورهای اصلی این برنامه نیز کشاورزی و شیلات، معدن و تولیدات معدنی، صنایع تبدیلی و فراوری، فعالیت‌های خدماتی و لجستیکی و آموزش هستند.

در برنامه اول، رشد اقتصادی میان‌مدت ۳.۵ درصدی پیش‌بینی شده است اما تاکنون در دو سال اول اجرای آن به سبب همه‌گیری بیماری کرونا و کاهش قیمت نفت، این هدف تحقق نیافته است. با توجه به اینکه شخص سلطان هیثم روی

پیشرفت این برنامه‌ها نظارت دارد به احتمال زیاد عمان در مسیر بلندمدت ۲۰۴۰ و در ریل برنامه‌های میان‌مدت حرکت خواهد کرد؛ لذا شناخت این برنامه‌ها برای آگاهی از مسیر آینده عمان و سیاستگذاری صحیح در قبال این کشور بسیار مهم است. شناخت پیشران‌های توسعه عمان به سیاستگذار این امکان را می‌دهد که روابط میان ایران و عمان را به صورت بهینه مدیریت کند. این موتورهای توسعه را می‌توان به عنوان ظرفیت‌هایی برای حضور اقتصادی ایران در عمان دانست.

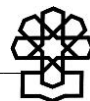
۲-۳. سرمایه‌گذاری خارجی در عمان

عمان به سبب روابط خوبی که با بیشتر کشورهای جهان دارد توانسته است میزان چشمگیری از سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای مختلف را به خود جذب کند. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام شده در عمان تا پایان سپتامبر ۲۰۲۰ معادل ۴۰.۳ میلیارد دلار و در پایان سپتامبر ۲۰۲۱ به عدد ۴۲.۳ میلیارد دلار رسیده است؛ این ارقام نشان از رشد ۵.۶ درصدی آن طی سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۱ دارد. جدول زیر نشان می‌دهد که بیشترین حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شده در عمان به ترتیب مربوط به چه کشورهایی است. همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود، بریتانیا با سابقه بیش از ۱۵۰ سال نفوذ فعال در عمان، بیشترین حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در این کشور انجام داده است.

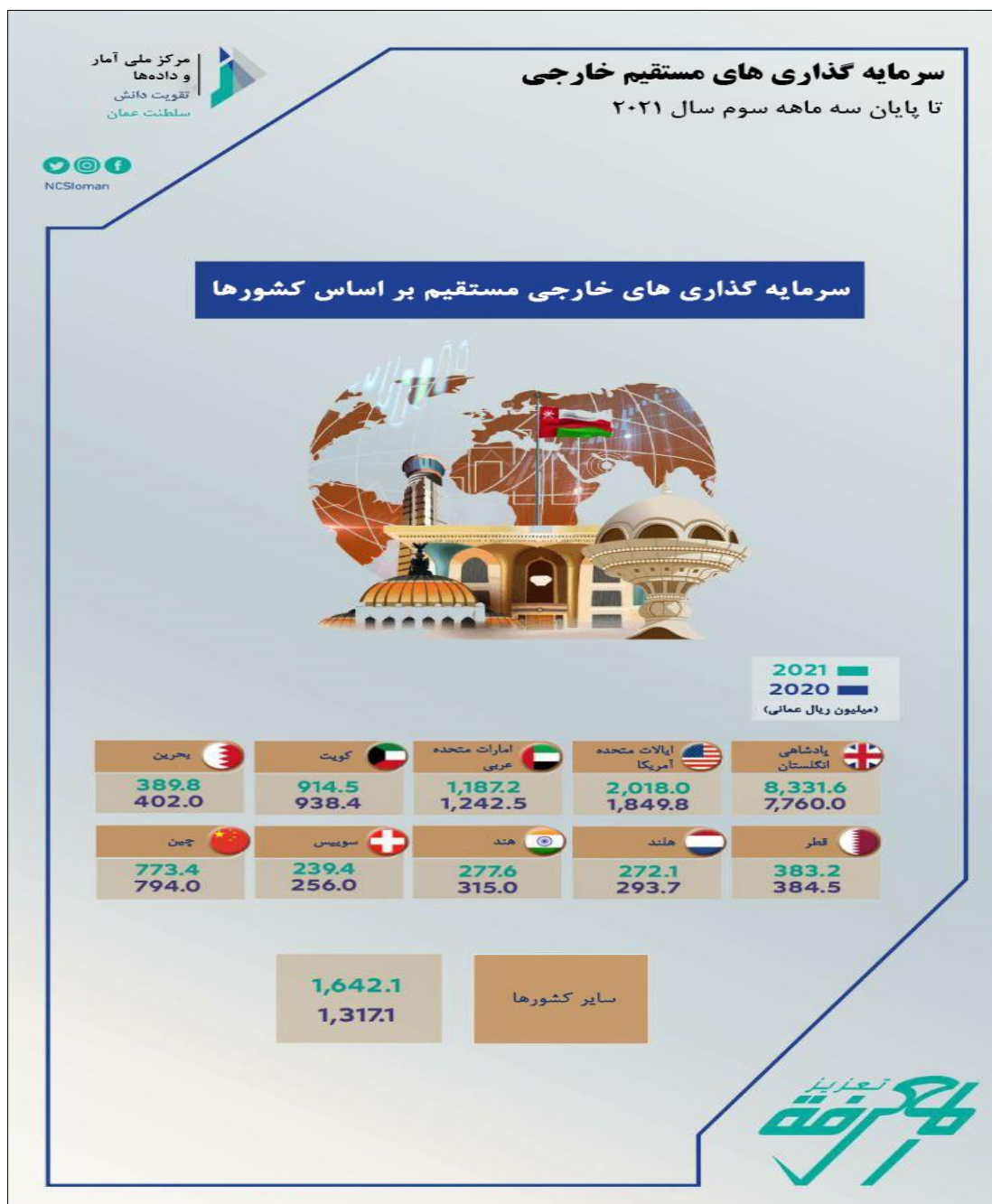
جدول ۶. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عمان به تفکیک کشور تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱ - ۲۰۲۰

نام کشور	مقدار سرمایه‌گذاری تا پایان سپتامبر ۲۰۲۰ (میلیارد دلار)	مقدار سرمایه‌گذاری تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱ (میلیارد دلار)
بریتانیا	۲۰.۰۲	۲۱.۵
آمریکا	۴.۶	۵.۴
امارات متحده عربی	۳.۲۴	۳.۰۶
کویت	۲.۴	۲.۳
چین	۲.۰۶	۲.۰۹
بحرین	۱.۰۴	۱.۰۱
قطر	۰.۹۹	۰.۹۹
هند	۰.۸۱۹	۰.۷۲
هلند	۰.۷۶	۰.۷
سوئیس	۰.۶۶	۰.۶۲
سایر	۳.۴۲	۴.۲۶

مأخذ: مرکز ملی آمار و داده سلطنت عمان.

تصویر ۴. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تفکیک کشور تا پایان سه‌ماهه سوم سال ۲۰۲۱ (میلیون ریال عمانی)

مأخذ: مرکز ملی آمار و داده سلطنت عمان.

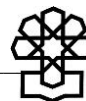
بخش‌های زیر بیشترین میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در عمان به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۷. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عمان به تفکیک بخش تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱ - ۲۰۲۰

بخش	میزان سرمایه‌گذاری تا پایان سپتامبر ۲۰۲۰ (میلیارد دلار)	میزان سرمایه‌گذاری تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱ (میلیارد دلار)
استخراج نفت و گاز	۲۷.۸۲	۲۹.۳۸
صنایع	۴.۱	۴.۰۳
واسطه‌گری مالی	۳.۶	۳.۷۷
املاک و مستغلات	۲.۹	۴.۱
سایر	۳.۴	۳.۰۱

مأخذ: مرکز ملی آمار و داده‌های سلطنت عمان.

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود بخش نفت و گاز بیشترین میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به خود اختصاص داده است. نکته جالب توجه، سرمایه‌گذاری کشورهای مختلف از سراسر جهان و چند منطقه مختلف در عمان است. این رویداد نشان از آن دارد که این کشور توانسته است اعتماد بسیاری از کشورهای جهان را به خود جلب کند. انتظار می‌رود از این به بعد سرمایه‌گذاری‌های عمان در راستای اسناد بالادستی این کشور باشد و سایر بخش‌های مدنظر در این برنامه‌ها نیز در سال‌های آینده رشد بسیاری داشته باشند. از بخش‌های با رشد سریع و بالای سرمایه‌گذاری در عمان استخراج از منابع گازی موجود و همچنین ایجاد ظرفیت‌های مایع‌سازی گاز است.

تصویر ۵. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عمان به تفکیک بخش تا پایان سه‌ماهه سوم ۲۰۲۱ (میلیون ریال عمانی)

۲-۴. تجارت خارجی

عمان به‌دلیل صادرات نفت، گاز و در سطح پایین‌تر، مواد معدنی توانسته است همواره تراز تجاری خود را مثبت نگه دارد. در نمودار زیر که براساس داده‌های سازمان گمرک این کشور رسم شده است، می‌توان روند تراز تجاری عمان را در سال‌های اخیر مشاهده کرد.

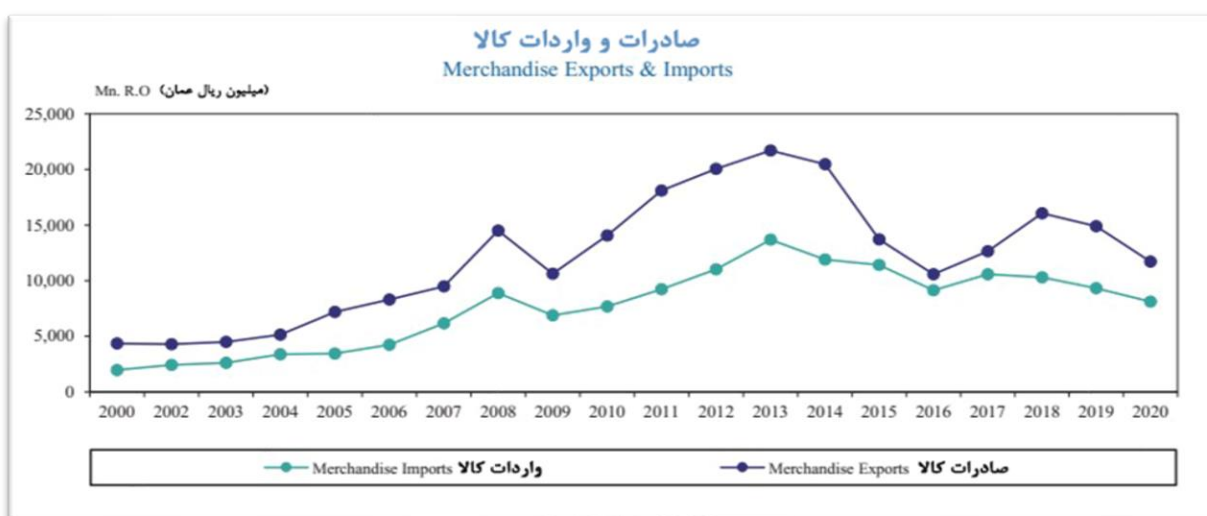
نمودار ۵. روند تراز تجاری عمان و اجزای آن در پایان سه‌ماهه سوم سال‌های (۲۰۱۷-۲۰۲۱)

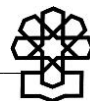
مأخذ: اداره کل گمرکات پلیس سلطنت عمان.

نمودار بالا نشان می‌دهد که طی سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱ صادرات عمان همواره بیشتر از واردات آن بوده، به طوری که تراز تجاری این کشور در سال‌های اخیر همواره مثبت بوده است. البته این نمودار آمار مبادلات تجاری را تا پایان سپتامبر هر سال نشان داده ولی به طور کلی روند تراز تجاری عمان به همین صورت است که در نمودار بالا ترسیم شده است. در سال ۲۰۲۰ و هم‌زمان با شیوع کرونا، نزول قیمت نفت و کاهش فعالیت‌های گردشگری شاهد این هستیم که اقتصاد عمان تقریباً در همه شاخص‌های وضعیت کاهشی نسبت به سال قبل خود داشته است. نمودار زیر نیز آمار صادرات و واردات عمان در قرن ۲۱ را نشان می‌دهد؛ روند صادرات و واردات این کشور حاکی از آن است که هرچند صادرات این کشور نوسانات زیادی داشته است اما در ۲۰ سال اخیر همواره تراز تجاری عمان مثبت بوده است.

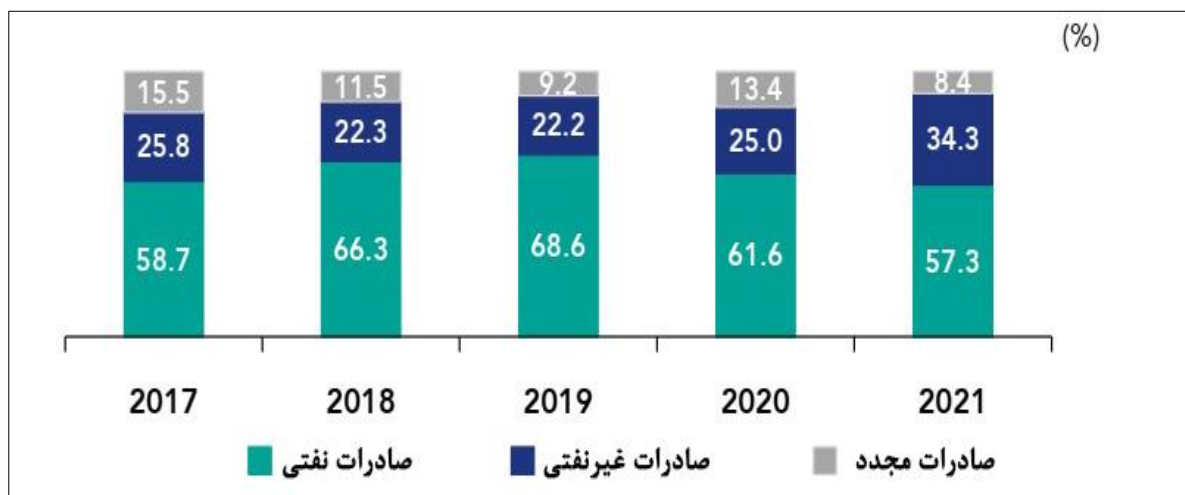
نمودار ۶. روند صادرات و واردات عمان در پایان سه‌ماهه سوم سال‌های (۲۰۱۷-۲۰۲۱)

مأخذ: النشرة الاحصائية (۲۰۲۲)، المركز الاحصاء الوطني و المعلومات.

نمودار ۷. روند سهم بخش‌های مختلف صادرات از کل صادرات در پایان سه‌ماهه سوم سال‌های (۲۰۲۱-۲۰۱۷)

مأخذ: اداره کل گمرکات پلیس سلطنت عمان.

نمودار بالا روند صادرات نفتی، غیرنفتی و صادرات مجدد عمان در سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱ را نشان می‌دهد. نکته قابل توجه سهم بالای صادرات نفتی از کل صادرات عمان است. نوسان بالای سهم صادرات نفتی از ترکیب صادرات عمان حکایت از تأثیرپذیری شدید صادرات این کشور از قیمت جهانی نفت دارد. افزایش یک‌باره سهم قیمتی صادرات غیرنفتی در سال ۲۰۲۱ به دلیل افتتاح مجموعه‌های پتروشیمی در این کشور بوده است. در سال ۲۰۲۱ مقدار قیمتی صادرات محصولات پتروشیمی ۳۸۲ درصد افزایش یافته است؛ به همین دلیل شاهد رشد ۹۲ درصدی صادرات غیرنفتی در سپتامبر سال ۲۰۲۱ نسبت به مدت مشابه سال قبل هستیم. در این قسمت از گزارش، شرکای تجاری عمان در سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۱۹ معرفی شده‌اند. در جدول زیر نشان داده شده است که هر کشور چه سهمی از واردات عمان را تأمین می‌کند.

جدول ۸. سهم کشورهای مختلف از واردات عمان در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰

نام کشور	سهم از واردات عمان در ۲۰۲۰	سهم از واردات عمان در ۲۰۱۹
امارات متحده عربی	۴۳ درصد	۴۰.۳ درصد
چین	۸ درصد	۶.۷ درصد
عربستان سعودی	۵.۲ درصد	۳.۹ درصد
هند	۵.۱ درصد	۴.۹ درصد
برزیل	۳.۸ درصد	۴.۲ درصد
قطر	۳.۲ درصد	۲.۷ درصد
آمریکا	۲.۹ درصد	۲.۸ درصد
آلمان	۲.۱ درصد	۲.۲ درصد
بحرین	۱.۹ درصد	۱.۸ درصد
ترکیه	۱.۹ درصد	۰.۹ درصد
لوکزامبورگ	۱.۶ درصد	۱.۸ درصد

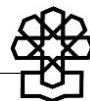
نام کشور	سهم از واردات عمان در ۲۰۲۰	سهم از واردات عمان در ۲۰۱۹
هلند	۱.۴ درصد	۱.۲ درصد
استرالیا	۱.۱ درصد	۱.۲ درصد
بلژیک	۱.۱ درصد	۰.۹ درصد
بریتانیا	۱.۱ درصد	۱.۸ درصد
کره جنوبی	۱.۱ درصد	۱.۳ درصد
ایران	۱ درصد	۱.۱ درصد

مأخذ: النشریه الاحصاییه (۲۰۲۲)، المرکز الاحصاء الوطنی و المعلومات.

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود امارات بزرگ‌ترین تأمین‌کننده کالای عمان است. این جایگاه چندین سال است که در اختیار کشور امارات قرار دارد و این مسئله سبب شده است دولت عمان همواره با دولت امارات از در دوستی وارد شود. نکته قابل‌توجه دیگر در میان این ۱۷ کشور، پراکندگی جغرافیایی آنها از اقیانوسیه تا برزیل، از شرق آسیا تا ایران و اروپاست که نشان از رابطه خوب عمان با بسیاری از کشورهای جهان دارد. ایران با صادرات ۲۰۰ میلیون دلاری به عمان در سال ۲۰۲۰ در رده ۱۷ این لیست قرار دارد. این عدد در سال ۲۰۱۹ برای ایران ۲۶۰ میلیون دلار بوده است. آشنایی با واردات عمان می‌تواند شناخت مناسبی برای فعالان اقتصادی، تجار و حتی تصمیم‌سازان کشور فراهم کند. در جدول زیر ارزش واردات عمان طی سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ براساس ریال عمانی دسته‌بندی شده است.

جدول ۹. ارزش واردات عمان به تفکیک گروه‌های کالایی طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۲۰

دسته کالای وارداتی	ارزش واردات در سال ۲۰۱۸ به میلیون ریال عمانی	ارزش واردات در سال ۲۰۱۹ به میلیون ریال عمانی	ارزش واردات در سال ۲۰۲۰ به میلیون ریال عمانی
دام زنده و مشتقات دام	۵۰۰	۵۱۱	۵۱۲
مشتقات گیاهی	۴۰۶	۴۳۴	۵۸۸
روغن‌های حیوانی و یا گیاهی و مشتقات، چربی‌های خوراکی به‌دست آمده از گیاهان و حیوانات	۸۷	۸۲	۸۹
غذاهای آماده، نوشیدنی‌ها، نوشیدنی‌های الکلی، تنباکو خام و فراوری شده، عصاره تنباکو	۴۸۵	۵۴۰	۴۴۴
تولیدات معدنی	۹۰۲	۵۸۲	۵۶۸
مواد شیمیایی و مرتبط با آن	۷۷۷	۷۶۰	۷۴۳
پلاستیک، لاستیک و مشتقات	۴۲۹	۴۲۹	۳۷۸
چرم و پوست خام، پوست خز و مصنوعات، کالاهای مسافرتی، کیف‌های دستی و مشابه	۱۴	۱۵	۱۰

ارزش واردات در سال ۲۰۲۰ به میلیون ریال عمانی	ارزش واردات در سال ۲۰۱۹ به میلیون ریال عمانی	ارزش واردات در سال ۲۰۱۸ به میلیون ریال عمانی	دسته کالای وارداتی
۶۹	۷۳	۸۰	چوب و مصنوعات چوبی، زغال چوب، فرش و حصیر
۱۲۶	۱۱۲	۹۳	خمیر چوب و انواع مواد سلولزی و فیبری، کاغذ و مقوا
۱۵۷	۱۹۰	۱۸۶	منسوجات
۳۲	۴۶	۴۴	کفش، چتر، چتر آفتابی، عصا، زین اسب و شتر، افسار و شلاق، ملزومات سوارکاری، پر، گل‌های مصنوعی، موی مصنوعی
۱۳۳	۱۴۵	۱۶۱	مصنوعات سنگ، گچ، سیمان، آزبست، محصولات سرامیکی، شیشه و ظروف شیشه‌ای
۸۹	۱۹۱	۲۹۳	مروارید طبیعی یا صنعتی، سنگ‌های قیمتی و نیمه‌قیمتی، فلزات گران‌بها، مصنوعات روکش شده با فلزات گران‌بها، جواهرات بدلیجات، سکه
۱۱۸۵	۱۳۷۰	۱۶۸۲	فلزات پایه و مصنوعات آن
۱۷۹۱	۲۰۵۸	۲۵۱۱	ماشین‌آلات و لوازم مکانیکی، تجهیزات الکتریکی و قطعات آن، لوازم صوتی و تصویری
۶۲۸	۱۰۲۰	۷۹۴	ماشین، هواپیما، کشتی و ادوات حمل‌ونقل
۲۱۹	۲۱۲	۲۳۳	اپتیکال، تجهیزات عکاسی، فیلم‌برداری، بررسی و اندازه‌گیری، ساعت‌ها و دستگاه‌های دقیق، آلات موسیقی و قطعات آنها
۱۸۰	۲۵۲	۲۱۸	کالاها و محصولات متفرقه
۲۵.۴	۷.۸	۵.۶	آثار هنری و عتیقه‌جات

مأخذ: کتاب الاحصاء السنوی (۲۰۲۱).

عمان بخش کوچکی از نیازهای خود را در داخل تولید و بسیاری از نیازهای خود را وارد می‌کند. البته واردات دانش و خدمات نیز وجه دیگری از واردات در این کشور است که در جدول بالا نیامده و می‌تواند برای ایران مهم باشد. ایران نه‌تنها می‌تواند تأمین‌کننده کالا، دانش و خدمات مورد نیاز عمان باشد بلکه می‌تواند محلی برای صادرات مجدد و

ترانزیت برای عمانی‌ها باشد. برای مثال نیاز عمان به واردات دام زنده می‌تواند از طریق آسیای مرکزی انجام شود و ایران به‌عنوان مسیر ترانزیتی عمل کند.

در جدول زیر نیز می‌توان بزرگ‌ترین بازارهای صادراتی غیرنفتی عمان را برحسب مناطق مختلف مشاهده کرد.

جدول ۱۰. سهم کشورهای مختلف از صادرات عمان در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰

منطقه	سهم از صادرات عمان در سال ۲۰۲۰	سهم از صادرات عمان در سال ۲۰۱۹
کشورهای عربی	۶۱.۴ درصد	۵۶.۹ درصد
شورای همکاری خلیج فارس	۸۸ درصد ^۱	۸۸.۲ درصد
سایر کشورهای عربی	۱۲ درصد	۱۲ درصد
آمریکا	۶.۴ درصد	۶.۴ درصد
اروپای غربی	۳.۹ درصد	۵.۵ درصد
اروپای شرقی	۰.۲ درصد	۰.۲ درصد
آفریقا	۲ درصد	۱.۲ درصد
آسیا	۲۵.۷ درصد	۳۰.۱ درصد
اقیانوسیه	۰.۴ درصد	۰ درصد

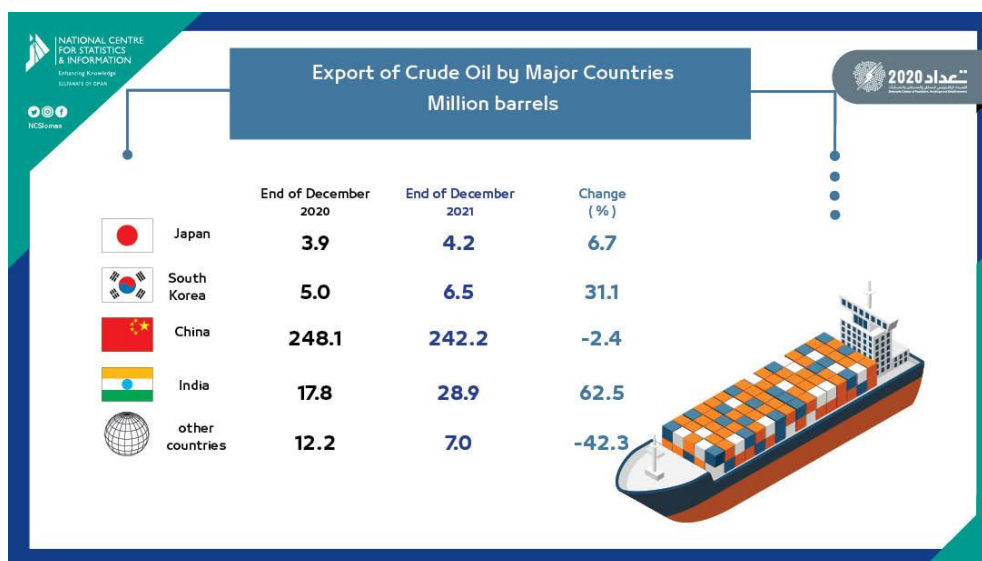
مأخذ: نشریه الاحصاییه (۲۰۲۲)، مرکز الاحصاء الوطنی و المعلومات.

در میان کشورهای حاشیه خلیج فارس امارات با اختلاف فاحشی بیشترین واردات غیرنفتی را از عمان داشته است. بعد از امارات، کشورهای قطر، عربستان، کویت و بحرین بیشترین صادرات غیرنفتی از عمان را دارند. در سایر کشورهای عربی سومالی مقصد اصلی صادرات عمان است و بعد از آن کشورهای یمن، مصر و عراق قرار می‌گیرند. آمریکا و برزیل هم به‌ترتیب بزرگ‌ترین مقاصد صادراتی غیرنفتی عمان در قاره آمریکا هستند. در اروپای غربی، انگلیس، هلند، اسپانیا، ایتالیا، بلژیک و آلمان شرکای صادراتی اصلی عمان هستند که البته میزان صادرات به این کشورها به ۵۰۰ هزار دلار هم نمی‌رسد. اوکراین و روسیه در اروپای شرقی، کنیا، تانزانیا و آفریقای جنوبی هم در آفریقا در میان بزرگ‌ترین بازارهای صادراتی عمان قرار می‌گیرند. چین، هند و ایران نیز در آسیا به‌ترتیب مقصد اصلی صادرات عمان به‌شمار می‌آیند. عمان در سال ۲۰۲۰ به مقدار ۲۳۹ هزار دلار به ایران کالا صادر کرده است. البته این مقدار شامل صادرات مجدد از عمان به سبب تحریم‌ها نیز می‌باشد. شایان ذکر است که دولت عمان با ۲۷ کشور دنیا قرارداد حذف تعرفه امضا کرده است. البته ایران بین این کشورها نیست و به‌نظر نمی‌رسد که این توافق بین ایران و عمان اتفاق بیافتد. عضویت در سازمان تجارت جهانی یکی از پیش‌نیازهای این قراردادهاست. از سوی دیگر محدودیت‌های وضع شده توسط ایران در موضوع ممنوعیت واردات کالاهایی که مشابه داخلی دارد مزید بر علت است.

در تصویر زیر مقاصد صادرات نفتی عمان معرفی شده‌اند.

۱. از کل صادرات به جهان عرب.

تصویر ۶. سهم کشورهای مختلف از صادرات نفتی عمان تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱ - ۲۰۲۰

مأخذ: مرکز ملی آمار و داده سلطنت عمان.

همان طور که در تصویر بالا مشاهده می شود به ترتیب چین، هند، کره جنوبی و ژاپن مقاصد اصلی صادرات نفت عمان هستند. چین با اختلاف بسیار زیادی نسبت به سایر کشورها بیشترین میزان واردات نفت را از عمان دارد. هرچند هند در سال ۲۰۲۱ واردات نفت خود را از عمان ۶۲ درصد افزایش داده است اما کماکان اختلاف بسیار زیادی با چین دارد. جهش ۳۱ درصدی کره جنوبی نیز قابل توجه است. کره جنوبی قبلاً بزرگ ترین واردکننده نفت عمان بوده است.

۳. زیرساخت های تجاری، صنعتی و عمرانی

در این بخش توضیح داده می شود که اقتصاد عمان، در حوزه زیرساخت های تجاری، صنعتی و عمرانی واجد چه سطحی از تنوع و توسعه یافتگی است.

۳-۱. مناطق آزاد، ویژه و مناطق صنعتی

در عمان سه منطقه آزاد، یک منطقه ویژه و ۹ شهر صنعتی وجود دارد.

تصویر ۷. نقشه مناطق آزاد و ویژه عمان

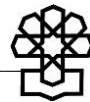

سه منطقه صحار، صلاله و المزیونه به همراه منطقه الدقم مناطق آزاد و ویژه عمان را تشکیل می‌دهند. منطقه صحار در شمال، منطقه الدقم در شرق و صلاله و المزیونه در جنوب عمان قرار دارند. در ادامه به بررسی هر کدام از این مناطق پرداخته می‌شود. در ابتدای سال ۲۰۲۲ با دستور سلطان قابوس مقرر شد فرودگاه‌های مسقط، صحار، صلاله نیز تبدیل به مناطق آزاد شوند. به‌طور کلی در مناطق آزاد و ویژه عمان بیش از ۸۰۰ شرکت فعال وجود دارد و بیش از ۳۶ هزار نفر در آنجا مشغول به کار هستند.

۱-۱-۳. صحار

صحار یک بندر دریای-عمیق^۱ و منطقه آزاد در سلطنت عمان است. صحار را شرکت بندر صنعتی صحار^۲ اداره می‌کند. این بندر یک سرمایه‌گذاری مشترک بین بندر روتردام هلند و سلطنت عمان با سهم برابر است. بندر صحار بین دویی و مسقط قرار گرفته است. اولین اسکله کشتی در سال ۲۰۰۴ در این منطقه بنا شد و منطقه آزاد در مجاورت آن در سال ۲۰۱۰ به این بندر اضافه شد. در سال ۲۰۱۸ در این بندر ۳۴۳۴ کشتی پهلو گرفته است و در حال حاضر هر هفته بیش از یک میلیون تن محموله دریایی در آن فرایند بارگیری و تخلیه را انجام می‌دهند. منطقه آزاد صحار ۴۵۰۰ هکتار وسعت دارد که در مجموع با بندر صحار تاکنون ۲۷ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری را به خود جذب کرده‌اند. از این رو صحار تبدیل به یکی از بنادر و مناطق آزاد با رشد سریع در سراسر جهان شده و خود را در مرکز مسیرهای تجارت جهانی میان آسیا و اروپا قرار داده است. در اصل، بندر در مجاورت سه خوشه صنعتی در حوزه فلزات، پتروشیمی و لجستیک بنا شده است. اخیراً چهارمین خوشه صنعتی با ایجاد منطقه غذایی^۳ به بندر صحار اضافه شده است. این

1. Deep-See
2. Sohar Industrial Port Company (Sipc)
3. Food Zone

منطقه غذایی اولین پایانه کشت و صنعت را ایجاد کرده که امکاناتی مانند تولید، بسته‌بندی و لجستیک مواد غذایی را ارائه می‌کند.

در قسمت معرفی سایت منطقه آزاد صُحار این‌گونه بیان شده است: «صُحار دسترسی بی‌نظیری برای دولت‌های خلیج فارس در راستای اجرای سیاست‌های متنوع‌سازی اقتصاد، بدون پرداخت هزینه‌های سنگین عبور از تنگه هرمز فراهم می‌کند. شبکه جاده‌ای، فرودگاه و خطوط ریلی در حال احداث قابلیت اتصال صُحار به همه شش کشور شورای همکاری خلیج فارس را فراهم می‌کند. به‌دلیل اینکه صُحار مجهز به اسکله‌های آب‌های عمیق است امکان پهلوگیری بزرگ‌ترین کشتی‌های جهان را در خود دارد. صُحار شرکای جهانی برجسته و پیشرفته‌ای دارد که پایانه‌های کانتینری، محموله‌های فله‌ای، مایعات، گاز و پایانه‌های محموله‌های عمومی را به‌کار می‌گیرند. برخی از این شرکا عبارتند از: بندر هاجیسون عمان^۱، واله عمان^۲ و شرکت استاینگ وگ عمان^۳. صُحار به‌عنوان یکی از بنادر و مناطق آزاد توسعه‌یافته جهانی، فضای توسعه و ساخت‌وساز زیادی دارد که به‌سرعت در حال پر شدن است. اولین فاز منطقه آزاد تقریباً به‌طور کامل واگذار شده است؛ این یعنی سه سال زودتر از موعد تعیین شده. ۲۶ شرکت در حال بهره‌گیری از مزایای همچون دسترسی بی‌نظیر به زمین، انرژی ارزان و نیروی کار ماهر هستند.»

منطقه آزاد صُحار امتیازهای زیادی در اختیار سرمایه‌گذاران قرار می‌دهد برای مثال می‌توان به اجاره انبارهای از پیش ساخته شده و دفاتر تجاری با ۱۰۰ درصد مالکیت خارجی، عدم پرداخت عوارض (تعرفه) واردات، عدم پرداخت تعرفه صادرات مجدد (صفر درصد)، عدم دریافت مالیات بر درآمد شخصی و معافیت شرکت‌ها از پرداخت مالیات تا ۲۵ سال اشاره کرد.

صُحار در افق آینده قصد دارد به توسعه خود چه به‌صورت فیزیکی و چه به‌صورت گسترش خوشه‌های صنعتی به‌عنوان پایگاهی برای مشتریان ادامه دهد. در فاز اول به سرمایه‌گذاری خارجی و در فاز دوم به منطقه آزاد، برای رشد و توسعه توجه بیشتری خواهد داشت. همچنین توسعه بندر جنوبی صُحار که نهایتاً ۲۵۰ هکتار به وسعت این منطقه اضافه می‌کند جزء برنامه‌های توسعه‌ای صُحار است. علاوه‌بر گسترش وسعت بندر جنوبی، منطقه آزاد صُحار قصد دارد ظرفیت بارگیری محموله‌ها در اسکله‌های عمیق را افزایش دهد.

صُحار همانند سایر مناطق صنعتی در حال تجربه تقاضای فزاینده انرژی است؛ لذا این منطقه به‌منظور کاهش هزینه انرژی اخیراً با شرکت شل^۴ قراردادی برای احداث نیروگاه خورشیدی امضا کرده است. با توجه به مزیت عمان در انرژی خورشیدی، چندین منطقه ۶۰۰ هکتاری برای پروژه‌های خورشیدی در نظر گرفته شده‌اند که هرکدام از این پروژه‌ها ظرفیت تولید ۲۵ مگاواتی برق را دارد. عمان قصد دارد با فراوانی انرژی، مواد اولیه و پشتیبانی لجستیکی در سطح جهانی در بندر صُحار، همراه با مشوق‌های متعدد، مزیت‌های بسیار مناسبی برای تجارت در عمان فراهم آورد.^۵

1. Hutchison Ports Oman
2. Vale Oman
3. C.Steinweg Oman
4. Shell

۵. تمامی اطلاعات این بندر از سایت منطقه آزاد و بندر صُحار به‌دست آمده است.

۲-۱-۳. الدقم

منطقه ویژه اقتصادی الدقم^۱ با دستور سلطنتی به شماره ۲۰۱۱/۱۱۹ در ۲۶ اکتبر سال ۲۰۱۱ شروع به فعالیت کرد. مساحت این منطقه ۲۰۰۰ کیلومتر مربع است و ۶۰ کیلومتر ساحل دارد. در حال حاضر ۴۵ درصد (۸۰۰ کیلومتر) این پروژه کلید خورده و مابقی آن به آینده موکول شده است. الدقم به‌عنوان بزرگ‌ترین منطقه ویژه اقتصادی در خاورمیانه محسوب می‌شود. این منطقه شامل ۸ بخش اصلی شامل بندر، حوضه خشک کشتی^۲، پالایشگاه نفت، فرودگاه، مجموعه صنایع بزرگ و کوچک، صنایع سنگین و سبک، ناحیه بازرگانی و مسکونی، مجموعه توریستی و سرزمین خدمات لجستیکی است.

الدقم مزایای رقابتی زیادی دارد که برنامه‌ریزی شده است این منطقه نه تنها تبدیل به هاب عمان، بلکه هاب حوزه خلیج فارس و دریای عرب شود. همچنین مقرر شده این منطقه تبدیل به مجتمع صنایع پیشرفته پتروشیمی شود تا به‌عنوان منابع مطمئن گاز و نفت مورد استفاده قرار گیرد. در واقع برنامه‌ریزی شده است بزرگ‌ترین مخازن ذخیره نفتی جهان در این منطقه تعبیه شود. به دلیل نزدیکی منابع گازی استان الوسطی به این منطقه، قرار است الدقم به خانه صنایع تولید عمان (که از مزیت گاز در دسترس برخوردار است) تبدیل شود. الدقم از دیرباز به دلیل منابع شیلات غنی آن معروف بوده؛ از این رو یکی دیگر از اهداف الدقم، تبدیل شدن این منطقه به هاب صنایع فراوری شیلات و پروژه‌های کشاورزی است. جذب توریسم نیز یکی دیگر از اهداف مدیران این پروژه است.

از مزایای مهم این منطقه اعطای مالکیت ۱۰۰ درصدی به سرمایه‌گذاران خارجی، معافیت مالیاتی به مدت ۳۰ سال و قابل تجدید به مدت مشابه دیگر، استخدام آسان نیروی کار خارجی به دلیل تسهیلات ویزا و زندگی خانواده‌هایشان در منطقه، تسهیلات گمرکی و ... است. ثبت آسان شرکت‌های تجاری و صنعتی، صدور مجوز برای پروژه‌های توریستی و صدور مجوزهای زیست‌محیطی از دیگر مزایای این منطقه است.

بندر الدقم به سرعت در حال تبدیل شدن به یک واقعیت اساسی در خاورمیانه است و به‌عنوان کاتالیزور توسعه استان الوسطی معرفی شده است. فاز اول بندر مربوط به کانتینرها و محموله‌های حجیم و فله‌ای خواهد بود. حوضچه درونی ۱۸ متر عمق دارد، بارانداز تجاری آن ۲۰۲۵ کیلومتر طول و ۳۵ متر عرض دارد که به‌طور هم‌زمان هشت کشتی می‌توانند در آن توقف کنند. علاوه بر این، مدیران این منطقه در حال ساخت اسکله‌ای دولتی به طول یک کیلومتر هستند که قرار است نیروی دریایی سلطنتی، گارد ساحلی و قایق‌های تندرو عمانی در آن پهلو بگیرند.

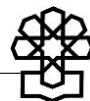
برای دستیابی به این اهداف، شرکت سرمایه‌گذاری مشترکی میان دولت عمان و کنسرسيوم آنتورپ^۳ بلژیک ایجاد شده است. توجه ویژه‌ای به این موضوع شده است که طراحی‌ها و ساخت‌سازها براساس تجهیزات درجه یک و مبتنی بر تکنولوژی‌های جدید باشد. این مسئله سبب افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها خواهد شد. با تکمیل فاز دوم بندر الدقم، مساحت حوضچه به ۶.۵ کیلومتر مربع و طول اسکله به ۱۳۵۰۰ متر می‌رسد که می‌تواند ۳۶ لنگرگاه دیگر، برای کشتی‌ها فراهم کند.^۴

۱. به عربی هیئه المنطقه الاقتصادية خاصة و به انگلیسی (The Special Economic Zone in Duqm (SEZAD)

2. Ship dry dock

3. Antwerp

۴. تمام این اطلاعات از سایت منطقه ویژه اقتصادی الدقم به دست آمده است.

۳-۱-۳. صلاله

دولت عمان به منظور توسعه جنوب این کشور که منطقه خاصی به شمار می‌رود و همچنین به منظور بهره‌برداری مناسب از ظرفیت‌های موجود این منطقه، صلاله را تبدیل به منطقه آزاد اقتصادی کرد. طبق دستور سلطنتی در سال ۲۰۰۲ مطالعات لازم شروع شد و از مارس سال ۲۰۰۷ عملاً فعالیت‌های این منطقه شروع شد. براساس قانون قدیمی عمان، خارجی‌ها فقط در مناطق آزاد و ویژه می‌توانستند مالکیت صددرصدی روی شرکت خود داشته باشند که طبق قانون از سال ۲۰۲۰ این امکان برای همه نقاط کشور ممکن شده است. منطقه آزاد صلاله دارای بندری است که دومین بندر تجاری عمان به حساب می‌آید. این بندر خطوط کشتی‌رانی مختلفی با سراسر دنیا دارد که می‌توان آن را موتور محرک توسعه جنوب عمان دانست. مقرر شده است تا سال ۲۰۲۸ بیش از ۷ میلیارد دلار در منطقه آزاد اقتصادی صلاله سرمایه‌گذاری شود. در این منطقه معافیت‌های مالیاتی بسیار مناسبی در کنار مشوق‌های دیگر برای سرمایه‌گذاران در نظر گرفته شده است؛ رشد اقتصادی مناسب سال‌های اخیر این منطقه گواه توسعه قابل توجه آن است. تعداد هتل‌ها، مراکز تفریحی و رفاهی و ... در این منطقه استاندارد نیست که البته برنامه‌ریزی شده است در میان مدت این کاستی برطرف شود.^۱

۳-۱-۴. المزیونه

المزیونه برخلاف سه منطقه آزاد و ویژه دیگر، ساحلی نیست و دسترسی مستقیم به دریا ندارد. عمان با یمن ۲۸۸ کیلومتر مرز مشترک دارد و المزیونه تقریباً در مرکز خط مرزی این دو کشور قرار گرفته است. منطقه المزیونه با هدف ایجاد روابط تجاری با یمن ساخته شده و قبایلی که در سوی دو مرز هستند مسئولیت‌های رسمی و غیررسمی تجارت بین دو کشور را برعهده دارند. المزیونه زیر نظر استان ظفار اداره می‌شود. این نقطه از عمان، پایانه صادراتی به سمت یمن به خصوص به استان‌های المهره و حضرموت است؛ با تسلط انصارالله بر استان مأرب، منطقه آزاد المزیونه توانایی تبدیل به پایانه صادراتی ایران به یمن را دارد. جمعیت یمن بیش از ۲۸ میلیون نفر تخمین زده می‌شود. قدرت خرید بازار یمن ۵۵ میلیارد و ۴۰۰ میلیون دلار و تولید ناخالص داخلی این کشور ۲۷ میلیارد دلار است.

این منطقه ۴ کیلومتر با مرز یمن و ۱۴ کیلومتر با اولین شهر یمن یعنی «شحن» فاصله دارد. این منطقه آزاد به منظور سرمایه‌گذاری غیرعمانی‌ها برای تجارت با یمن ایجاد شده است. این منطقه ۳ میلیون مترمربعی، تاکنون ۶۵۰ میلیون ریال عمانی سرمایه را در حوزه‌های مختلف به خود جذب کرده است. از جمله سیاست‌های تشویقی که در این منطقه برای سرمایه‌گذاران در نظر گرفته شده است می‌توان به معافیت مالیاتی ۳۰ ساله، تعرفه صفر برای واردات و صادرات از این منطقه، استخدام فقط ۱۰ درصد از پرسنل از عمانی‌ها (این نسبت در نقاط دیگر ۳۰ درصد است)، اعطای ویزای یمن برای سرمایه‌گذاران در این منطقه و چندین امتیاز تسهیل‌گر دیگر اشاره کرد. براساس اظهارات مسئولان تاکنون ۱۶۰ شرکت ثبت شده در این منطقه فعالیت دارند که بخشی از آنها در صنایع سنگین فعال هستند. از منطقه المزیونه در سال ۲۰۱۹ در حدود ۴۵۰ هزار تن کالا جابه‌جا شده و گفته می‌شود این رقم در سال ۲۰۲۰ به ۶۰۰ هزار تن رسیده است. دولت عمان برای برخی از صنایع در این منطقه تسهیلات در نظر گرفته و از آنها حمایت می‌کند.^۲

۱. این اطلاعات نیز از سایت منطقه آزاد و بندر صلاله استخراج شده است.
۲. این اطلاعات نیز از سایت مناطق آزاد عمان استخراج شده است.

۳-۱-۵. شهرهای صنعتی عمان

در عمان ۹ شهر صنعتی وجود دارد که به «مدائن» معروف هستند. شهرهای صنعتی عمان عبارتند از: الرسیل، ریسوت، صحار، البوریمی، سمائل، نزوا، صور، منطقه آزاد المزیونه و پارک دانش عمان. در ابتدای سال ۲۰۲۲ دولت عمان از برنامه‌ریزی برای ایجاد ۴۰ شهر صنعتی جدید با سرمایه‌گذاری ۱۸ میلیارد دلاری خبر داده است.^۱

۳-۲. پایانه‌های صادراتی و وارداتی

صادرات و واردات کالا در عمان نیز مانند بسیاری از کشورها که دسترسی به دریا دارند از سه طریق زمینی، هوایی و دریایی صورت می‌گیرد. در تصاویر زیر می‌توان محل صادرات و واردات دریایی عمان در شمال، شرق و جنوب این کشور را مشاهده کرد.

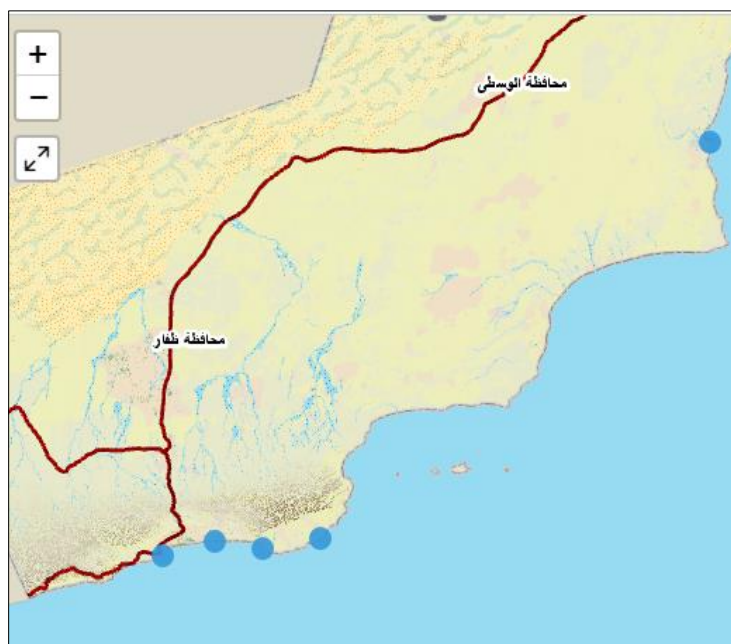
تصویر ۸. نقشه بنادر تجاری شمال عمان

شمال عمان بیشترین تراکم جمعیتی را در مقایسه با سایر مناطق این کشور دارد. بنادر شمالی عمان در حال توسعه است و از هرکدام برای اهداف مختلفی استفاده می‌شود. در ادامه بحث به چند بندر بزرگ عمان اشاره خواهد شد. تصویر زیر نیز مبادی صادرات و واردات عمان در شرق و جنوب این کشور را نشان می‌دهد.

۱. این اطلاعات از سایت مدائن که مربوط به شهرهای صنعتی عمان است استخراج شده است.

تصویر ۹. نقشه بنادر تجاری شرق و جنوب عمان

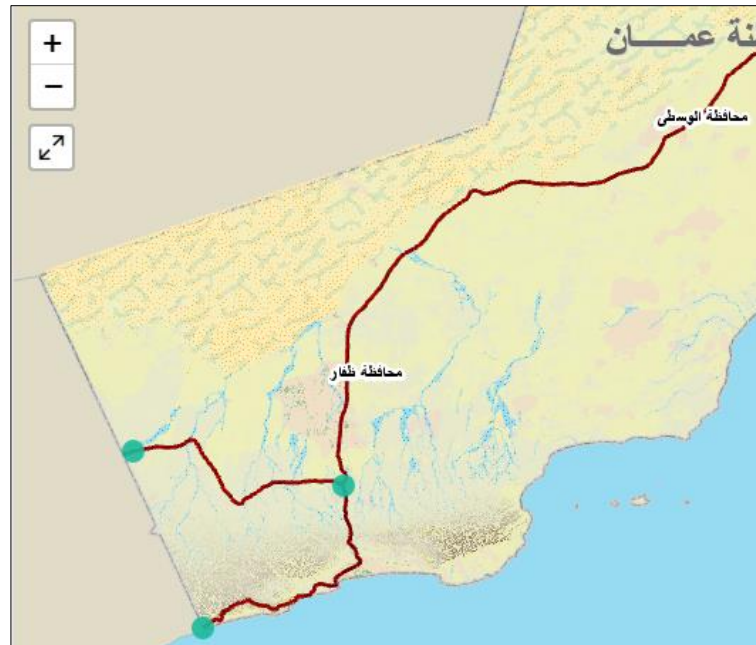
نقطه آبی در شرق عمان منطقه الدقم است و نقاط آبی در جنوب همگی در استان ظفار قرار دارند که به نوعی دسترسی عمان به یمن و شرق آفریقا را تأمین می‌کنند. تصویر زیر نیز درگاه‌های صادرات و واردات (گمرک) زمینی شمال عمان را نشان می‌دهد.

تصویر ۱۰. نقشه گمرک‌های زمینی شمال عمان

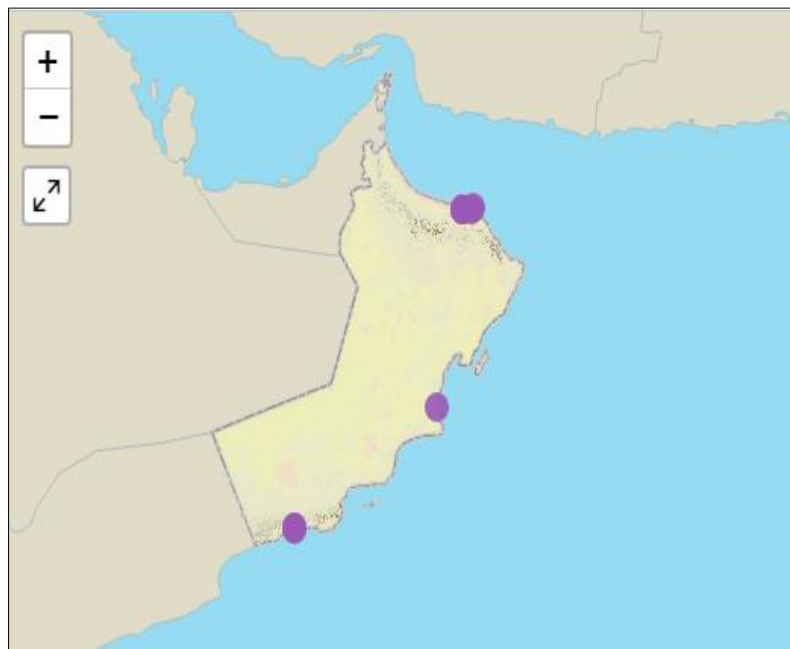
مناطق مرزی با امارت در شمال عمان از مبادی مهم زمینی عمان محسوب می‌شوند که میزان چشمگیری از تجارت خارجی این کشور، از همین مناطق انجام می‌گیرد. تصویر زیر نیز مبادی تجاری جنوب عمان را نشان می‌دهد.

تصویر ۱۱. نقشه گمرک‌های زمینی جنوب عمان

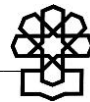

در تصویر زیر مبادی هوایی عمان که بیشتر خدمات پستی را ارائه می‌دهند، نشان داده شده است.

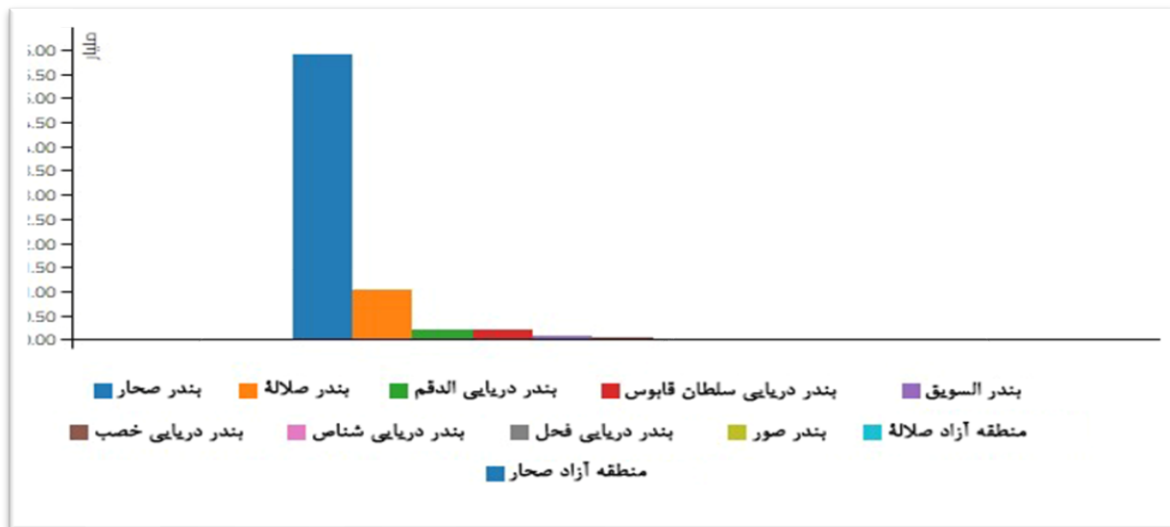
تصویر ۱۲. مبادی هوایی عمان

در هریک از نمودارهای زیر میزان واردات هرکدام از انواع مبادی وارداتی عمان تا پایان سپتامبر سال ۲۰۲۱ نشان داده شده است. نمودار زیر میزان واردات مبادی دریایی عمان از واردات این کشور را نشان می‌دهد.

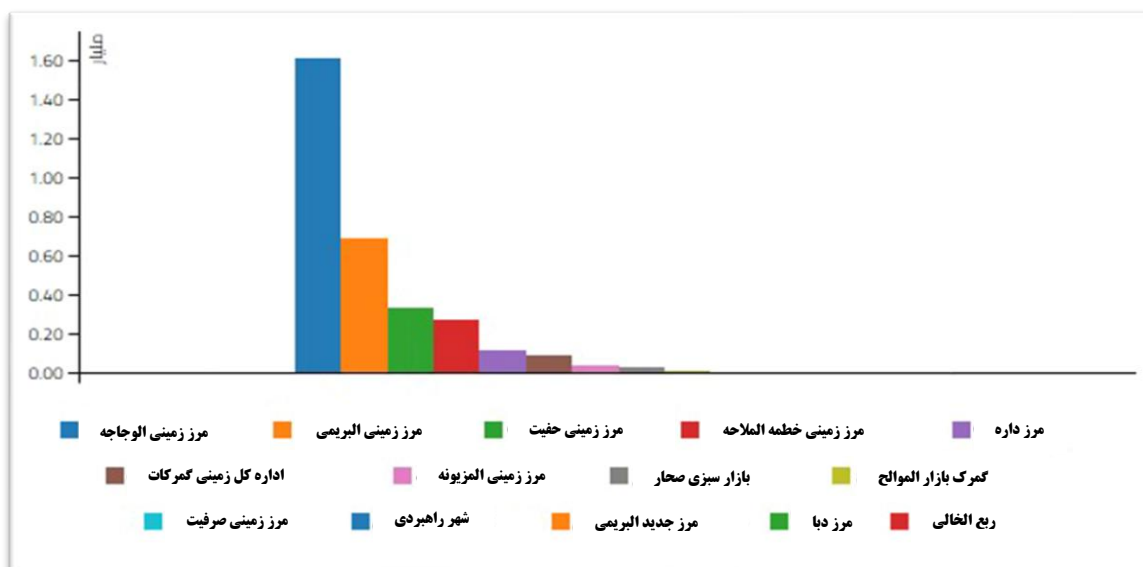
نمودار ۸. میزان واردات از مبادی دریایی عمان

مأخذ: سایت منافذ زیر نظر مرکز آمار عمان.

بندر صحار با اختلاف فاحشی بیشترین میزان واردات کالا را به عمان داشته است. پس از صحار، بندر صلالة و بعد از آن بندر الدقم و بندر سلطان قابوس قرار دارند. بندر سلطان قابوس مسقط، زمانی بندر اصلی عمان محسوب می‌شد ولی امروزه بیش از آنکه یک بندر تجاری باشد یک بندر توریستی است. بندر السویق نیز بندر رو به توسعه‌ای است و بیشتر کشتی‌های ایرانی در آنجا پهلو می‌گیرند و ایرانی‌ها نقش ویژه‌ای در این بندر دارند. نمودار زیر مقدار واردات عمان از مبادی زمینی را نشان می‌دهد.

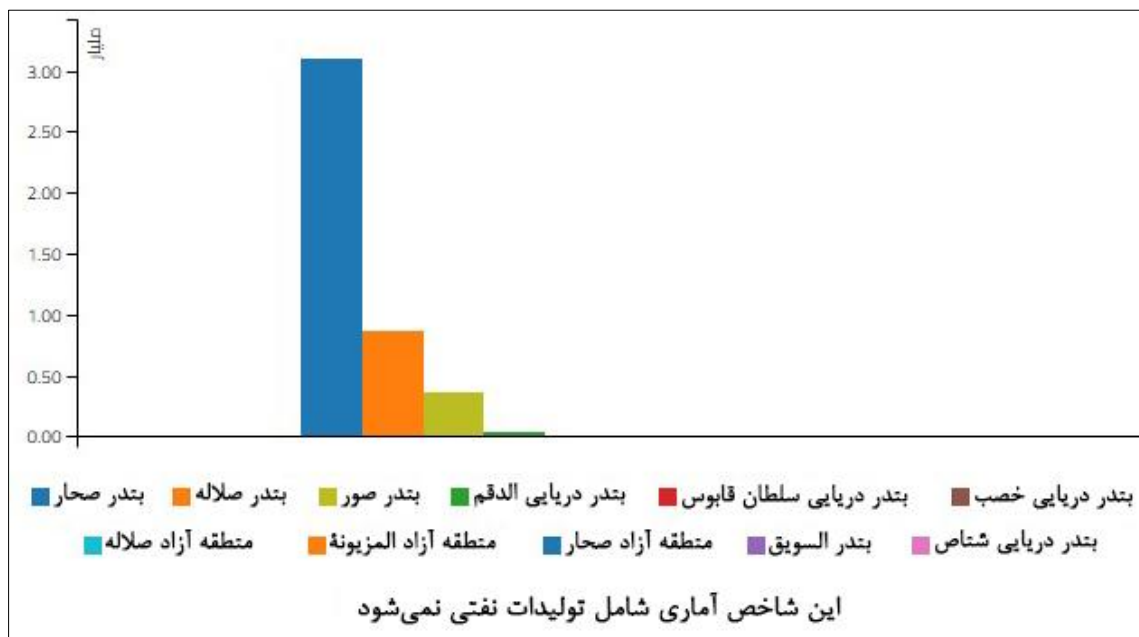
نمودار ۹. میزان واردات از مبادی زمینی عمان

مأخذ: همان.

نمودار ۹ نشان می‌دهد که مبادی هم‌مرز با امارات متحده عربی، بیشترین نقش در واردات به عمان را داشته‌اند. البته در عمان، بنادر نقش مهم‌تری در واردات این کشور دارند و منافذ زمینی پس از آن قرار گرفته‌اند. فرودگاه‌ها نیز سهم بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. نمودار زیر میزان صادرات از مبادی صادرات دریایی این کشور را نشان می‌دهد.

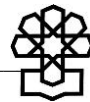
نمودار ۱۰. میزان صادرات از بنادر و مناطق آزاد عمان

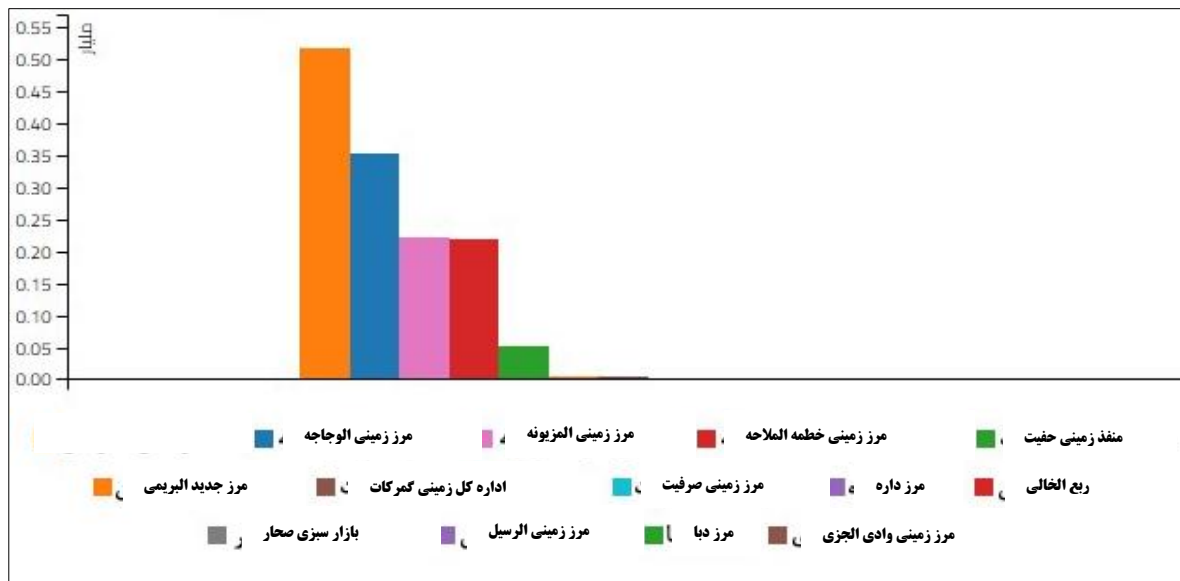
مأخذ: همان.

بندر صحار مجدداً در صادرات عمان نیز بیشترین نقش را داشته است. پس از آن بندر صلالة قرار دارد. جایگاه بندر صور در صادرات نیز به دلیل صادرات گاز مایع (LNG) از این بندر است. نکته دیگر آنکه عمان یکی از راه‌های افزایش درآمدهای خود را افزایش تولید و صادرات ال ان جی می‌داند و از این رو قراردادهایی تا سال ۲۰۲۵ برای فروش بیشتر به بازار ژاپن و کره جنوبی منعقد کرده است.^۱ نمودار زیر میزان صادرات از مبادی زمینی این کشور را نشان می‌دهد.

1. Robinson, Therese, Oman Aiming to Boost LNG Output as Asian Sales Grow, Natural Gas Intelligence, August 16, 2022.

نمودار ۱۱. میزان صادرات از مبادی زمینی عمان

مأخذ: همان.

در عمان پنج فرودگاه بین‌المللی وجود دارد. فرودگاه سلطان قابوس در مسقط، فرودگاه صلاله در جنوب این کشور، فرودگاه الدقم در شرق و فرودگاه صحار در شمال غرب این کشور و فرودگاه خصب در استان برون بوم مسندم جانمایی شده است. ظرفیت جابه‌جایی مسافر هرکدام از این فرودگاه‌ها در یک سال به شرح ذیل است: فرودگاه سلطان قابوس مسقط: ۲۰ میلیون مسافر، فرودگاه صلاله: ۲ میلیون مسافر، فرودگاه الدقم: ۵۰۰ هزار مسافر، فرودگاه صحار: ۵۰۰ هزار مسافر، در مورد فرودگاه خصب اطلاعات خاصی در دسترس نیست.

۳-۳. بخش نفت و گاز و زیرساخت‌های مرتبط با آن

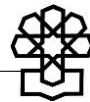
شرکت توسعه نفت عمان^۱ که با اختلاف بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت خام و مشتقات نفتی سلطان‌نشین عمان است در اختیار دولت این کشور است و دولت عمان کماکان ۶۰ درصد از سهام این شرکت را در مالکیت خود دارد. کمپانی شل ۳۴ درصد، توتال ۴ درصد و شرکت پرتغالی پارتکس ۲ درصد از سهام شرکت توسعه نفت عمان را مالک هستند (PDO, 2017). وزارت نفت و گاز عمان سیاست‌های کلی این کشور را در حوزه نفت و گاز راهبری می‌کند. شرکت توسعه نفتی عمان بیشترین مقدار تولیدات نفت و گاز عمان را دارد و مسئولیت ۷۰ درصد از تولیدات را به دوش می‌کشد و بزرگ‌ترین بلوک نفتی عمان یعنی بلوک ۶ را مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد. در کنار شرکت توسعه نفت عمان، شرکت نفت عمان^۲ مسئولیت سرمایه‌گذاری در داخل و خارج و ایجاد بسترهای لازم برای افزایش تولید و بهره‌برداری بهینه از منابع را برعهده دارد. شرکت نفت عمان کاملاً دولتی و زیر نظر وزارت نفت و گاز است و از پالایشگاه‌های سحار و بندر الفهل بهره‌برداری می‌کند. می‌توان گفت که این شرکت، بیشتر در حوزه تکنولوژی بالادستی صنعت نفت، پالایش و پخش عمان فعالیت دارد. شرکت نفت عمان قراردادهای مختلفی با کمپانی‌های جهانی دارد که

1. Petroleum Development Oman (PDO)
2. Oman Oil Company (OCC)

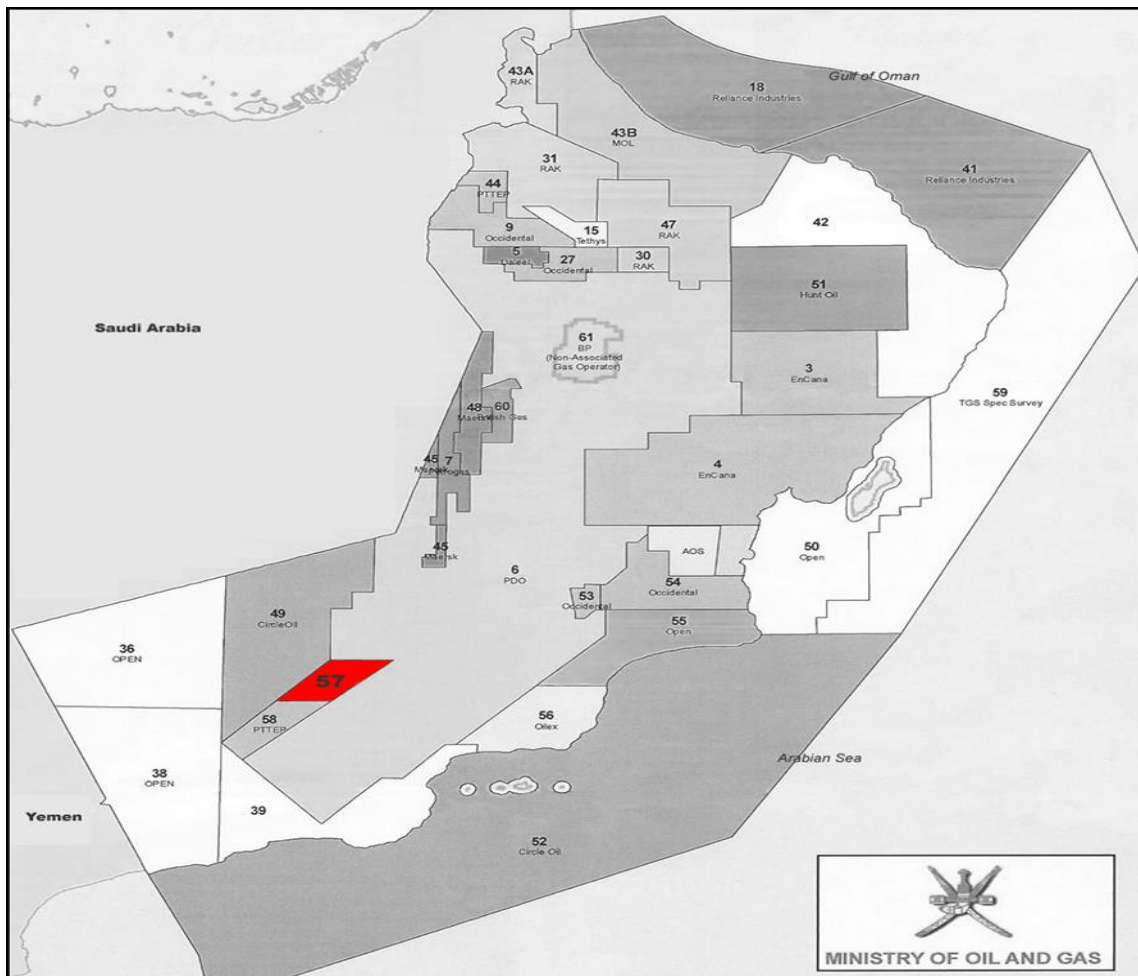
مشروح آن به‌طور مبسوط در سایت این شرکت قرار گرفته است؛ این شرکت خود از چندین شرکت تابعه در حوزه‌ها و بخش‌های مختلف تشکیل شده است (EIA, 2017:6). شرکت نفت عمان در سال ۱۹۹۶ ایجاد شد و هم‌اکنون با سرمایه‌گذاران و شرکت‌هایی از کشورهای نظیر آلمان، کانادا، بلغارستان، پرتغال، امارات متحده عربی، پاکستان، اسپانیا، چین، کره جنوبی، هند و تانزانیا در بخش‌های مختلف مشارکت دارد (Oman Oil, 2018).

شرکت آمریکایی اکسیدنتال پترولیوم^۱ دومین بهره‌بردار پس از شرکت توسعه نفت عمان است که بیش از هر شرکت خارجی دیگر در عمان حضور دارد و تمرکز فعالیت‌هایش در شمال عمان در بلوک‌های ۶۲ و ۹ است؛ این کمپانی نیز در جنوب و میدان نفتی مخیزنه نیز حضور فعال دارد. شرکتی لبنانی^۲ و کمپانی سوئدی تتیس اویل^۳ و شرکت ژاپنی میتسوی^۴ از دیگر شرکت‌های فعال در صنعت نفت در بلوک‌های ۳ و ۴ هستند. شرکت‌های چینی نیز در کمپانی دلیل^۵ به‌صورت پنجاه-پنجاه با بخش خصوصی عمان در بلوک ۵ مشارکت دارند (EIA, 2017: 7). دیگر شرکت‌های مهم حاضر در صنعت نفت این کشور عبارتند از: پتروگاز،^۶ سی ان پی سی،^۷ بی پی،^۸ کوگاز،^۹ رسپل.^{۱۰} این شرکت‌ها و همه مواردی که ذکر شد در کنار شرکت توسعه نفت عمان، در بخش نفت و گاز عمان فعال هستند و این نشان از گستردگی فعالیت‌های شرکت توسعه نفت عمان دارد. در تصویر زیر می‌توان نقشه بلوک‌های نفتی عمان به همراه کمپانی‌های فعال در هر بلوک را مشاهده کرد؛ در هرکدام از این بلوک‌ها که در حال بهره‌برداری هستند ممکن است چندین کمپانی به‌طور هم‌زمان مشغول فعالیت باشند.

-
1. Occidental Petroleum (Oxy)
 2. Consolidated Contractors Energy Development (CCED)
 3. Tethys Oil
 4. Mitsui
 5. Daleel
 6. PetroGas
 7. CNPC
 8. BP
 9. KoGas
 10. Respol

تصویر ۱۳. نقشه بلوک‌های نفتی عمان به همراه شرکت‌های فعال در هر بلوک

مأخذ: وزارت نفت و گاز عمان.

۱-۳-۳. تولید نفت

تولید نفت و مشتقات نفتی عمان در سطح تولید یک میلیون بشکه در حال نوسان است و تصمیم‌سازان این کشور به اقتضای سیاست‌های مختلف سطح تولید خود را تغییر می‌دهند. عمان در نقطه پیک تولید با ثبات خود در سال ۲۰۱۶ به سطح تولید بیش از یک میلیون (۱۰۴۰۰۰۰) بشکه در روز نیز رسیده است. در سال ۲۰۱۷ این کشور میزان تولید خود را برای همراهی با سیاست‌های آپک در سطح ۹۷۰ هزار بشکه در روز ثابت نگه داشت و در برنامه نهم نیز تولیدات خود را در این سطح ثابت کرد. مقدار نفت خام تولید شده در آمار این سال تقریباً ۸۸۴ هزار بشکه در روز و تولید سایر مشتقات نفتی ۸۶ هزار بشکه در روز بوده است (EIA, 2017:7). عمانی‌ها با فناوری‌های پیشرفته ازدیاد برداشت^۱ توانسته‌اند تولید نفت خود را به این میزان برسانند. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که در این روش، هزینه تمام شده تولید نفت در عمان بالاتر از نرخ معمول تولید نفت در سراسر جهان خواهد بود که با کاهش قیمت جهانی نفت ادامه استخراج با این روش با مشکل روبه‌رو می‌شود. میانگین حجم تولیدات نفتی و مشتقات، عمان را در رده هفتمین

1. Enhanced Oil Recovery Techniques (EOC)

تولیدکننده بزرگ خاورمیانه و بیست‌وپنجمین کشور در سطح جهانی قرار داده است. عمان در اوپک عضویت ندارد و به‌عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت غیرعضو اوپک در خاورمیانه شناخته می‌شود (EIA, 2017:8).

تولید نفت عمان در دهه ۱۹۷۰ حدود ۳۰۰ هزار بشکه بوده است؛ با نظر داشت این رقم به‌طور بهتری می‌توان تلاش‌ها را برای افزایش تولید نفت در سلطان‌نشین عمان درک کرد. براساس آمار اداره اطلاعات انرژی آمریکا، میزان ذخایر اثبات شده نفت عمان در انتهای سال ۲۰۲۰ در حدود ۵.۴ میلیارد بشکه تخمین شده^۱ که با سطح تولید فعلی عمان حداکثر تا بیست سال آینده استخراج ممکن خواهد بود. با این اوصاف عمان از حیث ذخایر اثبات شده نفتی به‌عنوان هفتمین کشور در خاورمیانه و بیست‌ودومین کشور در سراسر جهان شناخته می‌شود. شرکت توسعه نفت عمان بر اکثریت میداین نفتی در عمان سیطره دارد و گفته می‌شود چیزی در حدود ۹۰ درصد ذخایر اثبات شده عمان را کنترل می‌کند. در عمان شرکت توسعه نفت تقریباً ۷۰ درصد از محصولات نفتی و گازی را تولید می‌کند. این شرکت در وسعتی به اندازه ۹۰ هزار کیلومترمربع یعنی تقریباً یک‌سوم وسعت کل عمان فعالیت دارد. در حوزه استحفاظی این شرکت ۱۷۸ میدان نفتی و ۱۴ میدان گازی فعال وجود دارد. تعداد چاه‌های تحت بهره‌برداری این کنسرسیوم به ۱۰ هزار حلقه می‌رسد. در عمان مجموعاً ۸۵۰۰ نفر در حوزه نفت و گاز مشغول به کار هستند. نیروهای پیمانی بخش نفت و گاز در سلطان‌نشین نیز بالغ بر ۴۵ هزار نفر می‌باشند. تولید نفت خام شرکت توسعه نفت عمان در سال ۲۰۱۷ بالغ بر ۵۸۳ هزار بشکه در روز بوده و میزان تولید مشتقات نفتی‌اش به ۶۸ هزار بشکه در روز رسیده است (PDO, 2017). شرکت نفتی اکسیدنتال در رکورد خود در سال ۲۰۱۶ توانست روزانه ۲۵۴ هزار بشکه نفت تولید کند ولی در بلندمدت، میانگین تولید این کمپانی در حدود ۹۶ هزار بشکه در روز است (Occidental Petroleum, 2017). علت اصلی افزایش تولید نفت عمان در سال ۲۰۱۶ صعود تولید این کمپانی بود.

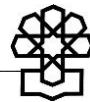
۲-۳. مصرف نفت و فراورده‌های نفتی

در سال‌های اخیر مصرف نفت و فراورده‌های نفتی در عمان تقریباً بین ۱۷۰ تا ۱۹۰ هزار بشکه در روز بوده است. درصد بسیار بالایی از مصارف نفت عمانی‌ها را پالایشگاه‌های داخلی این کشور تصفیه و تولید می‌کنند و مقدار بسیار کمی از مصرفشان از خارج وارد می‌شود. موارد مصرفی مواد نفتی در عمان به شرح جدول زیر است.

جدول ۱۱. درصد مصرف مشتقات نفتی در عمان

میزان مصرف	فراورده‌های نفتی
۳۲ درصد	بنزین
۲۴ درصد	گازوئیل
۱۹ درصد	نفت سنگین
۱۱ درصد	نفت سیاه
۶ درصد	سوخت هواپیما
۳ درصد	الی پی جی
۵ درصد	سایر

مأخذ: وزارت نفت و گاز عمان.

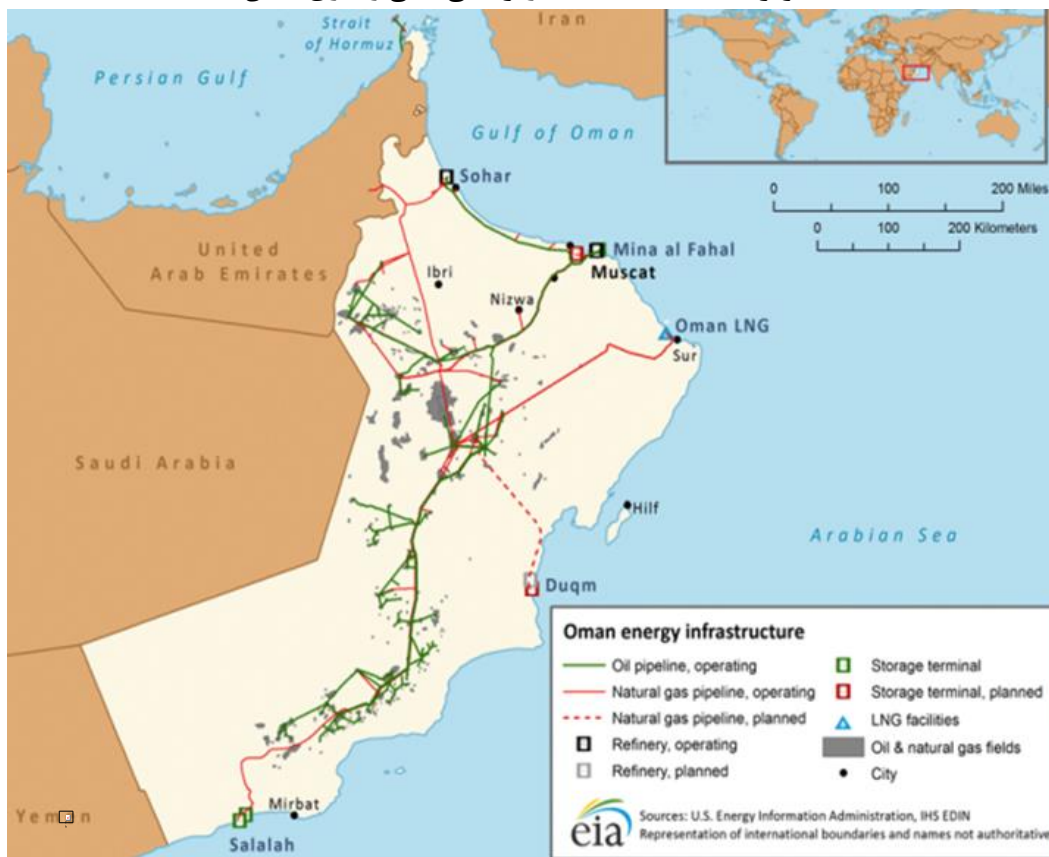

انتظار می‌رود در دهه آینده به موازات افزایش جمعیت، رشد اقتصادی، افزایش رفاه و سطح زندگی سکان این کشور، مصرف داخلی این کشور روند فزاینده داشته باشد. طرح‌های تنوع‌بخشی به اقتصاد عمان و طرح‌های زیربنایی نیاز به مصرف انرژی دارد و از آنجایی که نسبت بزرگی از انرژی عمان نفت پایه است به‌زعم کارشناسان در میان‌مدت مصرف داخلی با سرعت بیشتری از تولیدات این کشور افزایش پیدا می‌کند. به همین دلیل است که دولت عمان به دنبال افزایش ظرفیت‌های داخلی برای پالایش نفت و گاز است.

۳-۳-۳. میادین نفتی و پالایشگاه‌ها و سایر امکانات تولید، توزیع و فروش نفت

هم‌اکنون این کشور دارای دو پالایشگاه با مجموع توان پالایشی ۳۰۴ هزار بشکه در روز است. پالایشگاه میناء الفحل، نخستین پالایشگاه عمان بوده که با ظرفیت ۱۰۶ هزار بشکه در روز در سال ۱۹۸۲ افتتاح شد و پالایشگاه صحار نیز در سال ۲۰۰۶ با ظرفیت ۱۱۶ هزار بشکه در روز در مدار تولید قرار گرفت. شرکت نفت عمان و شرکت بین‌المللی نفت کویت با عقد قراردادی، تا سال ۲۰۲۲ به دنبال تأسیس پالایشگاهی در الدقم و شرکت پتروشیمی با ظرفیت ۲۳۰ هزار بشکه در روز هستند. پیش‌بینی شده که این پالایشگاه در منطقه ویژه اقتصادی الدقم در نزدیکی دریای عمان در کنار مخازن ذخیره نفت خام به ظرفیت ۲۰۰ میلیون بشکه در رأس‌المرکز ایجاد شود (EIA, 2016:6). در نقشه زیر می‌توان نقشه تأسیسات زیربنایی نفتی و گازی عمان را مشاهده کرد.

تصویر ۱۴. نقشه تأسیسات زیربنایی نفتی و گازی عمان

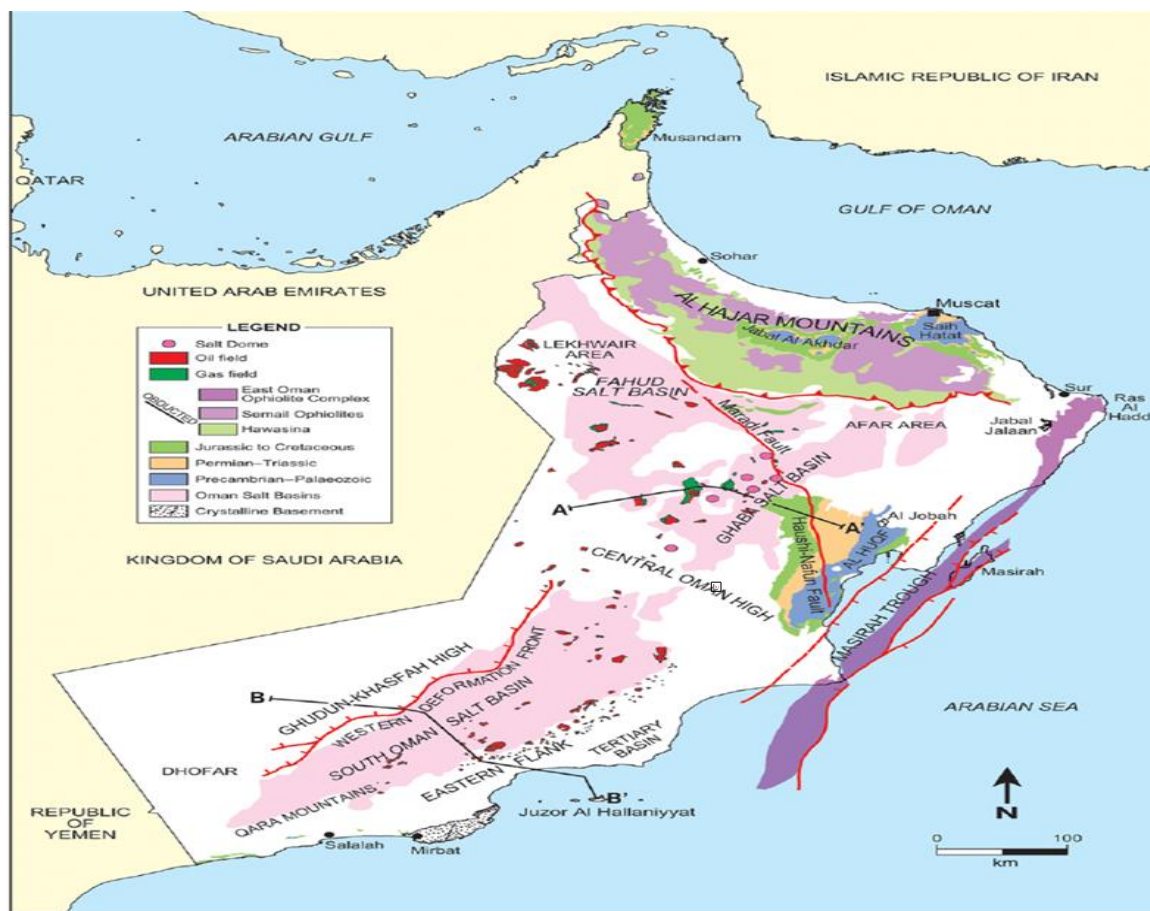

مأخذ: وزارت نفت و گاز عمان.

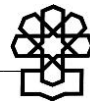
این احتمال وجود دارد که در میان مدت، عربستان سعودی خطوط نفتی خود را به پالایشگاه و مخازن مستقر در شرق عمان یعنی در منطقه الدقم و رأس‌المرکز متصل کند. عربستان با این خط لوله به دنبال این است که تنگه هرمز را دور بزند که البته مخازن نفتی پیش‌بینی شده فقط توان ذخیره به مدت کمی را دارند. برای مثال اگر عربستان بخواهد روزی ۳ میلیون بشکه نفت در این مخازن ذخیره کند این مخازن فقط به اندازه ۶۰ روز توان تأمین خواهند داشت. خود دولت عمان نیز چنین نقشی را برای خود تعریف کرده و به دنبال آن هستند که به قطب انرژی در منطقه تبدیل شوند به طوری که بدون نیاز به عبور از تنگه‌ها به آب‌های آزاد دسترسی کامل داشته باشند.

تا سال ۲۰۱۳ در ۲۸ بلوک از بلوک‌های نفتی عمان فعالیت اکتشافی و استخراجی انجام می‌شد. تا سال‌های اخیر همه میادین استخراج نفت عمان در داخل (خاک) عمان قرار داشتند و میادین نفتی فراساحلی وجود نداشت ولی به‌تازگی مزایده‌هایی برای دو بلوک فراساحلی برگزار شده و این کشور به دنبال آن است که در آینده‌ای نه‌چندان دور هفت بلوک دیگر (چهار بلوک فراساحلی و سه بلوک در خشکی) را مورد بهره‌برداری قرار دهد (صفوی، میرگلوی بیات، ۱۳۹۸) با دقت در تصویر قبلی و بعدی می‌توان از موقعیت جغرافیایی میادین عمده نفتی عمان اطلاعاتی به‌دست آورد.

تصویر ۱۵. نقشه موقعیت جغرافیایی میادین نفتی عمان

مأخذ: همان.

۴-۳-۳. تولید گاز

عمان از کم‌ترین منابع گازی اثبات شده در خاورمیانه برخوردار است (World Energy Council, 2018) طبق برآوردهای مجله معتبر نفت و گاز^۱ منابع گازی اثبات شده سلطان‌نشین عمان در حدود ۷۰۵ میلیارد مترمکعب است. (Oil and Gas Journal, 2016) با این اوصاف حداکثر تا ۲۳ سال دیگر می‌تواند با این سطح از میزان تولید و میزان ذخایر اثبات شده به تولید گاز طبیعی خود ادامه دهد. عمان از تولیدکنندگان کوچک گاز در خاورمیانه است و بخش بزرگی از تولید خود را مصرف می‌کند.

شرکت توسعه نفت عمان، شرکت بلامنازع در صنعت گاز سلطان‌نشین است به‌گونه‌ای که می‌توان گفت کل سمت عرضه گاز عمان برعهده شرکت توسعه نفت عمان قرار دارد و شرکت‌هایی نظیر اکسیدنتال، شرکت تایلندی پی تی تی^۲ و شرکت نفت عمان، سهم بسیار کمی از تولید گاز عمان را دارند (EIA, 2017: 13). گفتنی است کشور امارات نیز در این حوزه فعالیت‌هایی دارد. شرکت گاز عمان^۳ در کنار تولید بسیار ناچیز خود مسئولیت اصلی انتقال و توزیع گاز تولیدی این کشور را برعهده دارد. این شرکت حاصل سرمایه‌گذاری مشترک وزارت نفت و گاز عمان (۸۰ درصد) و شرکت نفت عمان (۲۰ درصد) است. البته شرکت نفت عمان نیز صددرصد دولتی است. این شرکت در سال ۲۰۰۰ تأسیس شد و از سال ۲۰۱۳ به عضویت هلدینگ گروه نفتی عمان درآمد. ۹۰ درصد پرسنل این شرکت و کادر اداره‌کننده آن عمانی هستند (شرکت‌الغاز العمانيه، ۲۰۱۸). شرکت ال ان جی عمان^۴ چنانچه که از نامش هویداست در حوزه گاز مایع فعالیت دارد و مالکیت آن برعهده کنسرسیومی متشکل از دولت (۵۱ درصد)، کمپانی شل (۳۰ درصد)، توتال (۵ درصد) و شرکت‌های میتسوبیشی ژاپن، پارتکس، ال ان جی کره، میتسوی ژاپن و ایتوسور (با سهام کمتر از ۵ درصد) است که در سال ۱۹۹۴ با حکم سلطنتی تأسیس شد و در منطقه قلهات در نزدیکی صور در سه ترمینال مشغول تقطیر گاز هستند. این ترمینال‌ها از سال ۲۰۱۳ به شرکت ال ان جی عمان الحاق شدند و زیر نظر آن فعالیت می‌کنند. تولیدات این ترمینال‌ها به روزی ۳۴ میلیون مترمکعب می‌رسد (Oman LNG, 2018).

اگرچه منابع اثبات شده گازی عمان زیاد نیست ولی از ۱۰ کشور تولیدکننده و صادرکننده گاز است و ظرفیت بالقوه عمان برای تولید گاز قابل توجه است. کشف و بهره‌برداری میدانی همانند خزان و مکارم (کاملاً اثبات نشده است) در بلوک ۶۱ فشار برداشت از روی سایر مخازن را کاهش می‌دهد و به افزایش تولید گاز منجر خواهد شد. طبق برآوردهای شرکت بی‌پی، این میدان چیزی حدود ۲.۸ تریلیون مترمکعب ذخیره گاز طبیعی دارد که البته در خوشبینانه‌ترین حالت فقط حداکثر ۵۶۰ میلیارد مترمکعب آن قابل برداشت است. البته از این نکته نباید غافل شد که این ارقام در حد تخمین بوده و این مقادیر هنوز اثبات نشده‌اند (Mees, 2013). شرکت بی‌پی برای بهره‌برداری از این میدان دو فاز را در نظر گرفته است که با افتتاح هر دو فاز انتظار می‌رود سالیانه ۱۵ میلیارد مترمکعب معادل تقریباً ۴۰ درصد تولید فعلی به ظرفیت تولید عمان افزوده شود (EIA, 2017: 12).

1. Oil and Gas Journal
2. PTTEP
3. Oman Gas Company (OGC)
4. Oman LNG

عمان در سال ۲۰۱۳ تولیدات خود را افزایش داد ولی پس از آن با کاهش قابل توجهی روبه‌رو شد اما مانند سایر تولیدات نفتی خود در سال ۲۰۱۶ توانست رکورد تولید گاز در طول تاریخی خود را بشکند. صنعت گاز عمان در دو دهه اخیر پیشرفت چشمگیری داشته است به طوری که در دهه ۱۹۹۰ تولید سالیانه گاز طبیعی این کشور فقط ۵.۳ میلیارد مترمکعب بود (EIA, 2014: 5). حد فاصل سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۵ که ترمینال‌های تولید گاز مایع ایجاد شد روند تولید گاز طبیعی عمان افزایش یافت به طوری که تا سال ۲۰۱۳ میزان تولیدات ۸۰ درصد رشد داشت (EIA, 2016: 6) عمان در حال حاضر به‌عنوان بیست‌وپنجمین تولیدکننده گاز دنیا و پنجمین تولیدکننده در خاورمیانه شناخته می‌شود (Cia Factbook, 2018a). عمان در سال ۲۰۲۰ تا مقدار ۵۰ میلیارد مترمکعب گاز تولید و وارد کرده است.

۵-۳-۳. مصرف گاز

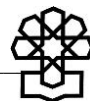
از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶ مصرف گاز عمان بیش از دو برابر افزایش داشته و از ۱۰.۷ میلیارد مترمکعب به ۲۳.۲۱ میلیارد مترمکعب رسیده است. می‌توان گفت که عمان تقریباً ۷۰ درصد از گاز تولید خود را مصرف می‌کند (EIA, 2017). (11) بیشترین مصرف را به ترتیب پروژه‌های صنعتی، تزریق در چاه‌های نفت، نیروگاه‌های تولید برق، سوخت، تزریق در خود چاه گاز و مراکز صنعتی به خود اختصاص داده‌اند (الاحصاییه، ۲۰۱۸). با عنایت به اهداف حاکمیتی و برنامه‌های توسعه سلطان‌نشین عمان که به دنبال رشد و توسعه اقتصادی، تنوع‌بخشی به اقتصاد و کاهش وابستگی به نفت است، بانک مرکزی این کشور پیش‌بینی کرده که به دلیل استفاده شدید صنایع مورد نظر از گاز طبیعی و همچنین تأمین نیروی برق از نیروگاه‌های گازسوز و غیره، تا سال ۲۰۲۴ تمام تولیدات گاز این کشور به مصرف داخلی می‌رسد (Central Bank of Oman, 2016: 46).

۶-۳-۳. صادرات و واردات گاز

عمان یکی از اعضای انجمن صادرکنندگان گاز است^۱ و گاز مایع خود را از طریق امکانات مستقر در شهر صور در سواحل دریای عمان صادر می‌کند. در سال ۲۰۱۶ عمان ۱۰.۱ میلیارد مترمکعب گاز صادر کرد و تقریباً ۸۰ درصد صادرات گاز عمان به سوی کشورهای کره جنوبی و ژاپن روانه شدند و البته مقادیر کمی در قالب محموله‌های کوچک به اردن و کویت نیز صادر شد. مسئولان عمانی با اتکا به منابع میادین گازی خزان و مکارم به دنبال بهبود وضعیت صادرات گاز خود هستند. آنها برنامه‌ریزی کرده‌اند که تولیدات این میادین به مصرف داخلی برسد و تولیدات قبلی خود را به سبب سهولت دسترسی به دریا صادر کنند. با همه این توضیحات به سبب افزایش مصرف داخلی، میزان صادرات عمان در طول دهه اخیر کاهش پیدا کرده است (EIA, 2017: 11).

عمان به‌عنوان واردکننده اصلی گاز شناخته نمی‌شود؛ گرچه در سال ۲۰۱۶ قریب به ۲ میلیارد مترمکعب از کشور قطر گاز وارد کرد. مسئولان عمانی به خوبی دریافته‌اند که در آینده‌ای کوتاه نیازشان به گاز افزایش خواهد یافت. به همین منظور مقدمات لازم را برای تأمین این نیاز زودرس آماده کرده‌اند (Mees, 2018). در سال ۲۰۱۴ قرارداد بسیار مهمی بین ایران و عمان منعقد شد که به موجب این قرارداد، عمانی‌ها به‌طور سالیانه تقریباً ۲۸ میلیون مترمکعب

1. Gas Exporting Countries Forum (GECF)

از ایران گاز خریداری می‌کنند. شایان ذکر است که عمانی‌ها گاز وارداتی از ایران را تبدیل به گاز مایع کرده و با ایجاد ارزش‌افزوده آن را صادر می‌کنند. در سال ۲۰۱۷ دو کشور به مفاهمه‌ای دست پیدا کردند که خط لوله از حوزه استحفاظی امارات متحده عربی عبور نکند. طبق قرارداد قرار بود که عمان تا سال ۲۰۲۰ به واردکننده بالفعل گاز از ایران تبدیل شود که متأسفانه تاکنون چنین نشده است (Offshore, 2018).

۷-۳-۳. میادین گازی، خطوط لوله و زیرساخت‌های مرتبط به تولید گاز

می‌توان گفت که تقریباً تمام میادین گازی بزرگ مورد استفاده این کشور در حوزه عمان داخلی یعنی استان‌های ظاهره، داخلی و وسطی قرار دارند. بیشتر میادین گازی اثبات شده در بلوک ۶۱ هستند که می‌توان در تصاویر مربوطه آنها را مشاهده کرد. چنین موقعیتی یعنی دوری از دریاها، پایانه‌های صادراتی و زیرساخت‌های مرتبط با تولید گاز موجب این شده که خطوط لوله انتقال گاز تقریباً در همه نواحی کشور گسترده شود و از شمال غرب تا جنوب شرق کشور امتداد یابد. در واقع، خطوط لوله، دو شهر صحار و صلاله را به یکدیگر وصل کرده‌اند. در تصاویر زیر می‌توان به‌طور دقیق امتداد لوله‌های گازی در کنار لوله‌های نفتی را مشاهده کرد.

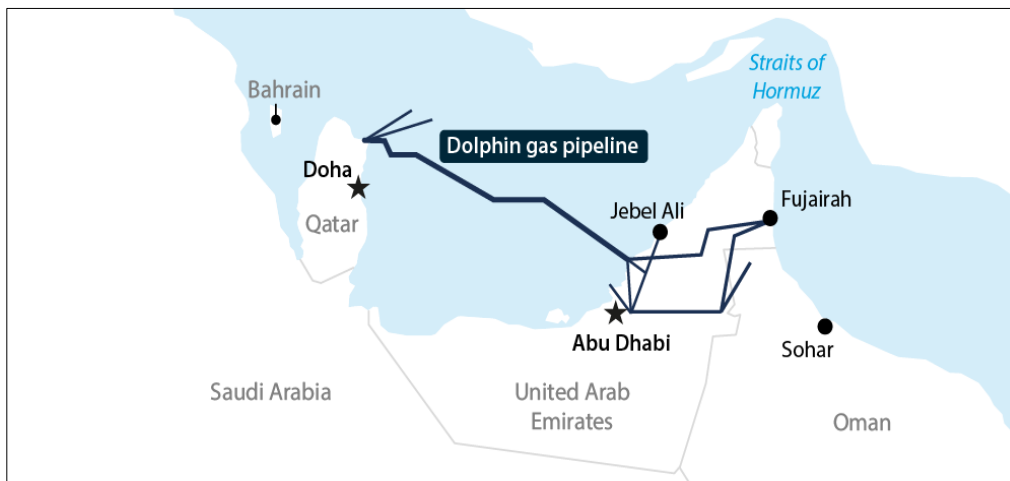
نکته حائز اهمیت در مورد این خطوط، اتصال آنها به خطوط انتقال گاز سایر کشورهاست. همان‌طور که قبلاً بیان شد عمان به میزان زیادی گاز از سایر کشورها همچون قطر وارد می‌کند. گاز قطر با خط لوله موسوم به «دلفین» و از طریق خاک امارات متحده عربی به عمان می‌رسد. از طریق این خط لوله، کشور قطر روزانه حدود ۵ میلیون مترمکعب گاز به‌سوی کشورهای عمان و امارات روانه می‌کند و هر دو کشور از آن برداشت می‌کنند. حدود ۳۶۴ کیلومتر از این خط لوله از زیر آب‌های نیلگون خلیج فارس می‌گذرد و مابقی آن از طریق العین امارات متحده عربی به عمان می‌رسد (دولفین للطاقه، ۲۰۱۸). در این خط لوله گازی تمهیدات لازم برای افزایش تقاضای سلطان‌نشین عمان در نظر گرفته شده است. خط لوله‌های داخلی عمان نیز به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که گاز وارداتی از قطر را به‌سوی تأسیسات مایع‌سازی گاز صورت هدایت کنند تا پس از تقطیر به‌سوی کشورهای مقصد صادر شود. دیگر خط لوله گازی بین‌المللی عمان خط لوله‌ای است که قرار بود تا سال ۲۰۲۰ از مبدأ ایران به عمان برسد. در ابتدا قرار بود که این خط لوله از طریق آب‌های کم‌عمق در اختیار امارات متحده عربی به بندر صحار سلطان‌نشین عمان برسد و سپس با استفاده از خط لوله داخلی، این گاز به‌سوی بندر صورت منتقل شود. در سال ۲۰۱۷ به دلایل سیاسی ایران و عمان تصمیم گرفتند که خط لوله انتقال گاز را دیگر از سوی آب‌های تحت سلطه امارات عبور ندهند و مسیر جایگزینی را از دریای عمان انتخاب کردند. به‌دلیل عمق زیاد این مسیر، احداث خط لوله هزینه بیشتری خواهد داشت (Offshore, 2018). این دو خط لوله خارجی در شمال غرب یعنی بندر صحار عمان به یکدیگر می‌رسند. گاز مایع عمان از طریق بندر صورت و کشتی‌های مخصوص انتقال گاز مایع صادر می‌شود.

تصویر ۱۶. نقشه خط لوله گاز ایران به عمان

مأخذ: شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی، ۱۱ مرداد ۱۳۹۵، کد خبر: ۲۶۶۰۹۶.

تصویر ۱۷. نقشه خط لوله گازی بین کشورهای عمان، امارات و قطر

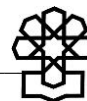
Source: Oxford Analitica

۴. ایران و عمان؛ سطح روابط اقتصادی و تجاری

در این بخش توضیح داده می‌شود که ایران و عمان، واجد چه سطحی از روابط در حوزه‌های اقتصادی و تجاری هستند.

۴-۱. توافقنامه‌های منعقد شده بین ایران و عمان

در نیم قرن اخیر توافقنامه‌های متعددی بین ایران و عمان با هدف ارتقای روابط دوجانبه به امضا رسیده است؛ شناخت و آگاهی نسبت به این موافقت‌نامه‌ها ضمن بازنمایی روابط ایران و عمان، می‌تواند چراغی برای روشن کردن مسیر روابط آینده ایران و عمان باشد. در جدول ۱۳ عناوین هریک از قوانین به همراه توضیحات مختصری در این زمینه ارائه شده است.

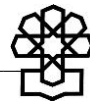

جدول ۱۲. لیست توافقنامه‌های منعقد شده بین ایران و عمان

ردیف	عنوان	توضیحات	سال تصویب
۱	قانون موافقت‌نامه تحدید حدود فلات قاره بین رژیم شاهنشاهی ایران و دولت سلطنتی عمان	این موافقت‌نامه مشتمل بر یک مقدمه و پنج ماده و یک نقشه منضم به قانون موافقت‌نامه تحدید حدود فلات قاره بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت سلطنتی عمان است که حدود مرزی دو طرف را مشخص می‌کند.	۱۳۵۳
۲	قانون موافقت‌نامه فرهنگی بین رژیم شاهنشاهی ایران و دولت سلطنتی عمان	این موافقت‌نامه مشتمل بر یک مقدمه و هجده ماده به‌منظور تحکیم روابط دوستی و همکاری دو کشور در زمینه امور آموزش و پرورش و علوم و فرهنگ و همچنین تشدید مناسبات و توسعه و بسط روابط معنوی و اخوت اسلامی دو کشور تنظیم شده است؛ این موافقت‌نامه تا زمانی که یکی از دو طرف اقدام به فسخ آن نکنند معتبر خواهد بود.	۱۳۵۴
۳	قانون موافقت‌نامه حمل‌ونقل هوایی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی عمان	توافقنامه خدمات هوایی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی عمان به‌منظور تأسیس خدمات هوایی در حد فاصل و فرای مرزهای دو کشور به امضا رسیده است.	۱۳۷۲
۴	قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان	این قانون بیشتر جنبه داخلی دارد و مربوط به حاکمیت جمهوری اسلامی ایران خارج از قلمرو خشکی و آب‌های داخلی و جزایر خود در خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان، منطقه نظارت و منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره است.	۱۳۷۲
۵	قانون موافقت‌نامه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف از درآمد حاصل از حمل‌ونقل هوایی بین‌المللی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطنت عمان	موضوع این توافقنامه عدم اخذ چندباره مالیات از درآمد حاصل از حمل‌ونقل بین دو کشور است. این توافقنامه مشتمل بر یک مقدمه و ۶ ماده است.	۱۳۷۷
۶	قانون موافقت‌نامه کشتیرانی تجاری دریایی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطنت عمان	این قانون به‌منظور گسترش همکاری‌های متقابل دوجانبه در زمینه‌های کشتیرانی، تجاری و حمل‌ونقل دریایی تنظیم شده است. این همکاری شامل زمینه‌های تجسس و نجات، جلوگیری از آلودگی دریایی، هماهنگی تردد دریایی، بررسی نقشه‌های دریایی و تبادل اطلاعات در زمینه‌های مذکور است.	۱۳۷۹
۷	قانون موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطان‌نشین عمان	این موافقت‌نامه با هدف به‌کارگیری منابع اقتصادی و امکانات بالقوه دو کشور در امر سرمایه‌گذاری و نیز ایجاد و حفظ شرایط مساعد برای سرمایه‌گذاری‌های اتباع طرف‌های متعاقد در قلمرو یکدیگر و تأیید لزوم تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری‌های اتباع طرف‌های متعاقد در قلمرو یکدیگر، مشتمل بر یک مقدمه و پانزده ماده تنظیم شده است.	۱۳۸۱
۸	قانون الحاق کشورهای جمهوری تاجیکستان و پادشاهی عمان به موافقت‌نامه بین‌دولتی راجع به کریدور (دالان)	موضوع این قانون الحاق کشورهای جمهوری تاجیکستان و پادشاهی عمان به موافقت‌نامه بین‌دولتی راجع به کریدور (دالان) حمل‌ونقل بین‌المللی شمال - جنوب است.	۱۳۸۱
۹	قانون موافقت‌نامه بازرگانی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطنتی عمان	این موافقت‌نامه با هدف تحکیم و توسعه روابط بازرگانی و گسترش و تنوع مبادلات تجاری و ارتقای سطح همکاری‌های تجاری برپایه برابری، عدم تبعیض و حفظ منافع متقابل بین ایران و عمان تنظیم شده است. از مهم‌ترین ماده‌های این موافقت‌نامه عبارتند از:	۱۳۸۶

ردیف	عنوان	توضیحات	سال تصویب
		<p>ماده ۵: طرف‌های متعاقد در رابطه با حقوق گمرکی، سود بازرگانی و همچنین تشریفات گمرکی مرتبط با واردات و صادرات کالاها بین دو کشور، رفتار ملل کامله الوداد را نسبت به یکدیگر خواهند داشت.</p> <p>ماده ۶: طرف‌های متعاقد به منظور توسعه روابط بازرگانی بین دو کشور، موافقت نمودند نسبت به حذف یا کاهش موانع غیرتعرفه‌ای یا اعطای ترجیحات غیرتعرفه‌ای به‌طور متقابل در چارچوب قراردادهای جزئی که عنداللزوم دستگاه‌های اجرایی طرف‌های متعاقد منعقد خواهند کرد، اقدام نمایند.</p> <p>ماده ۸: کلیه دریافت‌ها و پرداخت‌های ارزی ناشی از اجرای این موافقت‌نامه و تسویه حساب‌ها به ارزهای قابل تسعیر طبق قوانین طرف‌های متعاقد انجام خواهد شد.</p> <p>ماده ۱۳: هریک از طرف‌های متعاقد تسهیلات لازم را برای عبور کالاهای طرف متعاقد دیگر از قلمرو خود، در چارچوب قوانین و مقررات جاری خود فراهم خواهد آورد.</p>	
۱۰	قانون موافقت‌نامه همکاری و هماهنگی امنیتی بین جمهوری اسلامی ایران و سلطنت عمان	این موافقت‌نامه به منظور جلوگیری از هرگونه اقدام‌های مجرمانه و تبدیل شدن سرزمین هر دو طرف به صحنه برنامه‌ریزی، سازماندهی یا اجرای این‌گونه اقدام‌ها علیه طرف متعاقد به‌خصوص در زمینه‌هایی همچون: قاچاق کالا، قاچاق میراث فرهنگی و آثار هنری و باستانی، پول‌شویی، جعل و نشر اسکناس، راهزنی دریایی و جرایم متعلق به بارگیری و حمل‌ونقل دریایی و صید غیرمجاز در آب‌های سرزمینی ... تنظیم شده است.	۱۳۸۹
۱۱	قانون موافقت‌نامه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف در مورد مالیات‌های بر درآمد و سرمایه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطنتی عمان	این موافقت‌نامه با هدف عدم اخذ دوباره مالیات بر کل درآمد و کل سرمایه یا اجزای درآمد و سرمایه از جمله مالیات بر عواید حاصل از نقل‌وانتقال اموال منقول یا غیرمنقول، مالیات بر کل مبالغ دستمزد یا حقوق پرداختی توسط مؤسسه‌ها و همچنین مالیات بر افزایش ارزش سرمایه در زمینه‌های تجاری، حمل‌ونقل بین‌المللی و سود سهام تنظیم شده است.	۱۳۸۶
۱۲	اصلاح قانون موافقت‌نامه تأسیس دالان حمل‌ونقل و گذر بین‌المللی بین دولت‌های جمهوری اسلامی ایران، سلطان‌نشین عمان، قطر، ترکمنستان و جمهوری ازبکستان (موافقت‌نامه عشق‌آباد)	این قانون به منظور اصلاح قانون قبلی و به جهت تصمیم دولت قطر برای خروج از آن توافق تنظیم شده است. هدف اصلی این موافقت‌نامه ایجاد و توسعه شبکه‌های حمل‌ونقل بین‌المللی در مناطق آسیایی مرکزی و خاورمیانه است.	۱۳۹۴
۱۳	قانون موافقت‌نامه تحدید حدود مرز دریایی در دریای عمان بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطنت عمان	موافقت‌نامه تحدید حدود مرز دریایی در دریای عمان بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت سلطنت عمان، مشتمل بر یک مقدمه و نه ماده و یک نقشه جهت ارتقای روابط دوجانبه و تقویت روابط حسن هم‌جواری موجود میان طرف‌ها و تعیین عادلانه، منصفانه و دقیق خط مرز دریایی بین مناطق دریایی مربوط در دریای عمان به امضا رسیده است.	۱۳۹۴
۱۴	قانون در خصوص برقراری مقررات لغو روادید یک‌طرفه برای ورود اتباع کشور سلطنت عمان به جمهوری اسلامی ایران	این تصویب‌نامه با هدف لغو روادید یک‌طرفه برای ورود اتباع کشور سلطنت عمان به جمهوری اسلامی ایران به امضا رسیده است.	۱۳۹۸

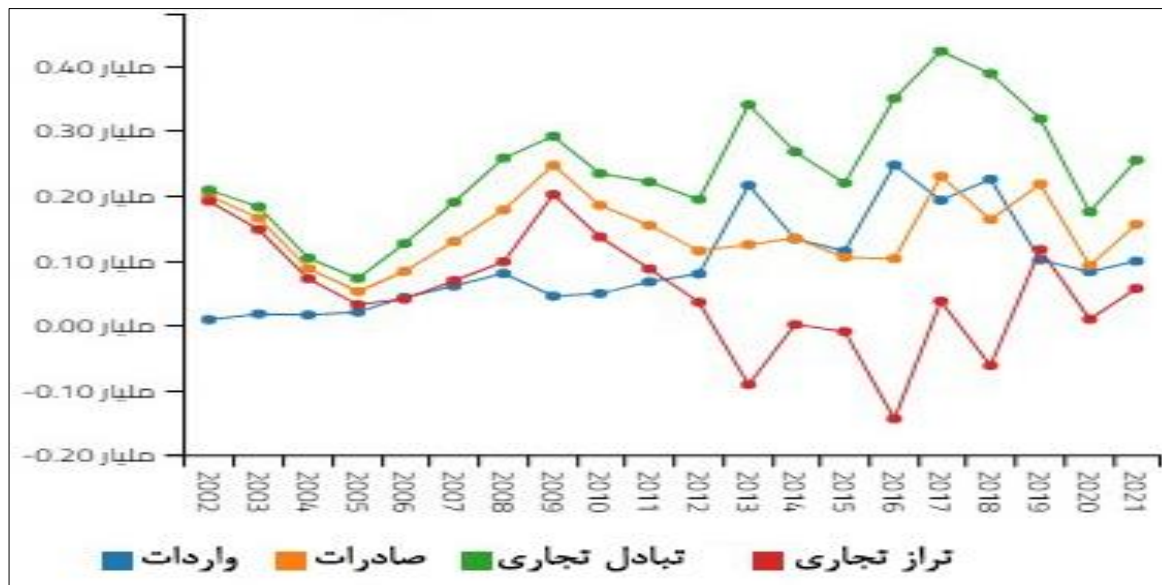
مأخذ: تارنمای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

۲-۴. مبادلات تجاری میان ایران و عمان

نمودار زیر روند تبادلات تجاری میان ایران و عمان طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۱ را نشان می‌دهد. این نمودار از سایت گمرکات عمان استخراج شده که زیر نظر مرکز آمار عمان است (این نمودار صرفاً آمار هر سال تا پایان سپتامبر را نشان می‌دهد). مشاهده روند تبادلات تجاری میان ایران و عمان در دو دهه گذشته حکایت از فرازوفرودهای زیاد در این سال‌ها دارد.

نمودار ۱۲. روند تبادلات تجاری میان ایران و عمان در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۱

مآخذ: تارنمای منافذ زیر نظر مرکز آمار عمان.

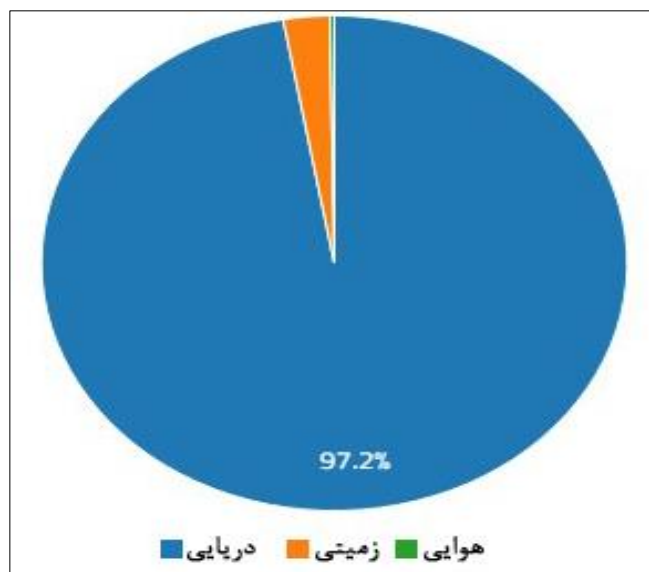
محور عمودی ارزش مبادلات تجاری را برحسب ریال عمانی نشان می‌دهد. محور افقی زمان را برحسب سال نشان می‌دهد. نمودار قرمز تراز تجاری، نمودار سبز کل تبادلات تجاری (صادرات+واردات)، نمودار نارنجی صادرات عمان به ایران و نمودار آبی واردات عمان از ایران را نشان می‌دهد. در سال ۲۰۱۷ تبادلات تجاری میان ایران و عمان به اوج خود رسیده است؛ رقم ۴۲۲ میلیون ریال عمانی یا ۱۰۹۷ میلیارد دلاری گواه این نکته است. در این سال عمان صادرات بیشتری به ایران داشته است؛ بخشی از رقم صادراتی این سال و سال‌های بعد عمان به ایران، منبعت از کمک آن کشور در جهت کاهش آثار تحریم بوده است.

در سال ۲۰۲۱ مبادلات تجاری ایران و عمان تقریباً به سطح سال ۲۰۱۷ یعنی حدوداً ۱.۲ میلیارد دلار رسیده است. در سال ۱۳۹۲، ایران تقریباً ۰.۷ درصد از بازار واردات عمان را در اختیار داشته است که این نسبت در سال ۱۳۹۷ به ۳.۶ درصد رسیده است. به‌زعم رئیس اتاق مشترک ایران و عمان، این رقم می‌تواند به ۱۰ درصد برسد. همچنین در مورد بسیاری از کالاهایی که عمانی‌ها واردات می‌کنند ایران دارای مزیت رقابتی است و به‌راحتی می‌تواند جایگزین سایر کشورها شود.^۱

۱. مصاحبه محسن ضرابی رئیس اتاق مشترک ایران و عمان در گفتگو با اتاق ایران آنلاین در تاریخ ۱۴۰۱/۳/۲۶، شماره خبر: ۷۵۳۴.

بخش بزرگی از صادرات ایران به عمان از طریق دریا انجام می‌شود و بنادر صحرار و السویق بیشترین نقش را در جابه‌جایی کالا از ایران به سوی عمان داشته‌اند. توجه به ایجاد خطوط دریایی جدید میان ایران و عمان و تقویت زیرساخت‌ها می‌تواند کمک زیادی در راستای افزایش مبادلات دو طرف به خصوص صادرات ایران به عمان داشته باشد. نمودار ۱۳ سهم صادرات دریایی ایران به عمان را در مقایسه با سایر مبادی نشان می‌دهد.

نمودار ۱۳. سهم مبادی مختلف از صادرات ایران به عمان

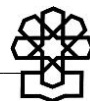
مأخذ: سایت منافذ زیر نظر مرکز آمار عمان.

همان‌طور که نمودار فوق نشان می‌دهد ۹۷.۲ درصد از صادرات ایران به عمان از طریق دریا انجام شده است. نکته جالب توجه مبادله زمینی بین ایران و عمان است که این رویداد به دلیل صادرات ایران به عمان از طریق خشکی و مرز میان امارات و عمان است و در واقع نشان از صادرات مجدد دارد و در نمودار بالا با رنگ نارنجی نشان داده شده است. در جدول زیر می‌توان کالاهایی که حائز بیشترین ارزش صادراتی ایران به عمان بوده‌اند را مشاهده کرد.

جدول ۱۳. ارزش برخی کالاهای صادراتی ایران به عمان در سال ۲۰۲۰ و تا پایان سپتامبر ۲۰۲۱

ارزش صادرات به میلیون ریال عمانی تا پایان سپتامبر سال ۲۰۲۱	نام کالا	ارزش صادرات به میلیون ریال عمانی در سال ۲۰۲۰	نام کالا
۴۱.۸	دام زنده	۲۰.۰۵	آهن و فولاد
۸.۲	قیر	۱۵.۲	دام زنده
۵.۷	ذرت	۶.۹	قیر
۴.۱	آهن و فولاد	۴.۹	نوع دیگر آهن و فولاد
۲.۵۹	هندوانه و خربزه	۲.۷	هندوانه و خربزه

مأخذ: سایت منافذ زیر نظر مرکز آمار عمان.

در سال ۲۰۲۰ سهم ایران از واردات عمان ۱.۰۴ و در سال ۲۰۲۱ نیز ۰.۸۳ درصد از کل واردات این کشور بوده است.

جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

همسایگان هر کشوری به دلایل مختلفی همچون اشتراکات فرهنگی و تاریخی و کم بودن فاصله جغرافیایی یکی از راهبردی‌ترین گزینه‌ها برای گسترش روابط اقتصادی سایر کشورها به‌شمار می‌روند؛ عمان نیز به‌عنوان یکی از همسایگان جنوب شرقی ایران از این قاعده مستثنی نیست. حال کشور مذکور در چندین سال اخیر روابط گرم و دوستانه‌ای با ایران داشته است و همکار راهبردی ایران در تأمین امنیت خلیج فارس به‌حساب می‌آید. با این وجود روابط اقتصادی دو کشور هنوز به اندازه کافی مطلوب نیست. بررسی موافقت‌نامه‌های دوجانبه بین ایران و عمان طی نیم قرن اخیر نشان می‌دهد هرچند دو کشور در حال تدارک زیرساخت‌های حقوقی و قانونی یک رابطه اقتصادی فعال بوده‌اند اما با این وجود بررسی شواهد مختلف نشان از آن دارد که این زیرساخت‌ها به یک رابطه اقتصادی هدفمند و راهبردی بین ایران و عمان منجر نشده است. به‌طور مثال عمان با ۲۷ کشور قرارداد حذف تعرفه امضا کرده است اما در این میان نام ایران به چشم نمی‌خورد. در سال ۲۰۲۰ صادرات عمان به ایران فقط ۲۳۹ هزار دلار بوده و سهم ایران از واردات عمان تنها ۱ درصد است و از این نظر ایران نسبت به سایر کشورهای منطقه‌ای و همسایگان عمان کمترین سهم را دارد.

در ۲۰ سال اخیر، هرچند تبادلات تجاری بین ایران و عمان روند صعودی به خود گرفته است؛ اما این روند به‌شدت پرنوسان و ناپایدار بوده است. به‌طوری‌که از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۰، ارزش مبادلات تجاری ایران و عمان کاهش پیدا کرده است. افزون‌براین بررسی ترکیب اقلام صادراتی ایران به عمان، حاکی از آن است که صادرات ایران به عمان غالباً مواد خام و نیمه‌خام هستند؛ به‌طوری‌که در کنار فولاد و آهن‌آلات، قیر، دام زنده، خربزه و هندوانه حجم بالایی از صادرات ایران به عمان را تشکیل می‌دهند. این در حالی است که همسایگان عمان که ممکن است در برخی بخش‌ها رقیب ایران به حساب آیند، هرکدام به طریقی در حال تعریف کردن مزیت‌های راهبردی برای خود هستند که می‌توانند منافع ایران را در آینده نه‌چندان دور تهدید کنند؛ به‌طور مثال عربستان سعودی قصد دارد با اتصال خطوط نفتی خود به مخازن و پالایشگاه‌های شرق عمان تنگه هرمز را دور بزند و مزیت راهبردی ایران را در این تنگه از بین ببرد. یا کشور امارات متحده عربی در سال ۲۰۲۰ با در اختیار داشتن سهم بیش از ۴۰ درصدی از واردات عمان و سرمایه‌گذاری ۳ میلیارد دلاری در عمان یک مزیت رقابتی فوق‌العاده برای خود تعریف کرده است.

با توجه به درگذشت سلطان قابوس و سرکار آمدن سلطان هیثم که در ابتدای دوران سلطنت خود با کسری بودجه شدید و بحران بیکاری جوانان مواجه شده است لازم است ایران مبتنی بر مزیت‌های نسبی خود و فرصت‌های اقتصادی عمان، در جهت عمق بخشیدن به روابط خود با این کشور حرکت کند. براساس مفاد گزارش، توصیه‌های سیاستی زیر در موضوع دیپلماسی اقتصادی ایران و عمان قابل ارائه است:

۱. **گاز:** اگرچه نیاز روزافزون عمان به گاز با کشف و استخراج منابع جدید تا حدی مرتفع شده ولی کماکان پاسخگوی نیاز این کشور نیست. در حال حاضر نیز عمان نسبت قابل توجهی از گاز خود را از قطر با خط لوله دلفین وارد می‌کند. در ماجرای حصر قطر، اگر واردات گاز عمان از قطر نبود به احتمال زیاد قطر گاز صادراتی خود به امارات را قطع می‌کرد. اگر خط لوله ایران به عمان احداث شود می‌توان از آن در مواقع ضروری به‌عنوان یک برگ برنده بهره برد.

۲. انرژی‌های تجدیدپذیر: با توجه به پایین بودن میزان منابع اثبات شده نفت و گاز در عمان، دولت این کشور به دنبال استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر است. از این رو توصیه می‌شود بستر حضور شرکت‌های ایرانی مانند مپنا در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر عمان فراهم شود.

۳. زیرساخت‌های آبی: عمان به سبب قرار گرفتن در معرض طوفان‌های موسمی و باران‌های سیل‌آسا هرساله از این سیلاب‌ها آسیب زیادی می‌بیند. با توجه به دانش ایران در زمینه سدسازی می‌توان در این حوزه نیز وارد همکاری با عمان شد. از سوی دیگر در عمان ۴۱۲۲ رشته قنات وجود دارد. آنها دانش قنات را از تمدن ایرانی کسب کرده‌اند. در حال حاضر آب مورد نیاز ۳۰ درصد از زمین‌های زراعی و باغ‌های عمان از طریق همین قنات‌ها تأمین می‌شود. قنات، سالانه ۵۵۲ میلیون مترمکعب آب تولید می‌کنند که معادل ۳۸ درصد از منابع آب طبیعی مورد بهره‌برداری عمان است. دانش ایران در احیا و ترمیم قنات به شدت مورد نیاز عمانی‌هاست.

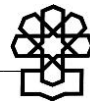
۴. گردشگری: توجه عمان به بحث گردشگری (که در سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ این کشور نیز آمده است) می‌تواند یکی از بخش‌های مهم در همکاری بین ایران و عمان باشد. برای مثال عمان به دنبال بازسازی آثار تاریخی خود است و هرساله تعداد زیادی از این سایت‌ها را ترمیم و بازسازی می‌کند. شرکت‌های ایرانی می‌توانند در این حوزه وارد تعامل با حوزه گردشگری عمان شوند. در برخی از مناطق، نیاز عمان به ساخت تفرجگاه و اقامتگاه‌ها نیز از بخش‌های جذاب برای ورود است. برای مثال احداث تله‌کابین در چند نقطه عمان توصیه می‌شود. احداث پل‌های معلق در برخی از نواحی که از بیلاقات شبه جزیره عربستان به شمار می‌روند توصیه می‌شود. همچنین در عمان، سالیانه چندین جشنواره برگزار می‌شود که ایران می‌تواند در آنجا غرفه برپا کرده و فعالیت‌های اقتصادی خود را به نمایش گذارد. سالیانه بیش از ۳۵۰ هزار جهانگرد با اقیانوس‌پیما وارد عمان می‌شوند؛ این گردشگران از اقشار ثروتمند هستند که می‌توان روی نیازهای این افراد سرمایه‌گذاری کرد.

۵. مناطق آزاد و بنادر: مناطق آزاد و بنادر عمان در حال حاضر توان کافی برای جایگزین شدن با امارات را ندارند اما در میان مدت می‌توان زمینه حرکت ایرانیان از دوی به سوی عمان را فراهم کرد. با بررسی ابعاد مختلف به نظر می‌رسد در آینده نیز عمان روابط مناسبی با جمهوری اسلامی ایران خواهد داشت.

۶. ترانزیت غلات و دام زنده: عمانی‌ها در اعیاد فطر و قربان بیش از یک میلیون دام قربانی می‌کنند. با توجه به موقعیت ترانزیتی ایران و رابطه خوبی که عمان با کشورهای آسیای مرکزی دارد ایران می‌تواند مسیر مناسبی برای تأمین دام زنده عمان از کشورهای مزبور باشد. از سوی دیگر نیاز این کشور به غلات نیز می‌تواند از طریق کریدورهای مستقر در ایران تأمین شود.

۷. همکاری‌های امنیتی: همسایگی ایران با عمان در تنگه هرمز یکی از فرصت‌های نزدیکی ایران و عمان است که تاکنون از آن غفلت شده است. صادرات تجهیزات نظامی ایرانی می‌تواند مورد استقبال عمانی‌ها قرار گیرد.

۸. راه‌آهن و مترو: عمان فاقد راه‌آهن است اما طرحی جهت احداث و پیوستن به خط آهن خلیج فارس دارد؛ شهرداری مسقط اخیراً از شروع مطالعات برای احداث خطوط مترو خبر داده است. با توجه به ظرفیت‌ها و تجربیاتی که ایران در این زمینه دارد پیشنهاد می‌شود از شهردار مسقط برای سفر به تهران و بازدید از مترو تهران برنامه‌ریزی شود.

۹. صادرات اقلام مورد نیاز عمان با تأکید بر پوشاک: نسبت قابل توجهی از نیازهای روزمره عمان از قبیل خوراک، پوشاک، مصالح ساختمانی، بهداشتی و درمانی، لوازم خانه و غیره وارداتی هستند که سهم ایران در تأمین آنها بسیار کم است. برای مثال، نیاز صندل یا نعلین عمان (که تقریباً تمام مردان عمانی از آن استفاده می کنند و بازاری یک میلیون نفری دارد) توسط چین، تایلند و ترکیه تأمین می شود و می توان گفت که تقریباً از ایران چیزی به عمان صادر نمی شود. همچنین پارچه پوشاک مردان عمان از عمامه تا دشداشه کاملاً وارداتی است و پاکستان سهم عمده ای در این صادرات دارد. کلاهی که مردان به سر می گذارند می تواند از طریق صنایع دستی سوزن دوزی در سیستان و بلوچستان تأمین شود. این هنر می تواند در مورد لباس زنانه عمانی نیز استفاده شود.

۱۰. تعامل دانشگاهی و آموزش نیروی کار: همان طور که در سند ۲۰۴۰ گفته شد عمان به سوی تنوع بخشی به اقتصاد حرکت می کند؛ این حرکت عمان، یکی از فرصت های مناسب برای صادرات دانش و خدمات ایران به آن کشور است. برای مثال نیاز این کشور به آموزش نیروی تخصصی یکی از نیازهای میرم این کشور است. سلطان هیثم به دنبال عمانی سازی نیروی کار این کشور است؛ این مهم میسر نخواهد شد مگر اینکه نیروی کار این کشور تحت آموزش قرار گیرند. دانشگاه ها و مراکز آموزشی ایران می بایست هرچه سریع تر با شناسایی نیازهای عمان در این مسیر اقدام کنند. ۷۰ درصد از اعضای هیئت علمی دانشگاه های عمان خارجی هستند که متأسفانه اساتید ایرانی در این بین انگشت شمارند. با وجود سیاست عمانی سازی نیروی کار در عمان، این کشور کماکان نیازمند حضور متخصصان مختلف در بخش های گوناگون است که می توان از آن بهره برد.^۱ به علاوه عمان به دنبال گسترش صنایع پتروشیمی است؛ تجربه ایران در این زمینه می تواند مورد توجه عمانی ها قرار گیرد. همچنین توصیه می شود دانشگاه های ایران بسترهای لازم جهت ارتباط مؤثر با دانشگاه ها و نهادهای علمی عمان را فراهم کنند. تبادل دانشجو و هیئت علمی می تواند برای هر دو طرف نافع باشد.

۱۱. اشتراکات فرهنگی و تاریخی: میان ایران و عمان اشتراکات فرهنگی زیادی وجود دارد؛ از جمله وجود شیعیان در عمان و همچنین تعداد بسیاری از ایرانیان که در طول تاریخ به این کشور سفر کرده اند. این ظرفیت ها فقط فرهنگی نیستند و می توان از اشتراکات تاریخی و فرهنگی در حوزه اقتصادی نیز بهره برد. برای مثال صنایع مرتبط با لنج سازی، هم در ایران فعال است و هم در عمان؛ گلاب گیری که در جبل الاخضر عمان فعال است می تواند به یک همکاری اقتصادی تبدیل شود.^۲ همچنین برقراری تعاملات فرهنگی نظیر جشنواره های فیلم و سینما و حتی ساخت آثار مشترک سینمایی نیز می تواند در راستای تقویت دیپلماسی عمومی در دستور کار قرار گیرد. فعالیت های فرهنگی دیگری همانند خواهرخواندگی شهرها و پایتخت ها نیز موضوع های قابل بررسی هستند. برای مثال شیراز، کلاردشت و مشهد سه مقصد اصلی مسافران عمانی است. می توان بین این شهرها و شهرهای عمان خواهرخواندگی ایجاد کرد. همچنین ایران در زمینه گسترش زیرساخت های ورزشی و همچنین ساخت ورزشگاه های مدرن ظرفیت بالایی دارد و عمان نیز در این زمینه نیاز به سرمایه گذاری و واردات خدمات فنی و مهندسی دارد.

۱. برای مثال قرار بود صنعت نانوی عمان با همکاری ایران پیش برود که به سبب تحریم ها میسر نشد. سلطان قابوس فقید از آقای صالحی وزیر اسبق خارجه و رئیس پیشین سازمان انرژی اتمی درخواست کرده بود که پس از بازنشستگی زمینه هسته ای شدن عمان را برای استفاده های صلح آمیز از جمله شیرین کردن آب دریا فراهم کند.

۲. حتی در مورد گلاب گیری می توان میان دانشگاه کاشان (که در زمینه اسانس ها فعالیت دارد) با دانشگاه های این منطقه ارتباط برقرار کرد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

۱. جعفریان، رسول (۱۳۹۱). اطلس شیعه، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران.
۲. صفوی، سیدیحیی (۱۳۹۳). جهان اسلام، کتاب دوم: شمال آفریقا و جنوب غربی آسیا، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۳. صفوی، میرگلوی بیات (۱۳۹۷). عمان، مؤسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام، تهران.

منابع عربی

۴. النظام الاساسی لسلطنه عمان (۱۹۹۶). رقم ۱۰۱.
۵. الراشدی، هلال بن محمد (۲۰۱۵). ورقه عمل بعنوان استقلالیه القضاء فی سلطنه العمان، فی المؤتمر السادس لروساء المحاکم العليا للدول العربيه، مجلس الشوون الادرايه للقضاء.
۶. الهاشمی، سعیدسلطان (۲۰۱۵). عمان الانسان و السلطه، قرائت ممهده لفهم المشهد السياسي العمانی المعاصر، مرکز دراسات الوحده العربيه، بیروت.
۷. بسمه مبارک، سعید (۲۰۱۳). التجربه الدستوريه فی عمان، مرکز دراسات الوحده العربيه، بیروت.
۸. تقرير التضخم (۲۰۲۱). مرکز الوطني الاحصاء و المعلومات.
۹. المجلس الشوری (۲۰۱۸). المجلس الشوری، الوصول:
<https://www.shura.com/About-Us/About-the-Majlis>
۱۰. النشریه الاحصاییه (۲۰۲۲). المركز الاحصاء الوطني و المعلومات.
۱۱. المركز الوطني الاحصاء و المعلومات (۲۰۲۲). الساعه السكانيه؛ الوصول:
<https://www.ncsi.gov.com/Pages/NCSI.aspx>
۱۲. المجلس الدوله (۲۰۱۸). مجلس الدوله، الوصول:
http://www.statecouncil.com/kentico/inner_pages/omancommittee.aspx
۱۳. الطلیعه (۲۰۱۴). الوصول:
<http://altaleea.com/?p=3825>
۱۴. الكتاب الاحصایی السنويه (۲۰۲۱). مرکز الوطني الاحصاء و المعلومات.
۱۵. موقع وزارت الداخليه (۲۰۲۲). المحافظات: الوصول:
<https://msndmgo.moi.gov.com/ar-om/about>
۱۶. دولفین لطاقه (۲۰۱۸). مورد الغاز الطبيعي فی الامارات و سلطنه العمان، الوصول:
<http://www.dolphinenergy.com/ar>
۱۷. سایت منطقه آزاد و بندر صحار به آدرس اینترنتی:
<https://www.soharportandfreezone.com/>
۱۸. سایت منطقه ویژه اقتصادی الدقم به آدرس اینترنتی:
<https://www.duqm.gov.com/>
۱۹. سایت منطقه آزاد صلاله به آدرس اینترنتی:
https://sfzco.com/ar_index.html
۲۰. سایت مناطق آزاد عمان به آدرس اینترنتی:
https://sfzco.com/ar_index.html
۲۱. سایت مدائن (شهرهای صنعتی) به آدرس اینترنتی:
<https://madayn.om/Ar/Pages/home.aspx>

22. PDO (Petroleum Development Oman) (2017). The Staying the Course, Fact File, PDO Publication.
23. EIA (US. Energy Information Administration) (2016). Country Analysis Brief: Oman, EIA Puplication.
24. EIA (US. Energy Information Administration) (2017). Country Analysis Brief: Oman, EIA Puplication.
25. Oil & Gas Journal (2016). Worldwide Look at Reserves and Production, Available from: <https://www.ogj.com/articles/print/volume-112/issue-1/drilling-production/worldwide-look-at-reserves-and-production.html>.
26. Oman LNG (2018). Oman LNG in Brief, Available from: <http://omanlng.com/en/TheCompany/Pages/OmanLNGInBrief.aspx>.
27. Oman Oil (2018). About Us: Available from: <https://www.oman-oil.com/About.html>.
28. World Energy Council (2018). Oman-Gas, Available from: <https://www.worldenergy.org/data/resources/country/oman/gas>
29. Mees (2013). Oman to Award Five Exploration Blocks in 2013, Available from: <https://www.mees.com/2013/3/8/oil-gas/oman-to-award-five-exploration-blocks-in-2013/5f17db70-8713-11e7-8000-657d1a7082e4>.
30. Mees (2018). Oman Eyes LNG Expansion As It Deals With Newfound Gas Abundance, Available from: <https://www.mees.com/2018/9/7/oil-gas/oman-eyes-lng-expansion-as-it-deals-with-newfound-gas-abundance/36dc3e10-b2a9-11e8-8fd0-91b124adbe9f>.
31. CIA Factbook (2018). Oman, Available from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mu.html>.
32. CIA Fcatbook (2018a). Country Comparison-natrual Gas-Production, Available from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2249rank.html>.
33. Central Bank of Oman (2016). Central Bank Annual Report.
34. Offshore (2018). Iran and Oman Working on Framework for Persian Gulf Export Pipeline, Available from: <https://www.offshore-mag.com/articles/2018/07/iran-oman-working-on-framework-for-persian-gulf-export-pipeline.html>
35. Forbes Middleeast, List of Top 100 Arab Family Businesses in the Middleeast, 2020-1.